

من سلسلة الرسائل العلمية لدار فتية الكهف

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފުގެ ޢިލްމީ ރިސާލަތްތަކުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

عقيدة السلف وأصحاب الحديث

أو

الرسالة في اعتقاد أهل السنة وأصحاب الحديث والأئمة

للإمام أبي عثمان إسماعيل بن عبد الرحمن الصابوني

(٣٧٣-٤٤٩هـ)

ސަލަފުން އާއި އަޞްޙާބުލް ޙަދީޘްގެ ޢަޤީދާ

ނުވަތަ

އަހްލުއް ސުންނަތާއި އަޞްޙާބުލް ޙަދީޘާއި
އިމާމުންގެ ޢަޤީދާ ބަޔާންކޮށްދޭ ރިސާލާ

އަލްއިމާމް އަބޫ ޢުސްމާން އިސްމާޢީލް ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްޞާބޫނީ ﵀

އަވަހާރަވީ: 449ހ

ތަރުޖަމާކުރީ:

مازن بن أبي عبد الله الأثري

މާޒިން ބިން އަބީ ޢަބްދިالله އަލް އަޘަރީ

دار فتية الكهف

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފު

١١

من سلسلة الرسائل العلمية لدار فتية الكهف
ދާރު ފިތްޔަތުލްކަހްފުގެ ޢިލްމީ ރިސާލަތްތަކުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

عقيدة السلف وأصحاب الحديث

أو

الرسالة في اعتقاد أهل السنة وأصحاب الحديث والأئمة

للإمام أبي عثمان إسماعيل بن عبد الرحمن الصابوني

(٣٧٣-٤٤٩هـ)

ސަލަފުންނާއި އަޞްޙާބުލް ޙަދީޘްގެ ޢަޤީދާ

ނުވަތަ

އަހްލުއްސުންނަތާއި އަޞްޙާބުލް ޙަދީޘާއި އިމާމުންގެ ޢަޤީދާ ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ރިސާލާ

އަލްއިމާމް އަބޫ ޢުޘްމާން އިސްމާޢީލް ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްޞާބޫނީ ﵀

އަވަހާރަވީ: 449ހ

ތަރުޖަމާ ކުރީ:

مازن بن أبي عبد الله الأثري

ޝައިޚް މާޒިން ބިން އަބީ ޢަބްދުﷲ އަލް އަޘަރީ

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފު

މިފޮތް ޗާޕުކޮށް ނެރެ ޝާއިޢު ކުރުމުގެ ހައްޤު،

ކޮންމެ މުސްލިމު ފަރުދެއްގެ ޖަމާޢަތަކަށްވެސް ހިބަގެންވެއެވެ.

އެހެނަސް އެދީ، މިފޮތުގައި ކޮށްފައިވާ އެއްވެސް އެއްޗަކަށް އެއްވެސް

އުނިއިތުރުކުރުމެއް ނުވަތަ ބަދަލުކުރުމެއް

ނުގެންނުމުގެ ޝަރުޠުގެ މަތިންނެވެ.

ފުރަތަމަ ޗާޕު

ޝައުބާން شَعْبَان 1446ހ / ފެބުރުއަރީ 2025މ

دار فتية الكهف

ދާރު ފިތްޔަތުލް ކަހްފު

https://t.me/DarAlFityah

YouthOfCaveDFK@gmail.com

بسم الله الرحمن الرحيم

މުއައްލިފުގެ ކުރު ތަޢާރަފު

އެކަލޭގެފާނަކީ ޝައިޚުލް އިސްލާމްގެ ލަޤަބުދެވޭ އަލްމުޙައްދިޘް އަބޫ ޢުޘްމާން އިސްމާޢީލް ބިން ޢަބްދުއް ރަޙްމާނު އަޙްމަދު އައްޞާބޫނީ އައްނައިސާބޫރީ އައްޝާފިޢީއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އާއިލާ މަޝްހޫރުވެފައިވަނީ އައްޞާބޫނީގެ ލަޤަބުންނެވެ. އައްޞާބޫނީ އަކީ ސައިބޯނިހެދުމެވެ. އެހެން ކިޔުނީ އެކަލޭގެފާނުގެ ކާބަފައިން ސައިބޯނި ހެދުމުގެ މަސައްކަތްކުރައްވާތީ އެއަށް ނިސްބަތްކޮށްގެނެވެ. އުފަންވެވަޑައިގެންނެވީ ހިޖުރައިން 373ހ ވަނަ އަހަރުގައެވެ.

އެކަލޭގެފާނު ކުޑަކުދިއިރު ބައްޕާފުޅު މަދްރަސީ ތަޢައްލުމުގެ މައްޗަށް ބާރު ޤަތުލުކުރެވުނެވެ. ދެން އުމުރުފުޅުން 7 ނުވަތަ 9 އަހަރުން ފަށައިގެން ތަޢުލީމީ މަޖިލީހުގައި އަބޫ ކުރުސީއަށް އަރައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި އިލްމު އުނގެނުމުގައި މަޝްއޫލުވެ، ނައިސާބޫރު އާއި، ސަރަޚްސް އާއި، ޝާމްކަރައާއި، ހިޖާޒް ދަތުރުފުޅުގައި ބަޣުދާދު އަދި ޢިލްމުވެރިންނާ ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މުޙައްދިޘުންގެ ވަޢުޡާއި ނަސޭހަތްދެއްވުން ފުރިހަމަވިއެވެ.

އެކަލޭގެފާނުގެ އުސްތާޛުންގެ ތެރޭގައި: އަލްޙާކިމު އައްނައިސާބޫރީ، އިބްނު ޚުޒައިމާގެ ކާފަ ދަރިކަލުން އަބޫ ޠާހިރު މުޙައްމަދު ބިން ފަޟްލު އާއި، އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްޙަސަން އަލްމަޚްލަދީ އާއި، އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު الله އަލްޖަވްޒަޤީ އާއި އެނޫންވެސް އެތައް ބޭކަލުން ހިމެނެއެވެ.

އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިވަރުންގެ ތެރޭގައި: އަބުލް ޤާސިމު އަލީ ބިން މުޙައްމަދު އައްސުލަމީ އާއި، އަބޫ ސާލިޙު އަލްމުއައްޛިނު އާއި، އަބޫ ބަކުރު އަލްބައިހަޤީ އާއި، އަބޫ ޢަބްދު الله މުޙައްމަދު ބިން ފަޟްލު އަލްފުރާވީ އާއި އެނޫންވެސް އެތައް ބޭކަލުން ހިމެނެއެވެ.

އައްޞާބޫނީ ލިޔުއްވި ފޮތްތަކުގެ ތެރޭގައި: އަލްއަރްބަޢީން، އަލްމިއަތައިން، އަލްއިންތިޞާރު، އައްދަޢަވާތުވެއެވެ. ނަމަވެސް މިއިން އެއްވެސް ފޮތެއް އަހަރުމެންނާ ހަމައަށް ފެނިފައި ނުވެއެވެ.

އެކަލޭގެފާނަކީ ޚިޠާބަތާ ފަސާޙަތް ބަލާޣަތު، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިވަރުންނަށްކުރެއްވި އަޚްލާޤީ ހިތްވަރުތައްވެއެވެ:

«مَا رَأَيْتُ شَيْخاً فِي مَعْنَى أَبِي عُثْمَانَ زُهْداً وَعِلماً كَانَ يَحفَظُ مِنْ كُلِّ فَن لَا يَقْعُدُ بِهِ شَيْءٌ وَكَانَ يَحفظُ التَّفْسِيْر مِنْ كُتُب كَثِيْرَة وَكَانَ مِنْ حُفَّاظ الحَدِيْث» [1]

މާނައީ: "ޒުހުދުވެރިކަމާއި އިލްމުވެރިކަމުގައި އަބޫ ޢުޘްމާނާ އެއްފަދަ ޝައިޚެއް އަހުރެން ނުދެކެމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ކޮންމެ ފަންނަކުން ހިތުދަސްކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެއްވެސް އެއްޗެއްގައި (ނާނިގެން އިހުމާލުވީގެން) އެކަލޭގެފާނު ނުހުއްޓުވައެވެ. އަދި ގިނަ ފޮތްތަކަކުން އެކަލޭގެފާނު ތަފްސީރު ދަސްކުރައްވައިގެންވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުވަނީ ޙަދީޘުގެ ޙާފިޡުންގެ ތެރެއިންނެވެ."

އައްޒަހަބީ ބަޔާންކުރައްވައެވެ:

«وَلَقَدْ كَانَ مِنْ أَئِمَّةِ الأَثر لَهُ مصنف فِي السنة واعتقاد السلف ما رآه مُنْصِفٌ إِلَّا وَاعْتَرف لَهُ.» [2]

މާނައީ: "އެކަލޭގެފާނުވީ އަޘަރުތަކުގެ އިމާމުންގެ ތެރެއިންނެވެ. ސުންނަތާއި ސަލަފުންގެ ޢަޤީދާގައި އެކަލޭގެފާނު ލިޔުއްވާފައިވާ ފޮތެއްވެއެވެ. އިންސާފުވެރިއަކު އެފޮތް ދެކެފިނަމަ އެކަލޭގެފާނަށް (އިލްމުވެރިކަމާއި އަޘަރުތަކުގައި ހިތްވަރުގަދަކަން) އިޢުތިރާފުވެގެން މެނުވީ ނުވެއެވެ."

އައްސުބްކީ އެއްބަސްވުމުގައި އުފުން އަލްޠަބަޤާތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ:

«إِمَام الْمُسلمين حَقًا وَشَيخ الْإِسْلَام صدقا وَأهل عصره كلهم مذعنون لعلو شَأْنه فِي الدّين والسيادة وَحسن الِاعْتِقَاد وَكَثْرَة الْعلم وَلُزُوم طَرِيقَة السّلف» [3]

މާނައީ: "އެކަލޭގެފާނީ ޙަޤީޤަތުގައި ހަމަ މުސްލިމުންގެ އިމާމެވެ. އަދި ތެދުތެދަށްވެސް ޝައިޚުލް އިސްލާމެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގެ އަހުލުވެރިން އެންމެހައި ދީނުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ

---

[1] سير أعلام النبلاء: *43/18*

[2] سير أعلام النبلاء: *43/18*

[3] طبقات الشافعية الكبرى: *283/4*

ވަރަޢުގެ މަތިވެރިކަމާއި، ސިޔާންތެރިކަމާއި، އިޙްތިރާމު ޢަރަބިބަހުގެ ހުނަރުވެރިކަމާއި، އިލްމު ދީނުވެގެންވާކަމާއި، ސަޚާވަތުންގެ މަގުމަތި ޙާލަތުގައި ހިފެހެއްޓެވުމަކަން އިއްޔިތާރުވެ ކަށަވަރުވެގެންވެއެވެ."

އަދި ޝާފިޢީ އިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާވެސް ވަނީ އައްޞާބޫނީއަށް ޝާފިޢީ އިސްލާމްގެ ލަޤަބު ދެއްވާ މިރިސާލާއިން ނަގުލުކުރައްވާފައިވެއެވެ.

އަބޫ ޢުޘްމާން އައްޞާބޫނީ އަވަހާރަވީ އުމުރުފުރާން 77 އަހަރުވީއިރު ހިޖްރައިން 449ގައި ވަކަ އަހަރު މުޙައްރަމް މަހުގައިއެވެ.

رحمه وأسكنه فسيح جناته.

ފޮތުގެ ކުރު ތަޢާރުފު

މިއީ އަބޫ ޢުޘްމާނު އައްޞާބޫނީ އަހުލުއްސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ ޢަޤީދާ ބަޔާންކުރައްވާ ތެރެއިން ކުރު ރިސާލާއެކެވެ. މިރިސާލާގައި ސުންނަތް ޖަމާޢަތުގެ ޢަޤީދާގެ މައިގަނޑު އުޞޫލުތައް ޚުލާޞާކޮށް އެކަލޭގެފާނު ގެންނެވިއެވެ. އަދި ރިސާލާ ފަށްޓަވާފައިވަނީ އެންމެ ޝަރަފުވެރި އެންމެ ތަދަރުދުވާ ޢިލްމު، އަދި އެއާ ޚިލާފުވާ މީހާ ބިދުޢަތްވެރިކަމުގެ އަދި ދިރުންނުވެސް ބާރުވެގެންނާ ބާބުތަކުގައިވާ ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ގެ ސިފަފުޅުތަކާމެދު ސަލަފުންގެ ޢަޤީދާ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. އޭގެ އިތުރުން ޣައިބަށް އީމާންވުމުގެ ބައެއް ބައިތައް، އީމާންކަމާމެދު ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ބަޔާއި، ސަހާބީންނާމެދު އިޢުތިޤާދުކުރަން ޖެހޭނެގޮތަކީ އެންމެފަހުގެ ބައެއް މައްސަލަތައް ގެންނަވައެވެ. އަދި މިއަސްލުތަކާ ޚިލާފުވި ބިދުޢަތްތެރިންނާމެދު އަމަލުކުރަން ޖެހޭނޭގޮތް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައެވެ. އޭގެ އިތުރުން ސުންނަތުގެ އަސްލުތަކުގައި ހިފެހެއްޓުމުގެ މަދުކަމާއި، ބިދުޢަތްތެރިކަމާއި، ބިދުޢަތްތެރިންގެ ބައިބައިވުން ބަޔާންކުރައްވާ އެކަމާދުރު ކަމުގެ ނުވެވުނާއި، ސަލަފުންގެ އަޤީދާތަކާއި ވަރުގަދަކަން ހިފެހެއްޓުމަށް ވަސިއްޔަތްކުރައްވައެވެ. އަދި މިހަރުގެ ބިދުޢަތުގެ ނުބައިކަން ތަފްސީލްކޮށް ޚަބަރުދީ، ހިތްވަރު، ދެން ބިދުޢަތުގެ ނަސްރުގެ ތެރެއިން ނެރޭ، ބިދުޢަތުގެ ސަލަފުންގެ ބިދުޢަތްތައް ބަޔާން ބިދުޢަތުން ދުރުކުރުވައެވެ.

އެހެންކަމުން މިފޮތުގެ އެންމެ ފަހަރުގައިވެސް އެއްބަސްވާ މުޅިއުޒު ސަހަރުމަތުން ގެނެވިދާނެ ބަރީޢުވާ ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތައް ގެންނަވާފައެވެ. އަދި ސަލަފުންގެ ބިދުޢަތުން އަޅުގަނޑުމެން ގެންނަވާ، އެބަސްވުން ނުހަނު ތަދަރުދުއްވުމަކީ ސަލާމަތުންދައްވައެވެ. އަދި ބަރީޢުގެ އެކި ސަބަބުތައް ގެންނަވާފައި ސަލާމަތުން ދައްވައެވެ.

އެހެންވީ ސަބަބުގެން ފާހަގަކޮށްލަން ބޭނުންވާ މުހިއްމު ނުކުތާއަކީ އެބަހުވެ. އެއީ ދަރާނު ފެތުރިފައިވާ ކަނަޑު އިން ނަތުރުންދާ ފާހަގަކުރެވިގެން، ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ގެ ސިފަފުޅުތައް ދިރާހި ބަޔަކު ތަޙުޤީޤުކުރުމުގައި އަލަތުގެނުވާބީ ފިޔަވާ ބާކީން ސިފަފުޅު ބަޔާން ދިޔާވާ ތަކުރާ ގެނެވުނު ބަޔާނެވެ. އެބަސް އަނދިގެންވާ ފަތަރިން ދިރިހަމަކުރިއާގެ ކަދިރެސްތަކީ ފަލަގަދަ ހިފައިމިހާ ރުޢްޔާ، އަދި ދަސްކުރު ތަޙުޤީޤުކުރާގައި ފެއެއްމާ ތަފްސީލުކުރުކުރުމަށްވާ ތަޢާރުފު ދެކޮށްދީ ޤަޔާމު އަޝްޢަރީ އަޤީދާގެ މައްޗަށް. އެއީ ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ގެ ސިފަފުޅުތައް ނަފީކޮށް، އެއީ މަނަތަޢުޠީލުކުރާ ތަޢުވީލުކުރާ މަނިކުފާނު ބިދުޢަތްތެރި އަޤީދާގެ މައްސަލައެވެ. އަޝްޢަރީ އަޤީދާއެވެ. ބިދުޢަތުން ޖަހަމުއްސުލާ ބިރުގަނޑު،

އެދިކޮޅުގެ އަސްލުތަކާއި ދޫކޮށް އަޅައިގަތުމަށް ދީލިބިގެން ބަޔަކު ވަނީގެން ގޮސް އަޅައިގަތެވެ. އެގޮތުން އަޝްޢަރީން ސިފަތުތަކުގެ މާނައިގައި ބަދަލުކުރުމަށް ދީ ގޮތްކޮށެވެ: އެއްގޮތަކީ މާނަ އަނބުރާ ތަޢުވީލުކޮށް ބަޔަކުކުރެއެވެ. އަނެއްގޮތަކީ އެއީ މާނައެއް ނުދޭ، ދުރުކޮށް ބަލައިކަމުން ބުނެ ހަވާލުކުރި ޙަވާލު ތަފުވީޟުކުރުމެވެ.

ޢަލީ ބަހުގައި ނަންނަ އެކަމަކު ދީނީ ބަހުގައި އެންނަ ކަލޭކަމުގައިވާ: ދަރަޖަކުރުމުގެ ސިފަތަކާއި ޤުރުއާނާއި ޙަދީޘް ފެނިގެންދެއެވެ. އެގޮތުން الله އަށް މާތްކަން ދޭހަވާނެ ޙަރަކާތްތަކުގެ ގޮތުން މަޤާލުކުރުމުގެ ގޮތް، އެއީ މިސާލަކަށް މާނަ ނުގެނެސް ދުނިޔަވީ ސިފަތަކާ ބަރާބަރު ކުރުމެވެ. މިސާލަކަށް الله ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އިސްތިވާފުޅުވެވޮޑިގެންވުމެވެ. އިސްތިވާފުޅަކީ ކަންތައްތަކުން ބައްޓަންވެގެންވާ ނުޑި، އެއީ ދީނީ ގޮތުން ބަޔާންކުރާ ޢަރުޝަށް ވުޟޫޢުވާސްތެވެ.

ނުވަތަ الله ގެ ވަޖްހުފުޅު، ދެއުޔާގެ އެކަން ތަޖައްލީވުމުގެ ގޮތުން، ނުޒޫލުވުމުގެ ގޮތުން ބަސްތަކަށް ބަދަލުކުރެވެ. މިގޮތް އެއްގޮތަކީ: އޭގެ މާނަ ބަޔާންކުރުމާއި ދީނީބަހުގައި މާނަކުރުން ތަފުސީރު ދޮށުކުރުމުގެ ގޮތުން އިބާރާތް ބަދަލުކުރުމެވެ. މިސާލަކަށް އިސްތިވާފުޅު މައްޗަށް އަރައިގަނެވޮޑިގެން ބާއްވާލަން ބަދަލުކުރުމެވެ. ނަމަވެސް މިއީ ޢަރުޝް ބަސް ކަށަވަރުކުރުން ޔަޤީނާ، އަދި އިސްތިޢާ ތަޖްސީމް ނުކުތާ ބޭނުންކުރުމެވެ. އަޝްއަރީ އިސްތިވާއީން އޭގެ މާނަ ބަޔާންކުރުމަށް ނުކޮށް ކަމުގެ މާނަ ބަޔާންކުރުމެވެ. އަޝްއަރީންގެ އުޞޫލުގައި ބަދަލުކުރުމަށް الله ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އިސްތިވާފުޅުވެވޮޑިގެން ހިނާ ކަމުގައި ތަޢުވީލުކޮށް އެހެން ސިފަތައް ކަމުގައި ނަގައެވެ.

އޭގެ އަސަރު މިސާލަކަށް الله "ވަޙްޔުކުރައްވައި" ސިފައެވެ. ވަޙީއާއި ގުޅޭގޮތުން އަންނަ އެއްގޮތެވެ. ޖިބްރީލް ގޮތުގެ ވަޙީ ކުރެއްވުމާ ގުޅިގެން، ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ހިތްތެރިން އިލްހާމުގެ ގޮތުގައި، ހިތުގައި ދިނުގެ ގޮތުގައި ވަޙީގެ އުސޫލުތަކާ އަންނަ އަދި،

ސިފަ އެއްގޮތް ގުޅިގެން ނޫނީ الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވުމާ މިއްޔަކަށް ގުޅިފައެވެ. މިގޮތް ކަމާ ބެހޭ ފުރަތަމަ ގޮތް ބެހިގެން އަޝްއަރީން ތަޢުވީލުކުރައްވައެވެ. ޖުމްލަ ގޮތެއްގައި އަޝްއަރީންނާ އެކުގައި

މިގޮތް ވަގުތުގައި ސިފަ ބަޔާންކުރުމުގެ އަދި ކުރާ ބަހުގެ ގޮތް ކަލާމުގެ ސިފަ އެއްކަލަ الله

تَبَارَكَ وَتَعَالَى ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވުމުގެ ސިފަ ބަޔާން ނުކުރެވެ. އަދި ވަޙީކުރުމުގެ ސިފައަށް ތަޢުވީލް

އަދިގޮތް ބަޔާންކުރުމަށް ނަގައެވެ. އެކަމަކު އެހެންގެ ގޮތުގައި الله ގެ ވާހަކަފުޅަކީ ޤުރުއާން ނޫނެވެ.

އެހެނީ އެއީ މަޚްލޫޤުންގެ ސިފައަކަށްވާތީ ވައްތަރުވުން ލާޒިމުވާކަމަށް ބަލައިގެންނެވެ. އެގޮތުން ﷲ ގެ ކަލާމާއި ނަފްސުގައި އެކަލާނގެ އުފައްދަވާ ކަލާމަކަށްވުމުގައި، އަދި ޢިބާރާތުގެ ހިލާފުވެގެން ޙަދީޘާ އެއްގޮތްކަމުގައި އެބުނުން ބުނެއެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ވާހަކަދައްކަވާފައި، އެކަލާނގެ އަޑުފުޅާއި ހަރުފުން ހަމަ ވާހަކަދައްކަވާފައިވާކަން ސާބިތުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ދުނިޔާގައި ސުންނަތުގެ އެތައް ދަލީލުތަކުގައި ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى މެދުވެރިއެއް ނެތި ވާހަކަފުޅުދެއްކެވިކަމާއި، މޫސާގެފާނަށް އެކަމާއި ވާހަކަދައްކަވާފައިވާ މިގޮތަށް ބަސްފުޅުގައި އެކަން ސިފަ ބަޔާންކޮށްދިނީ ވަޙީގެ ޚަބަރު ގެނައުމާ ﷲ ގެ އަނބިޔާ ރަސޫލުން ޤާބިލުކުރެއްވުމަށް ނުވެއެވެ.

ކޮންމެއަކަސް ބަޔާންވެގެން ދިޔަބަޔާނުގައި ފަހުމުކުރުވާ ދަލީލުތަކުގެ އެންގެވުމަށް: ކުރު ޚަބަރުތަކާއި ދިގު ކޮންމެ، ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ގޮތުން ބުނާނަމަ، ދަލީލުތަކާއި އަދި ސިފަތަކުގެ ސުންނަތުގައި، އެކި ސުންނަތުން ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަލާމުގައި ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. އަދި ﷲ ވާހަކަފުޅުދެއްކެވިކަމާ، އުފެއްދެވިކަމާ، ޚަލްޤުކުރެއްވިކަމާ، ހިކުމަތްތެރިކަމާ، އެކަލާނގެ ބުރުޤު، ރަޙްމަތް، ޚިޔާރު އަދި މިންވަރު ނަހުސްފަތުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ސިފަތަކާ ދަލީލުތަކުން ބަޔާންވެ ސާބިތުވެފައިވާ ކަންތައްތަކަށް އީމާންވުމަށް ބަޔާންކުރެވިފައި ވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް ބަލާއިރު ހުރިހާ ދަލީލުތަކުން ބަޔާންކުރެވެއެވެ. އަދި ބަޔާން ކުރެވިފައިވާ ޚިޔާލުތަކަށް ބަލާފައި ޤަބޫލުކުރެވެއެވެ.

އަދިކޮށްމެ ސިފަތަކުގެ ބަޔާނުގައި ދަލީލު: ސުންނަތުގެ ޢަޤީދާގެ ބަޔާނާ އެއްގޮތަށް އެކަލާނގެ ސިފަތަކާ އެކި ފާހަގަކުރެވޭ ދަލީލުތަކުން ބަޔާންވެއެވެ. އަދި އެހެނަސް ދެވަނަ ބަހުގެ ދަލީލުތަކަކީ ބުރުހާނެވެ. ނަފްސު ބަހުގެ ދަލީލު ފާހަގަކުރެވޭ ބަހުގެ ދަލީލު ސިފަތަކުން ބަޔާންވެގެން، ނަފްސު ބަހުގެ ތަފްސީރު ހަމަޖެހިގެން، ސިފަތަކު ފާހަގަކުރެވުނީ އަދި ފާހަގަ ކުރެވޭ ބަސްތައް އެންމެ ދެނެގަންނާނެ އެނގުމުގެ ދަލީލަކީ ތަފްސީރު ބަޔާންކުރާ ދަލީލުތަކުގެ ތަފްސީރު އެއީ ކޮބައިކަން އިސްލާމީ ފާހަގަކުރެވޭ ދަލީލުތަކެވެ. އެހެންކަމުން މިކަމުގެ އިސްލާމް ދީނުގައިވެއެވެ.

އަދިކޮށްމެ ދަލީލު ސިފަތަކުގެ ބަޔާނުގައި އެކަންކަން ބޭނުމުން ބޮޑު ޙަދީޘް ރިވާކުރެވުނު ކަމަށް ބަޔާންކުރެވެނީ ހިޖުރައިން 1419 ވަނަ އަހަރުގެ ދެވަނަ ބައިގައެވެ. އެއީ ޙަދީޘް ﷲ ބާރުގެ ދުނިޔޭގެ ޝަރީޢަތުގެ ބަޔާނާއި ފާހަގަކުރެވޭ ބަޔާން ދަލީލު ނަމްބަރު ތަފްސީލުގައި، އަދިކޮށް ބޮޑު ޙަދީޘް ރިވާކުރެވުނު ޝަރީޢަތުގެ ބަޔާން ފަހުން ޤަބޫލުކުރެވެން

ޝަރުޢުކުރައްވާ ފުރަތަމަ ތަޢުލީމް އަދާކުރީމެވެ. އަދި އެއާއެކު ބާލިޣު ބުނު އަބްދުލްވަލީ ބިލާޣު އައްސުންނީ މިރިސާލާގައި އޮޅުމެއް ހުރިކަމަށް ވާނަމަ ފަރުމާކުރުމަށް ފައިދާ ނުކުރެވޭ ސަރަޙައްދު ނުހިމެނޭނެއެވެ. އެއަށްފަހު ފޮތުގައި ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަށް ނިސްބަތްވާ ގޮތުގައި ބަޔާންކޮށްފައި އެވާ ޙަދީޘްތައް ތަޚްރީޖްކޮށް ބަޔާންކޮށްދީފައި ވެއެވެ. އެހެންނަމަ ފޮތުގައި ބަޔާންކޮށް ތަރުޖަމާކުރިއިރު ބަލައިގެން ކުރެވުނު ތަރުޖަމާތަކެއް ރަނގަޅު ކުރެއްވުމަށް ދެއްވި ހިދާޔަތަށް ނަސޭހަތްތެރިކަމާއި ފާހަގަކުރުމާ މުޅި ފޮތުގެ ތަރުޖަމާ ކުރެވިފައިވަނީ ފަރާތްތަކުގެ ޖަހާފައިވާ ވަކިކަން، އެއަށް ވުޒޫޢުކޮށް ދިނުމަށެވެ. އަދި ފޮތުގެ މުރާޖަޢާކުރި ފަރާތްތަކުގެ ބަދަލުގައި އެމީހުންގެ ސަލާމަތާއި އިޖުތިހާދުގެ މަޤާމުތަކަށްވެސް ދުޢާކުރެއްވުމަށް ސާބިތުކުރެވޭ ފަރާތްތަކެއް ހުރިކަމަށް ވާނަމަ އެޔަށް ރުޖޫޢަވާނެއެވެ.

اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ގެ ޙަޟްރަތުގައި ދެއްވާށި ދުޢާ ކުރަމެވެ، އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި ކުރިމަތިވާ ޙާލަތްތަކުގައި ޖަޒާދޭ އަޤީދާ، ނަޞޭޙަތެއް ޤަބޫލުކުރެއްވި ޙާލަތުގައި ކުރެއްވާ ޢަމަލުތަކަށް ބަރަކާތް، އަދި ސަވާބު ދެއްވުމަށް ދުޢާކުރަމެވެ. اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ފޮތުގެ މަސައްކަތް ޤަބޫލުކުރެއްވި ޖަޒާ ލިބިގަތުމަށް، ތަނަވަސްކަމާއި ސަލާމަތް ދެއްވުމަށް އެދި، ކުޅަދާނަކަމާއި ޙަޔާތް ދެއްވުމަށް އެދެމެވެ.

وبالله التوفيق:

ޢަޤީދާގެ ސަނަދު

އަހަރުމެންނަށް ދިމަޝްޤުގެ ޙާފިޡު އަލްޙުސައިނީ ނިޒާމުއްދީން އުމަރު ބިން އިބްރާހީމު ބިން މުޙައްމަދު ބިން މުޙިއްބު އައްސަޢްދީ އަލްމަޤްދިސީ އަނަވަދުން އިޖާޒާ ދެއްވާ ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙާފިޡު އަބޫ ޢަބްދު ﷲ މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު ﷲ ބިން އަޙްމަދު ބިން މުޙިއްބު އަލްމަޤްދިސީ -އަޞްޙާބު ސަމާޢުކުރެއްވި ނުވާނަމަ- އިޖާޒާތުން ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ދެއްކެވި: ޖަމާލުއްދީން އަބޫޢުމަރު ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން އަޙްމަދު ބިން ޢުމަރު ބިން ޝުކުރު އަލްމަޤްދިސީ އަދި އަބޫ ޢަބްދު ﷲ މުޙައްމަދު ބިން މުޙިއްބު ޢަބްދު ﷲ ބިން އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު އަލްމަޤްދިސީ ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: ދެމީހުންވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލު ބިން އަޙްމަދު ބިން ޙުސައިން މުޙައްމަދު އަލްޢިރާޤީ އަލްޚަޠީބު ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ޢަބްދު ﷲ ބިން އަޙްމަދު އަލްޚަލީލީ އިޖާޒާތުން ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ ދެވަނަ ޝައިޚު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ޢަބްދު ﷲ ނާއިބު ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ:

އަދި އަހަރުމެންނަށް އަލްމުޢައްމިރު ޝިހާބުއްދީން މުޙައްމަދު ބިން އަލްޙާފިޡު ޢިމާދުއްދީން އިސްމާޢީލު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ބަރަދަސް އަލްބަޢްލީ އެބައްޔާގެ ޤުރާއަތް ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދު ﷲ މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލު ބިން ޚައްބާޒު އަނަވަދުން ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު އަޙްމަދު ދާއިމު -އަޞްޙާބު މަޤްދިސީގެ ތެރެއިން ނުވާނަމަ- އިޖާޒާތުން ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޚަޠީބު އަބޫޢުމަރު ޚާލިދު ބިން ޔޫސުފު ބިން އަޢްލާ ބިން ސަޢްދު އަޞްޙާބު ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޚަޠީބު އަބޫ ޠާހިރު ބަރަކާތު އަލްޚުޝޫޢީ ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޤާޟީ ބަދަރު ޝައިޚުލް އިސްލާމް އަބޫ ޢުޘްމާން އިސްމާޢީލު ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްޞާބޫނީ ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: -ދެން ފޮތް ދިރާސާކުރައްވައެވެ.-

އަދި އަހަރުމެންނަށް ދިމަޝްޤުގެ ޙާފިޡު އަބޫ ޢަބްދު ﷲ ޢަލީ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޚަލީލު އަލްޢިރާޤީ އިޖާޒާތުން ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޙްމޫދު ބިން ޚަލީލު ބިން މުޙައްމަދު ޙަލަބީ އަލްމަރްކަޒީ އިޖާޒާތުން ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޤާޟީ އަބޫ ޢަބްދު ﷲ މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު ﷲ އަޞްޙާބު ޤުރާއަތުގެ ސަނަދުން ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ:

﴿ ފޮތް ލިޔުއްވި ސަބަބު، އަދި ދީނުގެ އަސްލުތަކާއި އޭގެ މައްޗަށް މުވާފަޤަތްކޮށް އެކުވެރިވުމާއި، އަދި އެއާ ޚިލާފުވާ މީހާ ދުރުކުރެއްވުމާއި، ބިދުޢަވެރިކަމުގެ ކާފިރުކުރެއްވުމާ ކަންތައްތަކަށް ﴾

الحمد لله رب العالمين، والعاقبة للمتقين، وصلى الله على محمد وآله وصحبه أجمعين، أما بعد:

ހަމްދުން، اللهُ ގެ ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ ގުދުރަތް ތަސްބީހުކުރުމެއްގެން، އަދި އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ތަބާވެރިން ޞަޙާބީކޮޅުގެ ޖަމާޢަތްތަކުގެ އާލުއާއި ޞަޙާބީންނާއި،[4] އަދި ...

---

[4] ތަބަރިސްތާނަކީ އިރާނުގެ ... ބިމެކެވެ. އޭގެ ... ބިމެކެވެ. ...

... صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ...

އެއިން އަހުލުއްސުންނަތުން ތަރުހީބުދޭކުރިޔާ، އަދި ޝާހުގެ ހިނދުއްގައި މުސްލިމުންނަށް އަނެއްޓަކަށް ގޯވާލުއްވިއެވެ. އަދި އެއާ ދިދާރުކުވާ، އެކަންކަން ނަފީކުރާ ކަންތައްތަށް ތަރުތީބު ތަތުވާވެރި މުއުމިނުންގެ ޢަދާވަތަށް އަހުލުސުންނަތުން ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަންކަމުގެ ތަބާވުމުގެ މައްސަލަތަ އަހުލުސުން އެކުވެރިވާ ވާހަކަ ދެއްކެވުންކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަންކަމުގެ ބަދަލުވާމަތީގެ ދަރުވާވެރިވެލައްވިއެވެ. އަދި އެއަސްލުތަކާ ހިލާފުވާ ޖަދަލުކުރުން އިއްތިބާޢުކުރުމާއި މުހުތަދަސްކޮށް ބިދުޢަވެރިކަމުގެ ނުލާހާސްވުމާ ތަގުއުއްޔާ، އެއީ އަހުލުއްސުންނަތުގެ ނަރުސޫމުތަކާއި، އަބުދުލްސޮޅު ދުނިޔާވިއެވެ. އެއީ ކުރިއަށްޕައިވާ އަހުލުސުންނަތުގެ ބަސްކުރާ ޤަބޫލުކުރުމެވެ. އެއީ އެކިކަންކަމުގައި ބިދުޢަވެރިންގެ ތަބާވުމުން އެމުހިއްމަތުތަކުން ބަރީއަވުމަށްވެއެވެ. އަދި އަހުލުއްސުންނަތުން އިއްތިބާޢުކުރުމާއި، އަހުލުއްސުންނަތުން ދުރުވެ، އަޅުވެރިކަމުގެ ޢަދުލުވެރިވުމާއި، އަޅުވެއްޖެވެ. އެބޭފުޅުން (ޤަބޫލުކުރުމަށް ޖަމާޢަތުގެ ތަރަހުގައި) އުމުރުކުރާ ކަމުގެ ޖަމާޢަތާއި އަހުލުސުންނަތުން ކުރިއަށް ހުއްޓުވި ތަބާވެ އަހުލުސުންނަވެފި ނިމި ގޮސްވެއްޖެވެ.

ދީން އަހުލުން ﷲ އަށް އިސްތިޤާމަތާއިރުވެ. އަދި އަހުލުން މުޤައްދަމު ތިޔާ ޤަބީލަތްތަކާއި އެއްބަސްވެފައިވާ ފަރާތަށް މީސްކުރުމުގެ ކުރީދުވަހެވެ. އަދި ބޮޑުދަރާއި ބަލިވަމުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެއީން މަސްހޫރު ކުރިމަތުން އެދުގެންނެވެ. ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ހިތާއް ބަޔާންކުރެއްވީ ހައްދުވަނީއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ނިޢުމަތާއި ތަޢުރީފު އަހަރުމެންނަށް ދިރުމީގައި ދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ މިންނަތާއި ފަސްލުން، ދުރާލައި ބަލަދީ މަގުމަތީ ސިދާރާކުރުމުގެ (ތައުފީޤު) ދެއްވާށިއެވެ.

﴿ ޙަދީޘްގެ އަޞްޙާބުން، ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ އެސްދެ ފާޅުކަން ބޭނު އެއް އަސްމާއު ﷲ ގެ ސިފަފުޅުތައް ބަޔާންކުރާ އުރުވާ ގޮތްލާއިމުގައި ނުދީ ތާބިޢުވުން ﴾

އަހުރެން ބުނަމުވެ -ތައުފީޤު އެދެނީ ﷲ ގެ ހަޟްރަތުންނެވެ.-

ޙަދީޘްގެ އަޞްޙާބުން[5] -ﷲ تبارك وتعالى އާގެ ޝަހާދަތުން ދިރިހުރި ބަޔަކު ކަމުގައި ކަށަވަރުކުރައްވާ، މަތިވާ ޢަރުޝުމަތީގައި ބައިނަން ހައްދުމަތިން ކިބައިއްވާސިންމަތަކަން -އެއީއެން ﷲ تبارك وتعالى ގެ އައްކައުވަންތަކަމަކަން ހުރިވެ، ރަސޫލާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ރިސާލަތާއި ނަބީކަމަކަން ހުރިވެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ވެރި ރައްބު عَزَّوَجَلَّ ގެ ވަޙީބަސްފުޅު އަދި އެކަލާނގެ ބާވައިލައްވާފުޅުގައި އެންގެވިގެންވާ، ނުވަތަ އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އެކަލާނގެއަށް ހުރިވޮވަޙީގެންފައިވާ ސިފަފުޅުތަކަން ލާފައި އެމީހުން އެކަލާނގެ ދެންގެނެވެ. އެއީ ސަވާބާ ހަމަތްތަކުގައި އައިސްފައިވާ، ޞަޙީޙު އިލްމުބާރި ބަޔަކުން އެކަލާނގެ ފާނުގެފުލުން ދެނެގަތްފައިވާ ހަމަތްތަކުގެ މަތިންނެވެ. އަދި ﷲ جَلَّجَلَالُهُ އެކަލާނގެ ޒާތްގައި، އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ގެ ދުލުފުޅުމަތިން އެކަލާނގެ ނަފްސުފުޅަށް ތާބިތުކުރައްވާފައިވާ ކަންތަކަން އެމީހުންވެސް ތާބިތުކުރައްވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހަލްޤުތަކުންގެ ސިފަތަކާއި އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުތަކާ ވައްތަރުވެ އެއްގޮތްކަމުއް ވާކަމަށް އެމީހުން އިޢުތިޤާދު ނުކުރައްވެ. އެގޮތުން އެމީހުން ބުނަނީ: އެކަލާނގެ އާދަމުގެފާނު އެކަލާނގެ ދައްޔަތުފުޅުން އުފެއްދެވިކަމަށެވެ. އެއީ އިއްޒަތްތެރިވެގެންވާ ދިޔާފު، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައި ނަޢުޞްވާނަ ގެންނެވިގެންނެވެ:

[5] ޙަދީޘްގެ އަޞްޙާބުން، ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިން، އަހުލުއް ސުންނާ، އަހުލުއް ސުންނަ ވަލްޖަމާޢާ މިއީ އެއް މާނައެއްގެ އެއްބަސްތަކަކަން މާނަ ދަނިވާކަށެވެ. އެއީ ޙިދާޔަތްވެގެންވާ ސަލަފުސާލިހުގެ މަގަށް، ރަސޫލާ ބަރަކާތްކުރެއްވާ އަދި އެއްމަނަށް ސަލަފުންނާއި ޚަލީފާއި ޤަޢިދާކާ ހަމައިގެ މަރުޙަލާއި ނަޙަވާކު ފިޤުހުއްމަތްތަކާއި ފާހަގަވާ ގޮތަށެވެ. އެއީ ޙަދީޘްގެއަދި ޞަޙާބާއި ޤިޔާސުގެ ޚަލީފާ ތާބިޢީންގެ ޤިބަލްމާރެއް ފާރުއްޤަނަށް ބާރަށް ތިރިވޭ. ބިޔާރިގެ، ޙަދީޘްކަން ޝަރީޢަތް، ބިހެރީ ނިހާރުފާސް އިމާމު ސަލަފީންގެ ހަދަފު ދިނީ ޙިޔާ ޝަރުހީޤަލާ، އެއީ ޙަދީޘްގެ އަޞްޙާބުންގެ ޒާތުއިން ބާރުގެއްވާ ރަދިޔާގަ އަހުލުވެރިއްކަކެވެ.

﴿قَالَ يَـٰٓإِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَىَّ﴾ [ص: 75]

މާނައީ: "އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: އޭ އިބްލީސްއެވެ! ތިމަންއިލާހުގެ ދެއަތްޕުޅުން އުފެއްދެވި އެއްޗަކަށް ތިބާ ސަޖިދަކުރުމަށް މަނާކުރީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟"

އަދި އާޔަތުން ބަސްމަގެއް އެއްނޫނޫނޭގެ ގޮތުގައި ބަރުބިލުތަކާ ގޮތުގައި ނަހަމަވެއެވެ. އެއީ މުއުޠިލީ ޖަހުމީން -ﷲ އާޔަތުން ހާލަތުކުރައްވާނިއެވެ- ދެއަތްޕުޅުގެ މާނައަކީ ދެ ނިޢުމަތްކަމުގައި، ނުވަތަ ދެ ބާރުކަމުގައި ކިޔާ ގޮތުގައި ބުނާނެއެވެ. އަދި (ޕުޅުފުޅުގެއް މަޚްލޫޤުންނާ ވައްތަރުކުރާ) މުޝައްބިހާއިން -ﷲ ނިކަމެތިކުރައްވާނިއެވެ- ހުރިގޮތަކަށް ޕުޅުފުޅުގެއް ވަކި ގޮތަކަށް ގޮތަކަށްޓަކާ، ނުވަތަ މަޚްލޫޤުންގެ އަތްގަނޑާ ވައްތަރު ނުކުރެއެވެ.

ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ސިފަކުރެއްވި ގޮތުގައި ކަލާނގެ ސިފަކުރުމަކީ، ވައްތަރުކުރުމާއި، ތަޢްޠީލްކުރުމާއި ގޮތަކަށް ސިފަތައް ނައްތާލުމާއި، ޙަޤީޤަތާއި ޚިލާފަށް ތަފްސީރުކުރުމުގެ ނިސްބަތުން ދުރުވެއެވެ. އެއީ ގޮތުގައި (ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އުންމީދުކުރެއްވި) ހިސާބުން ދެފުށުގެ މެދުގައި އެއީ ސުންނަތުން ވައްތަރުކުރުމުން ބަސްބުނުން އެކީގައި ދަތިކުރަނިވެ. ﷲ އަދި ﷲ عَزَّوَجَلَّ ބަސްފުޅުގަން އެކީގައި ވަޙީކުރެއްވެ:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌۭ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾﴾ [الشورى: 11]

މާނައީ: "އެކަލާނގެއާ އެއްގޮތް ވާގޮތާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގައީ އައްސަވާވޮޑިގެންވާ ބައްލަވާވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ."

﴿ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އަށް ދެއަތްޕުޅު ލިބިގެންވާކަން ޘާބިތުކުރުން ﴾

އެއީ ދެއަތްޕުޅުގެ ވާހަކަ ދިކުރުކުރެއްވިގެން ޤުރްއާނުގައި އައިސްފައިވާ ގޮތަށެވެ. އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅުގައިއެވެ:

﴿لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ﴾ [ص: 75]

މާނައީ: "ތިމަންއިލާހުގެ ދެއަތްޕުޅުން އުފެއްދެވި އެއްޗަކަށެވެ."

އަދި މިބަސްފުޅުވެސް:

﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ﴾ [المائدة: 64]

މާނައީ: "ކިއްޔަ، އެކަލާނގެ ދެއަތްޕުޅުވަނީ ހުޅުވާލެވިގެންނެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ ގޮތަކަށް ހޭދަކުރައްވައެވެ."

އަދި އަތްޕުޅުގެ ވާހަކަ ދިކުރުކުރެވިގެން اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ސާބިތުވެ ޚަބަރުތައް އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ މޫސާއާއި އާދަމްގެ އަރައިރުންވުމުގެ ޤިއްޞާގައި، (އެޚަބަރުގައި އެކަލޭގެފާނު އާދަމްގެފާނަށް ވިދާޅުވިގޮތުގައެވެ:

«خَلَقَكَ اللهُ بِيَدِهِ، وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتَهُ» (6)

މާނައީ: "اللهُ ތިބާ އުފެއްދެވީ އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުންނެވެ. އަދި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުން ތިބާއަށް ސަޖިދަކުރުވިއެވެ."

އަދި (اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ވަޙީކުރެއްވިކަމަށް އައިސްފައިވާ) އެކަލާނގެފާނުގެ މިބަސްފުޅުވެސްމެއެވެ:

«لَا أَجْعَلُ صَالِحَ ذُرِّيَّةِ مَنْ خَلَقْتُه بِيَدَيَّ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي كَمَنْ قُلْتُ لَهُ كُنْ فَكَانَ» (7)

---

(6) صحيح البخاري: *4476*، ومسلم: *2652*

(7) السنة لعبد الله: *1065*، شعب الإيمان للبيهقي: *147*، نقض الدارمي: *91/1*

މާނައަކީ: "ތިމަންއިލާހުގެ ދެއަތްޕުޅުން އުފެއްދެވި ބަގީޗާގެ ސޯބިތު ދަރިވަސްކޮޅު، ތިމަންއިލާހު "ވާކޮ" ވަޙީކުރެއްވުމުން ދެންވެދިޔަ ބަރަކާ އެއްގޮތަށް ނުބައްވާހުރިވެއެވެ."

އަދި އެކަލޭގެފާނު صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘްފުޅުވެސް ވެއެވެ:

«خَلَقَ اللهُ الْفِرْدَوْسَ بِيَدِهِ» [8]

މާނައަކީ: "اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ފިރުދައުސް އުފެއްދެވީ އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުންނެވެ."

[8] الصفات للدارقطني: 28، صفة الجنة لابن أبي الدنيا: 39 ، العظمة لأبي الشيخ: 1555/5 ، السنة لعبد الله: 1118 ޙަދީޘްގެ މަތިފުޅުގައި ބަޔާންވެގެން ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް މަޝްހޫރުވެގެންވާ މައްޗަށްދާނެ ކަލިމަ އަލްއަލްބާނީއާއި، ޝައިޚް ބިން ޢަބްދުﷲ، އިބްނު އަބްދުލްބައްރު ބާވަތްތަކުން ނިސްބަތްވާ ބަސްފުޅުތަކުގެ ގޮތުގައެވެ.

އެއް ސިފަފުޅުގައި ކަލާމްކުރުމަކީ ޖެހޭ ގޮތް ދެންނެވުމާ ހުރިހާ ސިފަފުޅުތަކުގައިވެސް ބުނެވުން

ޤުރުއާން އެސިފަފުޅުތަކުގެ ވާހަކަ ޒިކުރުކުރެވިގެންވާ ބާވައިލެއްވިގެންވާ، އަދި ޞައްޙަ ޚަބަރުތައް ވާރިދުވެގެންވާ އަދިސްތަރިވާ ސިފަފުޅުތަކާ ދޭތެރޭގައިވެސް އެފަދައިން ބުނެއެވެ. އެއީ އައްސަވާވުމާއި، ބައްލަވާވުމާއި، ލޯފުޅާއި، މޫނުފުޅާއި، ޢިލްމުފުޅާއި، ބާރުފުޅާއި ކުޅަދުންވަންތަކަމާއި، ޢިއްޒަތާއި، ޢަޒަމަތްތެރިކަމާއި، ބޭނުންފުޅުވެވަޑައިގަތުމާއި، އެދިވަޑައިގަތުމާއި، ބަސްފުޅާއި، ވާހަކަފުޅުދެއްކެވުމާއި، ރުހުއްސެވުމާއި، ނުރުހުއްސެވުމާއި، ދިރިހުރެވޮޑިގަތުމާއި، ހޭލުންތެރިވުމާއި، އުފާފުޅުވުމާއި، ހިނިތުންވެވޮޑިގަތުމާއި، އެނޫންވެސް ސިފަފުޅުތަކެވެ. އެއީ މަޚްލޫޤުންގެ ސިފަތަކާ އެއްގޮތްކޮށް ތަޝްބީހު ނުކުރެއެވެ. އެއްކަލަ މިއަދާ ހަމައަށް، ހުރިހާ އެއްޗެއް ތަޙްރީފުކުރުމެއް ނުވާނެ ގޮތަށް، الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى ވިދާޅުވެވަޑައިގެންނެވި އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވެވަޑައިގެންނެވި ބަސްފުޅުތަކަށް. އެއީ އެއަށް އިތުރުކުރުމެއް ނެތި، ޒިޔާދަކުރުމެއް ނެތި، ހިކިގެންނެތި، ވަރަށް ގޮތްތެއްކުރުމެއް ނެތި، އަދި ތަޝްބީހުކުރުމެއް ނެތި، އަދި ތަޙްރީފުކުރުމެއް ނެތި، ބަދަލުކުރުމެއް ނެތި، އަދި އެބަސްތަކުގެ މާނަ ޢަރަބިން އެނގޭގޮތުން ބަދަލުކުރުމެއް ނެތި، ތަޢުރީފުކުރުމަކާ ނުލައި ބައިވެރިވާގޮތަށް ބޭނުން ކުރުމެއް ނެތި ޤަބޫލުކުރުމެވެ.

އަދި އެކުދިން ގޮތެއްގޮތަށް ބުނުމުން ބަދަލުކުރުން އެއްކޮށް ދަނެއެވެ. މިސިފަފުޅުތަކާއި އެކުއްޔަށް ސިފަފުޅުތަކުގެ ޙަޤީޤަތް ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުގައި ސާބިތު ކަމުގެ ދަލީލުތަކުން ސާބިތުވެއެވެ. އެއްގޮތަކަށް ގޮތްތަކާ ގުޅުވައިގެން ތަފްސީރުކުރެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުތަކާ ދެއްކެވުމާއި ބޭނުންފުޅުތަކާއި ތަޢުރީފުކުރާ ސިފަފުޅުތަކާއި ހިނދުވެސް ފަހަރެއްގައިވެސް "އަލްޖިންނީ ބާތިލު" ތަފްސީރުކުރުމެވެ. އެއީ ފުރިހަމަ ސަލަފުން ސާބިތުކުރާ ސިފަފުޅުތަކެވެ. މިއީ ތަޢުރީފުކުރުމަށް ކަމުގެ އަސާސެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ނުކުރާ ގޮތްކަށް ހިތާމަކުރުމުގެ އިލްމުލްކަލާމް ކިޔުމެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި ތަފްސީރުކުރުން ހުރިހާ ކަމެއް، އަދި ސަލަފުންގެ ތަޢުރީފުކުރާ ބައިގައި އެބައިމީހުން، އަދި ކުރީގެ ސަލަފުން ފުރިހަމައަށް ޢަމަލުކުރުމުގެ ބޭނުމެވެ.

އަދި އެމީހުން އެސިފަފުޅުތައް ޤަބޫލުކުރުން ފާޅުވާ މާނައިގެ މައްޗަށް ހިންގާ، އަދި އޭގެ ޢިލްމު الله تبارك وتعالى އަށް ހަވާލުކުރެއެވެ. އަދި އޭގެ (ކަޔްފިއްޔާ) ތައުވީލު الله ދެނެވި ދެނެވޮޑިގެންވާކަމަށް އިޢުތިރާފުވެއެވެ. އެއީ އިލްމުގައި ހަރުދަނާ ފުންނާބު އުސް މީހުން އެފަދައިން ބުނާ ކަމަށް الله تبارك وتعالى އެމީހުންނާމެދު ހަބަރުދެއްވި ގޮތެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ تبارك وتعالى ގެ މިބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ٧﴾ [آل عمران: 7]

މާނައީ: "އަދި އިލްމުގައި ހަރުދަނާ ފުޅާ މީހުން ބުނެތެވެ: ތިމަންމެން އެއަށް އީމާންވެއްޖައީމެވެ. އެހުރިހާ އެއްޗެއްވެސް ތިމަންމެންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. އަދި ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިން މެނުވީ ހަނދުމަކޮށް ނުގަންނަމެވެ."

﴿ ޤުރުއާނާމެދު ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިންގެ އަޤީދާ ﴾

އަދި ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިން ހެކިވެ އިޢުތިޤާދުކުރަނީ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ނުވާ، الله تبارك وتعالى ގެ ވާހަކަފުޅުކަމުގައި، އެކަލާނގެ ފޮތުގައި، ވަޙީ ބަސްފުޅުކަމުގައި، އަދި އެކަލާނގެ ބާވައިލެއްވުނުކަމަށެވެ. އެޤުރުއާން ޚަލްޤުކުރެވިގެންވާކަމަށް ބުނާ އަދި އެހެން އިޢުތިޤާދުކުރާމީހާ އެމީހުންގެ ގާތުގައި ވާނީ ކާފަރަކަށެވެ.

الله ގެ ކަލާމްފުޅު އަދި ވަޙީބަސްފުޅުކަމުގައިވާ ޤުރުއާން، އެއީ ޖިބްރީލްގެފާނު ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ގެ މައްޗަށް އަރުވައިގެން ބާވައިލެއްވި ޤުރުއާނެކެވެ. އަދި އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވާ، އިންޒާރުދެއްވާ ބާވަތުގައިވާ ޢަރަބިބަހުން، ދަންނަބަޔަކަށް ކިޔަވާދެވޭ ގޮތުގައެވެ. އަދި الله عزّوجلّ ވިދާޅުވެއްވި ފަދައިންނެވެ:

﴿وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾﴾ [الشعراء: 192–195]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އެ ޤުރުއާނަކީ، ޢާލަމްތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބާވައިލައްވާ ޔަޤީންކަން ކަށަވަރެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅުގެ މައްޗަށް އެ ޤުރުއާނާއިގެން ބާވައިވަޑައިގަތީ، އަމާނާތްތެރި ރޫޙުފުޅެވެ. (ޖިބްރީލްގެފާނެވެ.) އަދި (މީސްތަކުންނަށް) އިންޒާރު ކުރައްވާ ބަޔަކުގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނު ވެވަޑައިގަތުމަށެވެ. އަދި ބަޔާންވެގެންވާ ޢަރަބި ބަހުންނެވެ."

އަދި ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް ތަބްލީޣުކުރެއްވީ އެއްކޮށެވެ. އަދި الله تبارك وتعالى ގެ ބަސްފުޅުގައި އެކަމަށް އަމުރުކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ﴾ [المائدة: 67]

މާނައީ: "އޭ ދިރިހަ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ކަލޭގެފާނަށް ބާވައިލެވުނު ތަކެތި ތަބްލީޣުކުރައްވާށެވެ."

ފަހެ الله تبارك وتعالى ގެ އަމުރުފުޅުން އެކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް ތަބްލީޣުކުރެއްވި އެކަލާނގެ عزّوجلّ ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. (ވަޙީކުރެވުނެވެ.) އެއާމެދު އެކަލޭގެފާނު صلى الله عليه وسلم ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«أتَمنَعُونَنِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي» [9]

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބުގެ ކަލާމްފުޅު ފޮނުއްވެވުން ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް މަނާކުރަނީހެއްޔެވެ؟"

އެއީ ހިތްވަރުން ރިސާލަތް، ޤުރައިޝުން ބިލާވަލުކުރި، މުޝްރިކުންނަކުގެ ބިރުވެރިކަމާ ދެކޮށެވެ. ޔަހޫދާ މިހާރު ޔަހޫދީން، ޚަވާރިޖުކާ މިހާ ޚަވާރިޖުން، ބަވާރިޖުކާ މިހާރު ބަވާރިޖުން ކަލާމް ގޮތަކަށްވިޔަސް، ކަލާމް ތަކު ބިލާވަލުކުރި، ކަލާމް ތަޢާލާ ޙައްޤުގައި ޔަހޫދީންގެ އިސްލާމްދީނުގެ އަޤީދާތަކުރިންގެ މުބްތަދިޢުންގައި، އަދި އެހެނިހެން ކަލާމުގެ ފިލާސަފާގައި އެއްޗެއް ތަކުރީގައި ބިރުވެރިކަމާ ދެކޮށެވެ. އެއްބަސް އައްޝައިޚުގެ ﷲ جَلَّجَلَالُهُ ގެ މަތިވެރިކަން ނުވާ ﷲ ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. ފަހެ އެއީ މަތިވެރިއްކަމަށް ތަޢުރީފުކުރި މިހާރު ފަހެ މަޚްލޫޤެއް ނޫން ﷲ އަށް ނިސްބަތްވެގެންވާ މިހާރެވެ.

އަލްޢާލިމު އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްބާޙިލީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ: "އަޙްމަދު ބިން ޙަނބަލު ބުނެފައިވާކަމަށް ވިދާޅުވިކަމަށް އަޑުއިވުނެވެ: އިމާމް އައްބާސްލާ މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާޤު ބިން ޚުޒައިމާ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވުނެވެ:

«القرآن كلام الله غير مخلوقٍ، فمن قال: إنَّ القرآن مخلوق، فهو كافر بالله العظيم، لا تُقبل شهادته، ولا يُعاد إن مرض، ولا يُصلّى عليه إن مات، ولا يُدفن في مقابر المسلمين، يُستتاب، فإن تاب وإلا ضُربت عُنقُه»

މާނައީ: "ޤުރުއާނަކީ މަތިވެރިއްކަމުގައިވާ ނުވާ ﷲ ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. ފަހެ ޤުރުއާނަކީ މަތިވެރިއްކަމުގައި ބޭނުން މިހާރު މަތިވެރި ﷲ އަށް ނިސްބަތްވެގެންވާ މިހާރެވެ. އޭނާގެ ހެކިބަސް ޤަބޫލު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާ ބަލިވެއްޖެނަމަ ޒިޔާރަތެއްވެސް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާ މަރުވެއްޖެނަމަ އޭނާގެ މައްޗަށް ކަފަން ނަމާދެއްވެސް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ މަޤްބަރާތަކުގައި އޭނާ ވަޅު ނުލެވޭނެއެވެ. އޭނާގެ ތައުބާގައި ތައުބާވުމަށް ބުނެވޭނެއެވެ. އޭނާ ތައުބާވެއްޖެނަމަ (ދޫކޮށްލެވޭނެއެވެ.) އެހެންނޫނީ އޭނާގެކަނދުރާގައި އަޅާލާ (ކަނޑާލެވޭނެއެވެ.)" މިއެވެ.

[9] مسند أحمد: *15192*، سنن أبي داود: *4734*، سنن الترمذي: *2925*، سنن ابن ماجه: *201*

މީހާ ޤުރުއާން ކިޔެވުމާ އަހިސާބުން އެއީ މަޚްލޫޤެއްކަމަށް ބުނުމުގެ މައްސަލަ

ދެންފަހެ ޤުރުއާނުގެ ލަފުޡުކުރުން ދަންނާށެވެ! ޝައިޚު އަބޫބަކުރު އަލްއިސްމާޢީލީ އަލްޖުރްޖާނީ، ޖީލާނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ލިޔުއްވި ރިސާލަތުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ:

«من زعم أن لفظه بالقرآن مخلوقٌ -يريد به القرآن- فقد قال بخلق القرآن»

މާނައީ: "ޤުރުއާން (ކިޔެވުމުގައި ބޭނުންކުރާ) ލަފުޡުކުރުން -އެއިން ޤުރުއާން މުރާދުކުރާ ގޮތުން- އެއީ މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ދަޢުވާކޮށްފި މީހާ؛ ފަހެ އޭނާ އެބުނީ ޤުރުއާން ޚަލްޤުކުރެވިގެންވާކަމަށް ބުނެފިއެވެ." މިއެވެ.

އަދި އިބްނު ބައްޠާ އަލްޢުކްބަރީ، މިޞްރުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ލިޔުއްވި ފޮތްތަކުގައިވާ "އަލްއިޢުތިޤާދު" ގައި ވިދާޅުވެއެވެ:

«أن مذهب أهل السنة والجماعة القول بأن القرآن كلام الله سبحانه ووحيه وتنزيله وأمره ونهيه غير مخلوق، ومن قال: مخلوق، فهو كافر بالله العظيم، وأن القرآن في صدورنا محفوظ، بألسنتنا مقروء، في مصاحفنا مكتوب، وهو الكلام الذي تكلم الله عز وجل به، ومن قال: إن القرآن بلفظي مخلوق، أو لفظي به مخلوق، فهو جاهل ضال كافر بالله العظيم»

މާނައީ: "އަހުލުއްސުންނަ ވަލްޖަމާޢަތުގެ މަޛްހަބަކީ ޤުރުއާނަކީ اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ވާހަކަފުޅުކަމުގައި، ވަޙީކަމުގައި، ބާވައިލެއްވުނުކަމުގައި، އަދި އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅާއި ނަހީކަމުގައި، އަދި އެއީ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމެވެ. އަދި އެއީ އުފެއްދެވިގެންވާ އެއްޗެއްކަމަށް ބުނާ މީހާ ފަހެ މަތިވެރި اللّٰه އަށް ކާފަރުވެގެންވާ މީހެކެވެ. އަދި ޤުރުއާންވަނީ އަހަރެމެންގެ ހިތްތަކުގައި ރައްކާކުރެވިގެން، އަހަރެމެންގެ ދޫތަކުން ކިޔެވިގެން، އަހަރެމެންގެ މުޞްޙަފުތަކުގައި ލިޔެވިގެންވެއެވެ. އަދި އެއީ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ އެއިން ވާހަކަދެއްކެވި ވާހަކަފުޅެވެ. އަދި "އަހުރެންގެ ލަފުޡުން (ކިޔެވުމުގައި ބޭނުންވާ) ޤުރުއާން މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި، ނުވަތަ އަހުރެން އެއިން ލަފުޡުކުރުން

މަޚްލޫޤެކަށްވެގެންވާކަމަށް ބުނެފި މީހާ؛ ފަހެ އެއީ ޖަހުމީއެވެ، މަގުފުރެދިގެންވާ، އަދި މަތިވެރި ﷲ އަށް ކާފަރުވެގެންވާ މީހެކެވެ." މިއެވެ.

އިބްނު މަރްދީގެ ފޮތުން ހަމައެކަނި މިޔަބުނާ ވަކިން ހާއްސަކޮށް އަހުލުން މިޔަނުގައި އޮތްގޮތް ފުރިން އިލްމާކަ އަދިން އަހުލުސުންނަތު ޖަމާޢަތުގެ ކަމުގެ ސުންނަތް. އެހެން އޮންނާ އެހެނިކަމު ކިޔާ ކަންތައްތަކުގައި އިލްމީ ޚަދީޘްގެ އަސްޙާބުބުންކަމުގެ ސަލަފުންނަކީ ތަބާވެވޮޑިގެންވާ ސަލަފުންނެވެ. އަދި އިލްމުވެ ކަލާމުގައި އޮންނަ ފުރުސަތު ބޭނުމެކޮށް ވާދަކުރެއްވުމުގެ ހާލަތަށް ބާރުވަމުގެ، އަދި އާގެ އަހުލުފިރުއަދުގެ ގޮތުގައި ފަރުވާ އޮތް ކަރުދާހުގައި ބުނީހެވެ.

އަހުލުމަނަރަ އެބޭ އިސްޙާޤު ﷲ ތަޢާލާގެ ކަލާމުފުޅުގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވިއެވެ: އެބޭ އިބްރާހީމު އަޖުރުސްކުރީގެ ބުނުމުން އަހުލުން ކިޔުމެވެ: ޤުރުއާން އެބޭ އިޙްދާސް ސުވާލު ބުނު އިސްޙާޤު ވިދާޅުވީ އަޅުގަނޑުމެވެ:

«سألت إسحاق بن إبراهيم عن اللفظ بالقرآن فقال: لا ينبغي أن يناظر في هذا، القرآن كلام الله غير مخلوق»

މާނައީ: "ޤުރުއާނުގެ ލަފްޒުކިޔުމާގެ (އުފެއްދެވުނުކަމާއެ) އިސްޙާޤު ބިނު އިބްރާހީމުގެ އަރިހުން އަހުލުން ސުވާލުކުރީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: "މިކަންތަކުގައި ބަޙުސްކުރުމަކީ މުނާސަބުކަމެއް ނޫނެވެ! ޤުރުއާނަކީ މަތިވެރިވެވޮޑިގެންވާ ﷲ ގެ ކަލާމުފުޅެވެ." މިއެވެ.

﴾ ޤުރުއާނާއި އެކު ލަފްޡުތަކާމެދު އިމާމް އަޙްމަދު ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅާ ޢިލްމުވެރިންގެ އިޖްމާޢުކަމާއި، އެއާ ޚިލާފުވާ އަހުލުލްބިދުޢަތުންނާއި، އެކު ޝަރަހަ ﴿

އަދި މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ އައްޛުހުލީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ، މިމައްސަލާގައި ލިޔުއްވި ފޮތްތަކުގައިވާ: "އައްޒުހުރިއްޔާތު" ގައި ނަޤުލުކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

«أَمَّا الْقَوْلُ فِي أَلْفَاظِ الْعِبَادِ بِالْقُرْآنِ، فَلَا أَثَرَ فِيهِ نَعْلَمُهُ عَنْ صَحَابِيٍّ، وَلَا تَابِعِيٍّ، إِلَّا عَمَّنْ فِي قَوْلِهِ الْغَنَاءُ وَالشِّفَاءُ، وَفِي اتِّبَاعِهِ الرُّشْدُ وَالْهُدَى، وَمَنْ يَقُومُ قَوْلُهُ لَدَيْنَا مَقَامَ قَوْلِ الْأَئِمَّةِ الْأُولَى: أَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ فَإِنَّ أَبَا إِسْمَاعِيلَ التِّرْمِذِيَّ حَدَّثَنِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ يَقُولُ: اللَّفْظِيَّةُ جَهْمِيَّةٌ؛ قال اللَّهِ عز وجلَّ: ﴿فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ﴾ [التوبة: 6]، مِمَّنْ يَسْمَعُ؟ ثُمَّ سَمِعْتُ جَمَاعَةً مِنْ أَصْحَابِنَا لَا أَحْفَظُ أَسْمَاءَهُمْ يَذْكُرُونَ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: مَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَمَنْ قَالَ: هُوَ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ مُبْتَدِعٌ»

މާނައީ: "ދަންނަވަ އަޅުތަކުން ޤުރުއާން (ކިޔެވުމުގައި ކިޔާ) ލަފްޡުތަކާމެދު ބަސްބުނުން ދަންނައެވެ، ޞަޙާބީއެއްގެ އަރިހުން އަދި ތާބިޢީއެއްގެ އަރިހުންވެސް އެކަމުގައި އަޘަރެއް ދަންނަ އަޅުގަނޑު ނޭނގެވެ. އެކަމަކު އެބޭފުޅާގެ ބަހުގައި ފުދުންތެރިކަމާއި ޝިފާވޭ، އަދި އެބޭފުޅާއަށް ތަބާވުމުގައި ތެދުމަގާއި ހިދާޔަތްވޭ، އަދި އެބޭފުޅާގެ ބަސްފުޅު އެންމެ ކުރީގައި އުޅުއްވި އިމާމުންގެ މަޤާމުގައި ޤާއިމުވެގެންވާ ބޭފުޅާކަމުގައިވާ: އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލްގެ އަރިހުން މެނުވީއެވެ. އެހެނީ އަބޫ އިސްމާޢީލް އައްތިރްމިޛީ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޙަދީޘްކޮށްދީ ވިދާޅުވިއެވެ: "(ޤުރުއާން ކިޔަވާއިރު އަޅުގަނޑުގެ ލަފްޡުތައް މަޚްލޫޤުތަކެކޭ ބުނާ) ލަފްޡީންނަކީ ޖަހުމީންނެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައެވެ: ﴿فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ﴾ [التوبة: 6] މާނައީ: "އެހެންކަމުން ﷲ ގެ ކަލާމްފުޅު އިވިއްޖައުމަށް ދާންދެން ތިބާ ހިމާޔަތްކޮށްދޭށެވެ." (އެކަލާމްފުޅު) އަޑުއަހާނީ ކާކުގެ ކިޔެވުމަކުންހެއްޔެވެ؟"

(އަދި އިސްމާޢީލް އައްތިރްމިޛީ) ވިދާޅުވިއެވެ: "ދެން އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ އަޅުގަނޑުމެންގެ އަޞްޙާބުންގެ ޖަމާޢަތެއް -އެމީހުންގެ ނަންތައް އަޅުގަނޑު ހަނދާނެއް ނުހުރެ- އެކަލޭގެފާނު ބުނެދީގެން (އެބަހީ: އިމާމް އަޙްމަދު) މިހެން ވިދާޅުވާކަމަށް ނަޤުލުކުރައްވައެވެ: "ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަޅުގަނޑުގެ ލަފްޡު އެއީ

މަޚްލޫޤެއްކަމުގައި ބުނެފި މީހާއީ ހަމަ ޖަހްމީއެކެވެ. އަދި އެއީ މަޚްލޫޤެއް ނޫނޭ ބުނެފި މީހާއީ ހަމަ ބިދުޢަވެރިއެކެވެ." މިއެވެ.

މުޞައްނިފު ބުން ޝައިޚު ވިދާޅުވިއެވެ:

«وَلَا قَوْلَ فِي ذَلِكَ عِنْدَنَا يَجُوزُ أَنْ نَقُولَهُ، إِذْ لَمْ يَكُنْ لَنَا فِيهِ إِمَامٌ نَأْتَمُّ بِهِ سِوَاهُ، وَفِيهِ الْكِفَايَةُ وَالْمقنعُ، وَهُوَ الْإِمَامُ الْمُتَّبَعُ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَرِضْوَانُهُ»

މާނައީ: "އެމައްސަލާގައި އަޅުގަނޑުމެން (އެބަހީ: އިމާމް އަޙްމަދު) ގެ ބަސްފުޅު ފިޔަވައި އެހެން ބަހެއް ބުނުން އަޅުގަނޑުމެންގެ ގާތުގައި ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. އެހެނީ އެކަމުގައި އަޅުގަނޑުމެން އިމާމެއްކަމުގައި ބަލާ (ތަބާވާ) ބޭކަލެއް އަޅުގަނޑުމެނަށް ފިޔަވައި ހުރިބޭކަން ނުވެއެވެ. އަދި އެބަސްފުޅުގައި ފުދޭ މިންވަރާއި ރުހިމެންވަރުވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަކީ ތަބާވެވޭ އިމާމެވެ. ﷲ ގެ ރަޙްމަތާއި އެކަލާނގެ ރުއްސެވުން އެކަލޭގެފާނަށް ލިބިވޭވެ." މިއެވެ.

މިއީ މުޞައްނިފު ބުން ޝައިޚުގެ ބަސްފުޅުތަކެވެ. މިހިސާބަށް މިނަމުގެ ކިޔުނު ބަހައި އެއްބާރާ ލިޔުއްވި ކިތާބުގެ އިޢުތިޤާދު ފަރުޞަށް ނަމަ ސިފައާ ގެންދެމެވެ.

ތަރުޖަމާ ބުނަމެވެ: އަހުލުއްސުންނަތް -ހަމައެކަނި މުޞައްނިފު ބުން ޝައިޚު- އެވަނީ އަހުލުއްސުންނަތުގެ ޢަޤީދާގައި ތިރީގެ ބުނުމުގެތެރޭގައި، މިދަލީލުތަކުން، އަހުލުއްސުންނަތަށް ދެކޮޅުވެރިވާ، ބިދުޢަވެރިކަމުގެ ބާވަތްތަކާ ގުޅުންހުރި ކަންކަމާ މެދު ހުރި ނަޒަރާއި ގޮތްތަކެއް އިސްލާމުގެ ނަމުގައި ކުރެވޭ ޙަރަކާތްތަކުން ބަރީއަވާ ކަމަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވުމެވެ.[10]

އަދި އަބޫބަކުރު އަޙްމަދު -رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ وَأَرْضَاهُ- ގެ އަދިދުން ކިޔާދެއްވާފައިވާ އެބަސްފުޅަށް: ޤުރްއާން ކަލާމުﷲ ކަމާއި އެއީ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމާއި، ޤުރްއާނާ ގުޅިގެން އަހުލުއްސުންނަތުގެ ޢަޤީދާ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އަހުލުއްސުންނަތުން ވިދާޅުވިކަން ކަނޑައެޅިފައިވާ އެހެނިހެން ބަސްފުޅު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ޤުރްއާނާ ގުޅޭ ބަހުސްތަކުގައި ބިދުޢަވެރިންނާ ދެކޮޅަށް، އަދި ޝަރުޢީ (މަޚްލޫޤު) ނޫން ކަމުގައި ބުނުމުން ދުރުހެލިވާން

[10] އެއީ އިބްނު ޤަދީމަށް ތަރުބިޔާ، ޝަރީޢަތާއި ޢަޤީދާ އާއްމުކޮށް ގެންދެވުމާއި ޢަޤީދާގެ ބަހުސްތަކަށް ގުޅުންހުރި ނަޞޭޙަތްތަކާއި ފަތުވާތަކުގެ ތެރެއިން ގިނަގުނަ ބަޔާންތަކެއް ހިމެނެއެވެ. ދީން އަހުލުއްސުންނަތުގެ ސުންނަތާއި ޖަމާޢަތުގެ ބަސްފުޅުތަކާ، އަދި އެކަމާބެހޭ ނަޞޭޙަތާ އެކުލެވޭ ލިޔުންތަކެވެ.

(ހަރުފުތަކަށްފަހު ހަރުފުތައް، ކަލިމަތަކަށްފަހު ކަލިމަތް ވިދާޅުވަމުން މަޚްލޫޤުން) ދިޔައީ ޖަހުމީން ހަރުފުތަކުގެންވާކަމަށް ބުނުމަކަށް. އަދި އޭގެންބޭރުން އުޅުނުވާ މިބައިގައި ހިފައިގެން އުޅުން މަޚްލޫޤުން ދިޔައީ ޖަހުމީގެ ޖަމާޢަތުގެ ތެރޭގައި އުޅުން ގެނިގެން ނުދިއުމަށެވެ. އަދި ސަލަފުއްޞާލިޙުން ޖަހުމީން އުފެއްދެވިގެންވާކަމަށް ބުނުމާމެދު އުޅުން އިޢުލާނުގައި އަދިވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންދެކެ ބިރުގަތުމެވެ. އެހެންވެގެން އުޅުން މިލަފްޒުގެ ކަންތައް ގެނައުމެވެ. އަދި އުޅުން އުޅުން މުޚާލިފުވި އަހުލުބިދުޢަގެ ޚިލާފުތަކާއި ޖަހުމީން މަޚްލޫޤުކަމުގައިވާކަމަށެވެ. އެހެންވެގެން އަޙްމަދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ އުޅުންނަކީ ޖަހުމީންގެ ނަސްލުތައްވީއެވެ.

އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން މިގޮތުން ވިދާޅުވިކަމަށްވެސް ރިވާވެގެންވެއެވެ:

«اللَّفظِية شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ»

މާނައީ: "ލަފްޒީންނަކީ ޖަހުމީންނަށްވުރެވެސް ނުބައި ބައެކެވެ." މިއެވެ.

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނާ، ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތަކުން ބޭރުނުވެ އޭގައި ހިފަހައްޓަންޖެހޭނޭކަމާއި، އެބޭކަލުންގެ ވާހަކަތަކަށްވުރެ އިތުރުކޮށްގެން ދީނުގައި ވާހަކަ ދައްކައިގެން ނުވާނޭކަން

ދެންފަހެ އަބްދުލްމަލިކުގެ އަރިހުން މުޙައްމަދު ބިން ޢަޒީޒު ރިވާދެއްވާފައިވާ ބަސްފުޅުތަކުގައިވާ: "ޤުރްއާނުން ތިމަންނާ ކިޔާ ލަފްޒުތަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫނޭ ބުނެފި މީހާ ފަހެ ބިދުޢަތްވެރިއެކެވެ." ފަހެ އެކަލޭގެފާނު އެދުމާއިލާ ކުރެއްވިކަން ކަލާމީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނާ ސަލަފުންގެ ބާކަރުން ޚަލްޤުގެ ބާބުގައި ވާހަކަފުޅުދެއްކެވުމެވެ. އަދި އެކަމުގައިވާ ވާހަކަތަކަށްތަކެއް ބާޠިލު އެބޭކަލުންނަށް ނުޖެހޭތީއެވެ. އެކަމަކު ޚަލްޤުގެ މައްސަލާގައި ވާހަކަދައްކަވާކަން އަޅުގަނޑުމެން ކަނޑައި (ދީނުގެ ކަންތައްތަކުގައި އަޤީދާގެ މައްސަލަތައް) ފުރިހަމަކޮށްދޭން އެދޭ މީހުންނާއި، ގަވާއިދުކޮށްކަމުގެ މީހުންގެ ފުރިހަމަކަމެވެ. އެބިރުހާނީ އަޚްލާޤީކަން އުފައްދައިގެން ގެންގޮސް، އެކަން ބަހައްޓާ ކުރުން އެބިރުހާނަށް ނަޒަރުކުރެވޭގޮތާ މަގުފުރުދުންބޭނުމާއި، ނުބައިވެގެންވާ ބުނުންބަތަށް ނުކުރައްވަނުން ބިރުހާނީ ހިތްޕުވަނަހަނަގައިގެން ދަބަ މީހުންނެވެ. އަދި އުމީހުންނަށް އިސްލާމްދީނުގެ އިލްމުވެރި ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުން އެކަންބޭކަލުގައި ވާހަކަބަހުން ދައްކަވާފައި ނުވާ ކަންތައްކަމުގެ ތެރެއިން ބަހިގެން ވާހަކަދައްކަވާ މީހުންނެވެ. އެކަމުގެތެރެއިން އިލްމު (އަބްދުދު) ފިޤުހުފަދައި އެފަދަ މަސައްސަ (އެބަސް: ޤުރްއާން ހިތަވާއިދު ބަދަލު ކުރުމަށް މަޚްލޫޤެއް ނޫނޭ ބުނުން) އެއީ އެގެ ދުރުގައިވާ ބިދުޢަތެއް ކަމެވެ.

އަދި ސުންނަތުގައި ހިފައި މީހާ އެބަސް ދޫކޮށްލާ، އެކަލަކާ ބަސްނުބުން، އަދި އެދުރުވެސް ފުރަތަމަގައި ބިދުޢަތުގެ ބާރުމަތީގެ ބަހަށްވެސް ގަބޫލުނުކުރުމެވެ. އަދި އޭނާ ހުރިހާކަމެއް ބަހައްޓަނީ ހުކުމްކޮށްގެން ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކާ އިއްތިބާޢުވުމާ ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުން ފިޤުހުގެ ބަޔާނުގައި ބަސްނުކޮށް، ކިޔާއިރު: ޤުރްއާނަކީ ﷲ ގެ، މަޚްލޫޤެއް ނޫން ކަލާމެވެ. އަދި އެޤުރްއާން އިތުރުކުރުމަށް ހަދައިދީގެން ނުވާނެކަމެވެ ބަސް މީހުން ކަމަށް ފުރަތަމަ އެކަން އެއްކަމެއް އިތުރު ނުކުރާހިނދަކުވެ.

އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަލްޙާކިމު، އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްޙާފިޡު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު ﷲ އަލްޖަރްރާޙީ "މަރްވު" ގައި ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން ސާސަވައިހި ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޢަބްދުލްކަރީމު އައްސުއްކަރީ ޚަބަރުދެއްވާ

ވިދާޅުވިއެވެ: ވަހްބު ބިން ޢަމްރާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް އަލީ އަލްބާޤިރީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫބަކުރު ﷲ ބުނުމު މުބާރަކު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

«من كفر بحرف من القرآن فقد كفر بالقرآن ومن قال: لا أومن بهذه اللام فقد كفر»

މާނައީ: "ޤުރްއާނުގެ އެންމެ ހަރުފަކަށް ކާފަރުވެއްޖެ މީހާވެސް، ފަހެ (މުޅި) ޤުރްއާނަށް ކާފަރުވެއްޖެކަން ކަށަވަރެވެ. އަހުރެން މި ލާމަށް އީމާނެއް ނުވާނަމޭ ބުނެފި މީހާ ފަހެ ކާފަރުވެއްޖެއެވެ." މިއެވެ.

﴿ اللَّهُ تبارك وتعالى އެންމެހާ ޚަލްޤުތަކުންގެ މަތީގައި، އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މަތީގައި އެކަލާނގެ ޢާލީވެގެން ވޮޑިގެންވާކަމަށް ކީރިތިޤުރުއާނާއި ސުންނަތާއި ބަޔާންގެ އަށް ދަލީލު ﴾

ބަޔާންގެ އަސްބާބުން އިޖްމާޢުވެފައިވާ ހުކުމަކީ: اللَّهُ تبارك وتعالى އެކަލާނގެ ހަތް އުޑުގެ މަތީގައި، އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މަތީގައި އަރާވަޑައިގެންވާކަމެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ފޮތުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ. އެއީ ސޫރަތުލް އަލްއަޢުރާފުގައިވާ އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ގެ ބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ﴾ [الأعراف: 54]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއީ، ހަ ދުވަހުގެ ތެރޭގައި، އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވި ﷲ އެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އަރާވަޑައިގެންނެވިއެވެ."

އަދި ޔޫނުސް ސޫރަތުގައިވާ މިބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ إِذْنِهِۦ ۚ﴾ [يونس: 3]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއީ، ﷲ އެވެ. އެކަލާނގެއީ، އުޑުތަކާއި ބިން ހަ ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ހެއްދެވިއެވެ. ދެން ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ އަރާވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެކަލާނގެ (އަމުރުތައް) ކަންތައްތައް މިންވަރުކުރައްވައި ތަދުބީރު ކުރައްވައެވެ. އެކަލާނގެ އިޛުނަފުޅުދެއްވުމަށް ފަހުގައި މެނުވީ (އެއްވެސް މީހަކަށް ޝަފާޢަތްތެރިވެވޭނީ) ޝަފާޢަތްތެރިއަކު ނުވެއެވެ."

އަދި އައްރަޢުދު ސޫރަތުގައިވާ ބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى رَفَعَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ۖ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ﴾ [الرعد: 2]

މާނައީ: "اللّٰه އީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފެންނަ ތަނބުތަކާ ނުލައި، އުޑުތައް އުފުއްލެވި އިލާހެވެ. ދެން ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ އަރާވޮޑިގެންނެވިއެވެ."

އަދި އަލްފުރްޤާން ސޫރަތުގައިވާ ބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱلرَّحْمَٰنُ فَسْـَٔلْ بِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾﴾ [الفرقان: 59]

މާނައީ: "ދެން ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ އަރާވޮޑިގެންނެވިއެވެ. އެކަލާނގެއީ، އައްރަޙްމާނެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެއާމެދު ޚަބަރު ދަންނަ ފަރާތަކާ ކަލޭގެފާނު ސުވާލު ކުރައްވާށެވެ!"

އަދި އައްސަޖްދާ ސޫރަތުގައިވާ ބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ﴾ [السجدة: 4]

މާނައީ: "ދެން އެއަށްފަހު އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އަރާވޮޑިގެންނެވިއެވެ."

އަދި ޠާހާ ސޫރަތުގައިވާ ބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ﴿٥﴾﴾ [طه: 5]

މާނައީ: "ރަޙްމާނުވަންތަ ރަސްކަލާނގެ، ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އަރާވޮޑިގެންނެވިއެވެ."

އަދި ކާފަރު ކިބުރުވެގެންވާ ފިރުޢައުނު، ހާމާނަށް ބުނިކަމަށް اللّٰه تَبَارَكَ وَتَعَالَى ޚަބަރުދެއްވާފައިވެއެވެ:

﴿ٱبْنِ لِى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَبْلُغُ ٱلْأَسْبَٰبَ ﴿٣٦﴾ أَسْبَٰبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ كَٰذِبًا﴾ [غافر: 36-37]

މާނައީ: "އޭހާމާނެވެ! އަހަރެންނަށް އުސްގަސްރެއް ބިނާކޮށްދޭށެވެ! އެއީ އަހަރެންނަށް މަގުތަކަށް ފޯރުވުމަށެވެ. އެއީ އުޑުތަކުގެ މަގުތަކެވެ. ދެން މޫސާގެފާނުގެ އިލާހަށް، އަހަރެންނަށް ފެނުމަށެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އަހަރެންނަށް ހީވަނީ އޭނާއީ ދޮގުވެރިއެއް ކަމަށެވެ."

އޭނާ އެހެން ބުނިކަން ކަށަވަރީ އެހެނީ މޫސާގެފާނު، އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބު އުޑުމަތި ވޮޑިގެންވަޑައިގެން ވިދާޅުވާ އަޑު އޭނާ ދޮގުކުރުމެވެ. އޭނާގެ މި ބަސް ތިބާގަން ނުފެނޭހެއްޔެވެ؟

﴿وَإِنِّي لَأَظُنُّهُۥ كَٰذِبًا﴾ [غافر: 37]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެންނަށް ހީވަނީ އޭނާއަކީ ދޮގުވެރިއެކެވެ."

އެބަހީ: އުޑުމަތީ އިލާހަކުވާކަމަށް އެކަލޭގެފާނު އެވިދާޅުވާ ބަސްފުޅުގެ ވާހަކައެވެ.

الله تبارك وتعالى އެކަލާނގެ ޒާތުގެ މަތީގައި ވޮޑިގެންވަޑައިގެން، އެކަލާނގެ ޒާތުފުޅުވެސް އެކަލާނގެ އުޑުތަކުގެ މަތީގައިކަމަށް އެއްބަސްވުމުގެ އިލްމުވެރިންނާއި ސަލަފުންގެ ބޭކަލުންގެ ތަޢުލީމާ އިޖުމާޢު ބޭކަލުން ދަލީލު ޒިޔާރަތްވެގެން ނުވެއެވެ.

އެކަންކަމުގައި الله تبارك وتعالى ޞިފަކުރެއްވިގޮތަށް އެބޭކަލުން ޞިފަކުރައްވައެވެ، އަދި އެއަށް އީމާންވެތެވެ. އަދި ރައްބު جَلَّجَلَالُهُ ދެއްވާ ޚަބަރުތައް އެބޭކަލުން ތަޞްދީޤުކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ މުޢުޖިޒާތް ވަޙީކުރެއްވިގޮތަށް އެބޭކަލުން މުޅިއަކުރުކުރައްވައެވެ. އޭގެ އެކަލާނގެ ޙަޤީޤަތް މަތީގައި އަނގަބަސްކޮށް އިސްތިވާ ވެވަޑައިގެންފައިވާނެއެވެ. އަދި އެކަންތައް ޢަދަދު ބޭނުންކުރުން ފިލުވާ މާނައިގެ ވައްތަރު ހިންގަވާއެވެ. އަދި އެގޮތް (ކައިފިއްޔަތެއް ގޮތްގެ) އިޚުރު އެބޭކަލުން ކުރާގޮތުގެ (ދޮކުފުޅުއެވިސް) الله އަށެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ބުނެތެވެ:

﴿ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ⑦﴾ [آل عمران: 7]

މާނައީ: "ތިމަންމެން އޭގައި އީމާންވެއްޖައީމުއެވެ. އެހުރިހާ އެއްޗެއް އަޅުގަނޑުމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. އަދި ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިން ފިޔަވާ ހަނދުމަނުކުރާނެއެވެ."

އިޚުލާޞްތެރި ހަދީޘްތައް ތަބާވުމަކީ ދީނުގެ އެއްބަސްވުން ބާރުކުރާ الله تبارك وتعالى ޞިފަތަކުން ބަޔާންކުރެއްވި ގޮތަށް ޤަބޫލުކުރުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅަށް ކިޔަމަންވުމާ، އަދި އެކަލާނގެ މަނާކުރެއްވި ކަންތައްތަކުން ދުރުހެލިވުމެވެ.

ﷲ ޢަރުޝީގެ މައްޗަށް އިސްތިވާވެވަޑައިގަތުމާ މެދު ސަލަފުންގެ ޢަޤީދާ، އެނގިގެންވާ ކަމުގައިވާކަން އަދި އެއީ ބިދުޢަތެއް ކަމަށް ބުނެފައިވާ ޤަބޫލުކުރުން

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ބަކަރު އަޙްމަދު ބިން އިބްރާހީމް ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޙަރްބާ އަލްމުޤްރިއީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ ބިން ސުލައިމާން އަލްޖާރޫދު ޙައްދަޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން އުބައިދު އަލްބަސަރީ އަލްބަރާޒީ -އަބޫޙާތިމްގެ ޚާލިދު އުސްތާޛުން- ޙައްދަޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޙަރްބާ އިބްނު ކައިސާނާ އަލްފަރްޢާނީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން އަލްއަޝްޢަރީ އަލްފަރްޢާނީ އަބޫ ޒަކަރިއްޔާ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޣީރާ އަލްޙަނަފީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޤުއްރާ ބިން ޚާލިދު، އަލްޙަސަނުގެ ކިބައިން، އެކަލޭގެފާނުގެ މަންމަފުޅުގެ ކިބައިން، އުއްމު ސަލަމާގެ ކިބައިން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އެއީ ﷲ تبارك وتعالى ގެ މިބަސްފުޅާމެދުގައެވެ:

﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ٥﴾ [طه: 5]

މާނައީ: "ރަޙްމާނުވަންތަ ރަސްކަލާނގެ، ޢަރުޝީގެ މައްޗަށް އިސްތިވާވެވޮޑިގެންނެވިއެވެ."

އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ:

«الاستواء غير مجهول، والكيف غير معقول، والإقرار به إيمان، والجحود به كفر»

މާނައީ: "އިސްތިވާވުން (އިސްތިވާވެވަޑައިގަތުން) އެއީ ނޭނގޭކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ކައިފިއްޔަތު ވިސްނިގެން ނުވެއެވެ.[11] އަދި އެއަށް އިޤްރާރުވުމަކީ އީމާންކަމެކެވެ. އަދި އެކަމަށް ދެކޮޅުހެދުމަކީ ކުފުރުކަމެވެ." މިއެވެ.

---

(11) ނޯޓު: ﷲ تبارك وتعالى ގެ ސިފަފުޅުތަކުގެ މާނައަކީ އެނގިގެންވާ ތަފްސީލުވެގެންވާ ޙަޤީޤަތްތަކެކެވެ. ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އޭގެ މާނަ ޤަބޫލުކުރައްވައެވެ. ނަމަވެސް ކައިފިއްޔަތުގެ ޢިލްމު ﷲ އަށް ޚާއްޞަކަމެވެ. ﷲ ގެ ސިފަފުޅުތަކަށް ކައިފިއްޔަތެއް ވެއެވެ. އެކަމަކު ކައިފިއްޔަތަކީ ނޭނގޭ އެއްކަމެކެވެ. ނަމަވެސް އެ ކައިފިއްޔަތު ﷲ تبارك وتعالى އަހަރުމެންނަށް އަންގަވާދެއްވާފައި ނުވާތީ އަހަރުމެންނަށް އެކަން އެނގިގެން ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ސިފަފުޅުގެ ބަސްފުޅުތަކުގައި ކައިފިއްޔަތެއް ނުބައްލާ އަޢުތިޤާދުކުރުމަކީ އަހަރުމެންނަށް އެނގިގެންވާ ކައިފިއްޔަތެއް ނުބެލުމެވެ. އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުތަކަށް ކައިފިއްޔަތެއް ކޮބާ ނުވާ ފަދައަކުން ނޫނެވެ.

އަދި އަހަރުމެންނަށް އަބުލް ޙަސަން ބްނު އަބީ އިސްޙާޤު އަލްމުޒައްކީ ބްނުލް މުޒައްކީ ކިޔާދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބްނުލް ޚަޟިރު އަބުލް ޙަސަން އައްޝާފިޢީ ކިޔާދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝާޛާން ކިޔާދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު މަޚްލަދު ބްނު ޔަޒީދު އަލްޤުހުސްތާނީ ކިޔާދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޖަޢުފަރު ބްނު މައިމޫން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى ގެ ބަސްފުޅު:

«سئل ملك بن أنس عن قوله: ﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ۝٥﴾ [طه: 5] كيف استوى؟ قال: الِاسْتِوَاءُ مِنْهُ غَيْرُ مَجْهُولٍ ، وَالْكَيْفُ مِنْهُ غَيْرُ مَعْقُولٍ ، وَالْإِيمَانُ بِهِ وَاجِبٌ ، وَالسُّؤَالُ عَنْهُ بِدْعَةٌ ، وَمَا أَرَاكَ إِلَّا ضَالًّا، وأمر به أن يخرج من مجلسه.»

މާނައީ: "އައްރަޙްމާނު ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އަރާވަޑައިގެންނެވިއެވެ." މިއާޔަތު މާލިކު ބްނު އަނަސްއާ ސުވާލުކުރެވުނެވެ: "އެކަލާނގެ އިސްތިވާވެވަޑައިގެންނެވީ ކިހިނެއްކަމަށްތޯއެވެ؟" ވިދާޅުވިއެވެ: "އިސްތިވާވެވަޑައިގަތުމަކީ ނޭނގޭކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ކައިފިއްޔަތު ވިސްނިގެން ނުވެއެވެ. އެއަށް އީމާންވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި އެކަމާމެދު ސުވާލުކުރުމަކީ ބިދުޢައެކެވެ. އަދި ކަލޭދެކެނީ މަގުފުރެދިފައިވާ މީހެއްކަމުގައި މެނުވީ އަޅުގަނޑަކަށް ނުފެނެއެވެ." ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ މަޖުލީހުން އޭނާ ބޭރުކޮށްލުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ." މިއެވެ.

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްމަޚްލަދީ ޚަބަރުދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ޢަބްދު الله ބްނު މުޙައްމަދު އަލްއިސްފަރާއީނީ ކިޔާދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބުލް ޙުސައިން ޢަލީ ބްނުލް ޙަސަން ކިޔާދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސަލަމަތު ބްނު ޝަބީބު ކިޔާދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަހްދިއްޔު ބްނު ޖަޢުފަރު ބްނު މައިމޫން އައްރަމްލީ، ޖަޢުފަރު ބްނު ޢަބްދު الله ގެ އަރިހުން ކިޔާދީފައިވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ:

«جاء رجل إلى مالك بن أنس، يعني فسأله عن قوله: ﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ۝٥﴾ [طه: 5] كيف استوى؟ قال: فما رأيته وجد من شيء كوجده من مقالته، وعلاه الرحضاء، وأطرق القوم، فجعلوا ينظرون الأمر به فيه، ثم سري عن مالك فقال: الكيف غير معقول، والاستواء غير مجهول، والإيمان به واجب، والسؤال عنه بدعة، وإني لأخاف أن تكون ضالا، ثم أمر به فأخرج»

މާނައީ: "މީހަކު މާލިކު ބުން އަނަސްގެ އަރިހަށް އައިސް އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅާމެދު ސުވާލުކުރިއެވެ: ﴿ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ۝٥﴾ [طه: 5] އެކަލާނގެ އަރާވޮޑިގެންވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟" ދެންފަހެ އޭނާގެ އެބަހާމެދު އެކަލޭގެފާނު ޙާލުވިވަރަކަށް، އެހެން ކަމަކާމެދު ޙާލުވެފައިވާތަން އަޅުގަނޑުމެން ނުދެކެމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިން ދާއެޅިގެން ދިޔައެވެ. އަދި މިސްތަކުން (ހިޔާނުން) އިސްދަރަނި ޖަހައިގެން ތިއްބެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ކުރުއްވާނެ އަރުވަކާލާދީ އެއްސަން ބަލަބަލާ ތިބެން ފެށިއެވެ. ދެން މާލިކުގެ ހިތަށް ކަލާ ދުލައިދާސް (ހަމަޖެހި) ވިދާޅުވިއެވެ: "ކައިފިއްޔަތު ވިސްނިގެން ނުވެއެވެ. އަދި އިސްތިވާވުން ނޭނގިގެން ނުވެއެވެ. އަދި އެއަށް އީމާންވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެކަމާމެދު ސުވާލުކުރުމަކީ ބިދުޢައެކެވެ. އަދި ކަލޭހެރި މަގުފުރެދިގެންވާ މީހެއްކަމުގައި މެނުވީ އަހުރެންނަކަށް ނުފެނެއެވެ." ދެން އެކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރެއްވީ އޭނާ ބޭރުކޮށްލުމަށެވެ." މިއެވެ.

އަދި އަޅުގަނޑުގެ ކާފަ އަބޫ ޙާމިދު އަޙްމަދު ބުން އިސްމާޢީލްގެފާނު އަޅުގަނޑުމެން އަހަރެން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. އެއީ ޝައިޚުލްއިސްލާމް އަޅުގަނޑުގެ ބައްޕަގެ ކާފައިގެ އަރިހުންނެވެ. އޭނާ އަބޫ ޢަބްދު ﷲ މުޙައްމަދު ބުން ޢަލީއްގެ ބުން ޢަބްދުލްޙާމިދު އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބުން އަޙްމަދު ބުން އަބީ ޢައުން އައްނަސަވީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ސަލަމަތު ބުން ޝަބީބު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް މަހްދީ ބުން ޖަޢްފަރު ބުން މައިމޫނު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޖަޢުފަރު ބުން ޢަބްދު ﷲ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

«جاء رجل إلى مالك بن أنس رَحِمَهُ ٱللَّهُ فقال: يا أبا عبد الله! ﴿ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ۝٥﴾ [طه: 5]، كيف استوى؟ قال: فما رأينا مالكاً وجد من شيء كوجده من مقالته...»

މާނައީ: "މީހަކު މާލިކު ބުން އަނަސް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ އަރިހަށް އައިސް ބުންޏެވެ: "އޭ އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އެވެ! ޢަރްޝުމަތީގައި ރަޙްމާނު ބަޢްޟެއްގެ ވައްތަރަށް އިސްތިވާވެވަޑައިގެންނެވީއެވެ. އެކަލާނގެ އިސްތިވާވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟" އޭނާ އެބުނި ބަހާމެދު އެކަލޭގެފާނު ޙާލުވި ގޮތަށް އެހެންކަމެއް އަޅުގަނޑުމެން ނުދެކެމެވެ." -ދެން (ކިޔުން ދިޔަ ޙަދީޘްގައިވާ ގޮތަށް) އެފަދައިން ދިޔަކުރުއްވިއެވެ.

އަދި އަބޫ ޢަލީ އަލްޙުސައިން ބިން ފަޟްލު އަލްބަޖަލީގެ އަރިހުން އިސްޙާޤުބްނު ސުވާލުކުރެވި ބަސްފުޅެވެ: "އެކަލާނގެ ޢަރުޝީގެ މައްޗަށް އިސްތިވާވެވޮޑިގެންވީ ކިހިނެއްތޯ؟" އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

«إنا لا نعرف من أنباء الغيب إلاّ مقدار ما كشف لنا، وقد أعلمنا جل ذكره أنه استوى على عرشه، ولم يخبرنا كيف استوى»

މާނައީ: "ޣައިބު ޚަބަރުތަކުން އަހަރުމެންނަށް ކަޝްފުކުރެވުނު މިންވަރަކަށް ފިޔަވައި އަހަރުމެންނަށް އެނގިގެން ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޖައްލަ ޛިކުރުހޫ އަހަރުމެންނަށް އަންގަވާދެއްވާފައިވަނީ އެކަލާނގެ ޢަރުޝީގެ މައްޗަށް އިސްތިވާވެވޮޑިގެންވިކަމެވެ. ނަމަވެސް އެކަލާނގެ އިސްތިވާވީ (އިސްތިވާވެވޮޑިގެންވީ) ކިހިނެއްކަމެއް އެކަލާނގެ އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރު ނުދެއްވައެވެ." މިއެވެ.

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްޙާފިޡު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ދާވޫދު އައްޒާހިދު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްސާމީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން އަޙްމަދު ބިން ޝައްބުވައިހި އަލްމަރުވަޒީއް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: ޢަލީއްޔު ބިން ޙަސަން ބިން ޝަޤީޤް ވިދާޅުވިކަމަށް އަހަރުން އަޑުއިވުނެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހަރުން އަޑުއިވުނެވެ:

«نَعْرِفُ رَبَّنَا فَوْقَ سَبعِ سَمَاوَاتٍ، عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى، بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ، وَلَا نَقُولُ كَمَا قَالَتِ الْجَهْمِيَّةُ بِأَنَّهُ هَهُنَا، وَأَشَارَ إِلَى الْأَرْضِ»

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ވެރި ރައްބު އަހަރުމެން ދަންނަނީ: އެކަލާނގެ ހަތް އުޑުގެ މަތީގައި ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އިސްތިވާވެގެން، އެކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކުން ވަކިވެގެންވާ ގޮތަށެވެ. އަދި ޖަހުމީން ބުނާ ގޮތަށް: "އެކަލާނގެ މިތަނުގައި ވޮޑިގެންވެއެވެ." މިފަދައިން އަހަރުމެން ނުބުނަމެވެ." އަދި އެކަލޭގެފާނު ބިމަށް އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ."

﴿ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ގެ ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އަރާވަޑައިގެންވާކަމަށް އިޤްރާރުނުވާ، އިންކާރުކުރާ މީހާގެ އިސްލާމްކަން ގެއްލި މުރުތައްދުވެއްޖެކަން ﴾

އަދި އަލްޙާކިމު އަބޫ ޢަބްދު اللّٰه އަލްޙާފިޡު، ނައިސާބޫރީގެ އަހުލުވެރިންނަން ޖަމަޢުކުރެއްވި ތާރީޚު ތެރޭގައި، އަދި "މަޢްރިފަތު ޢުލޫމިލް ހަދީޘް" ތެރޭގައި، -އަލްފާޡު ދެކޮޅުގައި ކުރިން ޖަމަޢުކުރެއްވިފަދައި ނުވެއެވެ- ޙާކިމު ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޖަޢުފަރު މުޙައްމަދު ބިން ސާލިޙު ހާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ: އަޅުގަނޑު އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާގު ބިން ޚުޒައިމާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

«من لم يقل بأن الله عز وجل على عرشه قد استوى فوق سبع سماواته، فهو كافر بربه، حلال الدم، يستتاب فإن تاب وإلا ضربت عنقه، وألقي على بعض المزابل حتى لا يتأذى المسلمون ولا المعاهدون بنتن رائحة جيفته، وكان ماله فيئاً لا يرثه أحد من المسلمين، إذ المسلم لا يرث الكافر، كما قال النبي صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لا يرث المسلم الكافر ولا الكافر المسلم»

މާނައީ: "اللّٰه عَزَّوَجَلَّ އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މަތީގައި، އެކަލާނގެ ހަތް އުޑުގެ މަތީގައި އިސްތިވާވާ (އަރާވަޑައިގެން) ވާކަމަށް ނުބުނާ މީހާ؛ ފަހެ އޭނާއީ އޭނާގެ ވެރި ރައްބަށް ކާފިރުވެގެންވާ، ލޭ ހަލާލުވެގެންވާ މީހެކެވެ. އޭނާ ތައުބާވުމަށް ބުނެވޭނެއެވެ. އޭނާ ތައުބާވެއްޖެނަމަ (ދޫކޮށްލެވޭނެއެވެ). އެހެންނޫނީ އޭނާގެ ކަނދުރާގައި ޖަހާ (ކަރުކަތިލެވޭނެއެވެ). އަދި ކުނިގޮނޑަކަށް އެއްލާލެވޭނެއެވެ. އެއީ މުސްލިމުންނަށް އަދި މުޢާހިދުންނަށް އޭނާގެ މުޑުދާރުވަސްގަނޑުގެ ކުނިވުމުން އުނދަގޫވުމަކަށް ނުދިނުމަށްޓަކައެވެ. އަދި އޭނާގެ މުދާވެސް ފައިއު ކަމުގައެވެ. މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މީހަކު އޭނާގެ ވާރުތަ ނުވާނެއެވެ. އެހެނީ ކާފިރެއްގެ ވާރުތަ މުސްލިމަކަށް ވާރުތަ ނުވާނެއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިގޮތަށެވެ: "މުސްލިމަކު ކާފިރަކަށް ވާރުތަވެއެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި ކާފިރަކު މުސްލިމަކަށް ވާރުތަވެއެއް ނުވާނެއެވެ." މިއެވެ.

އަދި އައިއްމަތުގެ އިމާމު: އަބޫ ޢަބްދު اللّٰه މުޙައްމަދު ބިން އިދްރީސް އައްޝާފިޢީ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ އެކަލޭގެފާނުގެ ޢަޤީދާ ފޮތުގައި: ކަށަވަރާ ދީނުގައި މުހިއްމު އަޤީދާ މިނިވަންކުރުމުގެ މައްސަލާގައި، އަދި މުހިއްމު ނޫން އަޤީދާ ޤަބޫލުކުރުމުގެ ކަށަވަރާ ދީނުން ސުވާލެއް ނުވާނެކަމަށް

ހުއްޖަތް ދެއްކުމަށް މުޢާވިޔާ ބިން ހަކަމުގެ ޙަދީޘުންނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ކައްފާރާއަކަށް ކަޅު ޖާރިޔާއަކު މިނިވަންކުރަން ގެނެސްދިނުމުން، އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އެކަނބުލޭގެ މިނިވަންކުރުމާމެދު ސުވާލުކުރުމުން ދެން ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެކަނބުލޭގެ އިމްތިޙާނުކުރައްވާ އެކަނބުލޭގެއަށް ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: "ތިމަންކަލޭގެފާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟" ދެން އެކަނބުލޭގެ އެކަލޭގެފާނަށް އިޝާރާތްކޮށް އަދި އުޑަށް އިޝާރާތްކުރިއެވެ. އެބަހީ: ކަލޭގެފާނަކީ އުޑުގައިވާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«أَعْتِقْهَا فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ» [12]

މާނައީ: "އެކަނބުލޭގެ މިނިވަންކުރައްވާށެވެ. ފަހެ އެކަނބުލޭގެއަކީ މުއުމިނެކެވެ." މިއެވެ.

ފަހެ އެކަނބުލޭގެ އިސްލާމްވި އިމާންވެގެންވާކަން ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ހުކުމްކުރައްވާފައި އޮތުމީ އެކަނބުލޭގެ ވެސް ޢަޤީދާ އުޑުގައި ވުޖޫދުވެވޮޑިގެންވާކަމަށް އިޢުތިޤާދުކުރުމެވެ، ކަމުގައި އެއީގައި ވުޖޫދުވާ ސިފައަށް އިޢުތިޤާދުކުރުމުންނެވެ.

ކައްފާރާ ދިނުމުގައި ކާފަރު އަޅަކު މިނިވަންކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވާކަން ބުނެ އައިސްފައިވާ ޒިކުރުވި މިހެންގެ މަސްއަލަ އެކަލޭގެފާނު މިޒަހަބުން ދެއްކެވިކަން ކަނޑައެޅި: ހުސްމާރިބުވަންތަ ﷲ އެކަލާނގެ ޒާތުގެ މަތީގައި، އަދި ހަމަ އުޑުގެ މަތީގައި އެކަލާނގެ އަރުޝުގެ މަތީގައި ވުޖޫދުވެވޮޑިގެންވާކަން އެކަލޭގެފާނު އިޢުތިޤާދުކުރައްވާފައިވެއެވެ. މުސްލިމު އަހުލުން ސުންނަ ވަރުޢަމާއަތު -އެމީހުންގެ ކުރީގެ މީހުންނާއި ފަހުގެ މީހުންވެސް- އިޢުތިޤާދުކުރާ ގޮތަށެވެ. އެހެން އެކަލޭގެފާނު ހަމަ ﷺ ސަރީޢަ ޒަޖަރުއް ރިވާކުރައްވާފައި ދެން އެހަބަރުގައިވާ ގޮތަށް ވިދާޅު ނުވެ ނުވެއެވެ.

އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދުބިނު އަބޫ ޢަބްދު ﷲ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ޙަދީޘްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް އިމާމު އަޙްމަދު ވަކީޢު ހައްސާނު ބިން މުބާރަކު އަލްޖަޒަރީ ޙަދީޘްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމު ބިން މަހްމޫދު ޖާބިރުއާ ޙަދީޘްކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އައްރަބީޢު ބިން ސުލައިމާން ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުގެން އަޑުއިވުނެވެ: އައްޝާފިޢީ ވިދާޅުވިކަމަށް މިކަންހާ އަޑުއިވުނެވެ:

---

[12] صحيح مسلم: 537

«إذا رأيتموني أقول قولاً، وقد صح عن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلافه؛ فاعلموا أن عقلي قد ذهب»

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން އެއާ ޚިލާފުވާ ގޮތަށް ސައްޙަވެގެންވާ ބާވަތު އަހުރެން ބަހެއް ބުނާތަން ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ފެނިއްޖެނަމަ؛ ފަހެ އަހުރެންގެ ބުއްދި ފިލައިގެންފައިވާކަން ދަންނާށެވެ!" މިއެވެ.

އަލްޙާކިމު ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ވަލީދު އައްނައިސާބޫރީ ވިދާޅުވިކަން އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އައްރަބީޢުގެ އަރިހުން އަހުރެންނަށް ކިޔައިދެއްވިއެވެ:

«أن الشافعي رَحِمَهُ اللَّهُ روى يوماً حديثاً فقال السائل: يا أبا عبد الله! تقول به؟! قال: تراني في بيعة أو كنسية؟ ترى على زيّ الكفّار؟ هو ذا تراني في مسجد المسلمين على زيّ المسلمين، مستقبل قبلتهم أروي حديثاً عن النّبيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثم لا أقول به؟»

މާނައީ: "އެއްދުވަހަކު އައްޝާފިޢީ رَحِمَهُ اللَّهُ ޙަދީޘެއް ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ދެން ސުވާލުކުރި މީހާ ބުނެފިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޢަބްދު اللَّه އެވެ! އެގޮތަށް ތިޔަބޭފުޅާ ބުނެވޮޑިގަންނަވާތޯއެވެ؟" ވިދާޅުވިއެވެ: "ކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ފެންނަނީ ފައްލިއެއްގައި ނުވަތަ ބޮޑުކަނީސާއެއްގައި ވަނިކޮށްތޯއެވެ!؟ އަހުރެން ކާފިރުންގެ ހެދުން އަޅައިގެން ހުއްޓާ ފެންނަނީތޯއެވެ!؟ ކަލޭގެފާނަށް މިއަދު ފެންނަނީ އަހުރެން މުސްލިމުންގެ މިސްކިތެއްގައި، މުސްލިމުންގެ ހެދުމުގައި ހެދިގެން، އެމީހުންގެ ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލައިގެން ހުރެ، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ޙަދީޘެއް ރިވާކޮށްފައި ދެން އޭގައިވާ ގޮތަށް އަހުރެން ބަސް ނުބުނާނަމަތޯއެވެ!؟" މިއެވެ.

﴿ ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންނަކީ ޙައްޤުގެ ސިފަފުޅުތަކަށް ބުއްދި ވައްދައިގެން މާނަ އަނބުރާލާ ބަދަލުކުރާއި، ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނީ ބުއްދިތަކާއި ރައުޔު ނުވައްދާ ކިޔަމަންވާ ބައެއްކަން ﴾

ޝައިޚު އިމާމުން[13] (އެބަހީ: ޞާބޫނީ ރަޙިމަހުﷲ) ވިދާޅުވިއެވެ: ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނާއި ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ މެދުގައިވާ ފަރަޤަކީ: އެމީހުން (އެބަހީ: ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންނަން) ރައްބުގެ ސިފަފުޅުތަކާއި ގުޅޭގޮތުން އަޅުގަނޑުމެން ބަޔާންކޮށްދިން ސިފަފުޅުތަކުގެ މާނަ އަނބުރާލައި ބާޠިލުކުރެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ނަސޭޙަތެވެ. ނަމަވެސް...[14] ބަޔާންކުރަނީ (ސަރީޙަކޮށް ބަޔާންކުރާތީއެވެ). ދީން އެއަށްބަދަލު އެހެންނަމަ އެގޮތަށް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ޤަބޫލުކުރެއެވެ. އަދި މާނަ ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އަދި ޤަބޫލުކުރެއެވެ...[15] އަދި އެމީހުންގެ ބުއްދިތަކާއި ރައުޔުތަކަށް ތުހުމަތުކުރެއެވެ. އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްތަކުގައި އެއްގޮތަކަށްވެސް ނަމަ އެކަމާދޭތެރޭ ވިދާޅުވިކަމެއްގެ މައްސަލަތަކުން ޙައްޤުކަން ދަނެގަންނަތަނެވެ. އެހެން އެއްޗަކަށް ޤަބޫލުކުރުމަށް އެކަމާދޭތެރޭ، ރައްބު ﷲ جَلَّ جَلَالُهُ އާއެކު

---

[13] ޞާބޫނީ އަކީ ހިސާބުކުރެވޭގޮތަކަށް: "އިމާމު ޝައިޚުލް އިސްލާމް ވިދާޅުވިއަކަން" ނުވަތަ ޝައިޚު އިމާމުން ވިދާޅުވިއަކަން ބައެއް ފަހަރު ވާނެއެވެ. އެއީ ޞާބޫނީ ނަކަލުކުރި މީހުން، ނަޤުލުކޮށްލާފައި ވަކިކޮށް ސާފުކޮށްދިނުމަށްޓަކައި އިޝާރާތްކުރުމަށް ބޭނުންކޮށްފައެވެ.

[14] މިތަނުގައި ސާފުނުވާ ކަލިމައެއް އަސްލު ނުސްޚާގައިވާކަން މުރާޖަޢާކޮށް ބަޔާންކުރީއެވެ.

[15] މިތަނުގައި މަޚްޠޫޠު އަސްލު ނުސްޚާގައި ސާފުނުވާ ކަލިމައަކާ އަދި ފާހަގަކުރެވޭ މިންވަރު ފާހަގަކުރެވެނީ މުރާޖަޢާކޮށް ބަޔާންކުރީއެވެ. އިބާރާތް ޙަވާލާދީގެން އަލްއިޢްތިޤާދު އަލްޚާލިޞްގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާ ގޮތުގައި ތަރުޖަމާކުރެވުނީއެވެ.

މިތަނުގައިވަނީ: «وإبطالَ معناه، وأهل السنة يقبلونه ويصدقون به، ولا يتهمون رسول الله صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ فيما قال منه، بل يتهمون عقولهم وآراءهم فيه» (الاعتقاد الخالص: 192/1)

މާނައީ: "އަދި މާނަ ބާޠިލުކުރެއެވެ. ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އެކަން ޤަބޫލުކޮށް، ތަޞްދީޤުކުރެއެވެ. އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްތަކުގައި އެއީ ކަމަކާދޭތެރޭ ތުހުމަތު ނުކުރެއެވެ. ބަލްކި އެމީހުން ތުހުމަތުކުރަނީ އެމީހުންގެ ބުއްދިތަކާއި ރައުޔުތަކަށް އެކަމާ ގުޅޭގޮތުންނެވެ."

މާ އިޚްލާޞްތެރިވެ ދަންނަވައިދެއްވިއެވެ. އަދި ބަޔާނު، ޝަރުޢު ވަޙީއެއް ގޮތުގެ އެކަލޭގެފާނު ގެންނަވާނީ ވިދާޅު ނުވެއެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ ۝٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ۝٤﴾ [النجم: 3-4]

މާނައީ: "އަދި އެކަލޭގެފާނު ހަވާއިގެ މަތިން ވާހަކަފުޅު ނުދައްކަވައެވެ. އެވާހަކަ ކަލާމަކީ އިއްވެވޭ ވަޙީއެއް ކަމުގައިއެވެ."

އިމާމުންގެ އިމާމު އައްޒުހުރީއާއި އިބްނުޝިހާބުގެ އިޚްލާޞްތެރިން ވިދާޅުވެއެވެ:

«عَلَى اللَّهِ الْبَيَانُ، وَعَلَى الرَّسُولِ الْبَلاغُ، وَعَلَيْنَا التَّسْلِيمُ»

މާނައީ: "ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އަންގަވައި ބަޔާންކުރެއްވުމެވެ. ރަސޫލާގެ ޒިންމާއަކީ ތަބްލީޣުކުރެއްވުމެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ޒިންމާއަކީ ބޯލަނބާ ކިޔަމަންވުމެވެ." މިއެވެ.

❴ ޢަޤީދާގެ ސިފަފުޅުތަކަށް އިންކާރުކުރި ޖަޢުދު ބިން ދިރުހަމު އަންނަވާގެ ކުރިމަތީގައި ކަތިލެވި ބަލީގަހަށް އަރުވުނު ❵

އަދި ޤުރުސް ބިން ޢަބްދުއް ޞަމަދު ބިން މަޢްޤިލް، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަލްޖަޢުދު ބިން ދިރުހަމު، ﷲ ގެ ސިފަފުޅުތަކާމެދު ސުވާލުކުރަންވެގެން ވަހްބް ބިން މުނައްބިހުގެ އަރިހަށް ދިޔައެވެ. ދެން ވަހްބް ވިދާޅުވިއެވެ:

«ويلك يا جعدُ! تعضّ المسألة! إني لأظنك من الهالكين، يا جعد، لو لم يخبرنا الله في كتابه أن له يدا وعيناً ووجهاً لما قلنا ذلك، فاتق الله. ثم لم يلبث جعدٌ أن قُتِلَ وصُلِب»

މާނައީ: "އޭ ޖަޢުދުއެވެ! ކަލޭއަށް ހަލާކުހުއްޓެވެ! ސުވާލުކުރުން މަދުކުރާށެވެ! އަހުރެންނަށް ހީވަނީ ކަލޭވެސް ހަލާކުވެގެންވާ މީހުންގެ ތެރެއިން މީހެއްކަމަށެވެ. އޭ ޖަޢުދުއެވެ! ﷲ އެކަލާނގެ ފޮތުގައި، އެކަލާނގެއަށް އަތްފުޅުގަނޑާއި، ލޮލުފުޅާއި، މޫނުފުޅުވެސް ވާކަމަށް އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުދެއްވާފައިނުވާނަމަ، ފަހެ އަހަރުމެން އެހެން ނުބުނީމުހެވެ. އެހެންވީމާ ކަލޭ ﷲ އަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ!" ދެން މާގިނަ ދުވަސްކޮޅެއް ނުވެ ޖަޢުދު ގަތުލުކުރެވި ބަލީގަހަށް އަރުވުނެވެ.

އަދި ޚާލިދު ބިން ޢަބްދު ﷲ އަލްޤަސްރީ، އަޟްޙާ ޢީދު ދުވަހުގެ ޚުޠުބާގައި ހުތުބާދެއްވާ، އެދުވަހުގެ ޚުޠުބާގެ ތެރޭގައި ވިދާޅުވިއެވެ:

«انصرفوا إلى منازلكم وضحوا، بارك الله لكم في ضحاياكم، فإني مضح اليوم بـ الجعد بن درهم، فإنه يقول: لم يتخذ الله إبراهيم خليلاً، ولم يكلم موسى تكليماً، سبحانه وتعالى عما يقول الجعد علواً كبيراً»

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތަކަށް އެނބުރިގޮސް އުޟްޙިއްޔާ ކަތިލާށެވެ! ﷲ ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަތިލުންތަކުގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބަރަކާތް ލައްވާށިއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން މިއަދު މިކަތިލަނީ ޖަޢުދު ބިން ދިރުހަމެވެ! އެކަލޭ ބުނަނީ: ﷲ އިބްރާހީމުގެފާނު ޚަލީލު އެއްކުރައްވާފައިނުވާކަމަށާއި، މޫސާގެފާނާ ދެއްކެވުމެއް ނުދައްކަވާ ކަމަށެވެ. ޖަޢުދު ބުނާ ބުނުމުން ﷲ މާތްވެ ތިމާގެ ވަޑައިގަންނަވައެވެ!

އަލްޖަހުމު ޞަފްވާނުގާ އެއްކަލިން އެކަލާނގެ ބޮޑުވެގެންވާ މަތިވެރިވުމަކުން ފުށުއަރާކަމެވެ
މަތިވެރިވެވޮޑިގެންވެއެވެ."

ދެން އަބޫދާ މިންބަރުން ފައިބާވަޑައިގެން އަބޫދާވާގެ އަތުން އާނާ ކަލިމެއްވިއެވެ. އަދި އާނާ
ބަލިބަސް އަރުވާފައި ބަހައްޓަވައިން އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ އާއި އަޝާޢިރާ: ކޮންމެ ރެއަކު އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ރައްބު عَزَّوَجَلَّ ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާކަމަށް ޤާބިލުވުން [16]

ކޮންމެ ރެއަކު އެންމެ ތިރީގައިވާ އުޑަށް ރައްބު تَبَارَكَوَتَعَالَى ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާކަމުގެ ބަޔާނާއި އަސްނާދުން ޘާބިތުވެއެވެ. އެއީ މަޝްހޫރު ޙަދީޘްތަކުންނެވެ، މިޢާރިޖުގެ ޞަޙީޙުކަމުގެ ނިޔާވެ. ދެއްކެވީ، اللَّه ގެ ރަސޫލާ صَلَّىاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ ޘާބިތުވެފައިވާކަމުގެ އެތިހާސް ޘާބިތުކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަންތަކުގައި އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. އެކަން ދިރާސާކުރެވިގެން އަހުލުއްސުންނަތާއި ޖަމާޢަތަށް ވާޖިބު ވާނީ ތަބާވުމެވެ، އެކަން ޤަބޫލުކުރުމަށް މުޙައްމަދުގެ މާނައިގެ ރިވާވަތްކުރެވެ. އަދި އާގެ އިލާހު (ކަލޭގެފާނުގެ ޞިފަތް) ހުރި ގޮތަށް اللَّه އަށް ދޫކޮށްލަމެވެ.

އެފަދައިންމެ اللَّه تَبَارَكَوَتَعَالَى -އެކަލާނގެ އިސްތިވާ އިޘްބާތުކުރާކަމުގައެވެ.- އެކަލާނގެ ޢަރުޝްގައި ޤާއިމުވެވޮޑިގެންވުމާ ކަންކަންކުރައްވާ: ވަޙްޔު ބާވައިލެއްވި، ހަވާލާ ދިނުމަށް އެމީހުން ޘާބިތުކުރައްވައެވެ. އެއީ اللَّه عَزَّوَجَلَّ ގެ ފޮތުގައި ޘާބިތުވެގެންވާ ކަންތައްތަކެވެ:

﴿هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ﴾ [البقرة: 210]

މާނައީ: "ވިލާ ބުރިތަކުގެ ހިޔަނިތަކުގެ ތެރެއިން اللَّه އާއި މަލާއިކަތުން އެމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރީގެ، އެމީހުން ބަލަހައްޓަނީ ކީއްތޯ؟"

އަދި މިބަސްފުޅުވެސްފަދައެވެ -އެކަލާނގެ ނަންފުޅު އިސްތިޢާލާފިވެއެވެ-

(16) މިއީ އައްސާބޫނީ މިފޮތުގައި އެންމެ ދިގުކޮށް ވާހަކަދައްކަވާ، އެންމެ ގިނަ ރިވާތްތައް ގެނައި މައްސަލައެވެ. اللَّه تَبَارَكَوَتَعَالَى ކޮންމެ ރެއަކު އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާކަމުގެ ބާވަތުގައި 20 ސަނަދަކުން ރިވާކުރެވޭ ޙަދީޘްތަކާއި ރިވާވަތް ދަލީލުތަކާއި އަޘަރުތައް އެއްސަވައިފައެވެ. އަދި އެންމެ ސައްޙަ ކަށަވަރު ސަނަދުތަކުން ރިވާކުރެވުނު ވާހަކަތައް ނަގައިގެން 15 ވަރަކަށް ބާވަތަށް އެކި ގޮތްގޮތުން ދިރާސާކުރެވިފައެވެ. އާގެ ތަފުސީލުތައް ސަނަދުތަކާއި ބައްލަވައިލައްވާށެވެ. އަދި ޙަދީޘް ޝަރަޙަކޮށްދެއްވި، 15 މިންވަރަކަށް اللَّه تَبَارَكَوَتَعَالَى ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާކަމުގެ ބަޔާނެއް އެއްސަވައިފައެވެ.

﴿وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ [الفجر: 22]

މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބާއި މަލާއިކަތުން ސަފުސަފުވެގެން ވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ."

ޢަޤީދާގެ އަހުލުވެރިންނަށް ޝައިޚު އަބޫބަކުރު އަލްއިސްމާޢީލީ ރަޙިމަހުﷲ ރިސާލާގައި ވިދާޅުވޭ އަހުރުން ލިޔުމެވެ:

«أن الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ينزل إلى السماء الدنيا على ما صح به الخبر عن رسول الله صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ، وقد قال عز وجل: ﴿هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأْتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِى ظُلَلٍ مِّنَ ٱلْغَمَامِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ﴾ [البقرة: 210]، وقال: ﴿وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ [الفجر: 22]، ونؤمن بذلك كله على ما جاء بلا كيف، فلو شاء الله سبحانه أن يبين لنا كيفية ذلك فعل فانتهينا إلى ما أحكمه، وكففنا عن الذي يتشابه، إن كنا قد أمرنا به في قوله عَزَّوَجَلَّ: ﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ مِنْهُ ءَايَٰتٌ مُّحْكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلْكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٌ ۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنْهُ ٱبْتِغَآءَ ٱلْفِتْنَةِ وَٱبْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ ۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ﴾ [آل عمران: 7]»

މާނައީ: "ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އަރުވާ ދުނިޔޭ އުޑަށް ފައިބާވޮޑިގަންނަވައެވެ. ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ޞަޙީޙު ބަސްތަކުގައިވާ ގޮތަށެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ:

﴿هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأْتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِى ظُلَلٍ مِّنَ ٱلْغَمَامِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ﴾ [البقرة: 210]

މާނައީ: "ފިޔޮ ވިލާތަކުގެ ހިޔަތަކެއްގެ ތެރެއިން ﷲ އާއި މަލާއިކަތުން އެއުރެންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތުމަށް މެނުވީ، އެއުރެން ބަލަބަލައި ނުތިބެނީ ކޮއްބާތޯ؟"

އަދިވެސް ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ:

﴿وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ [الفجر: 22]

މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބާއި މަލާއިކަތުން ސަފުސަފުވެގެން ވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ."

އަދި އެކަންކަން އައިސްފައިވާ ގޮތަށް، ކައިފިއްޔަތު ކިޔުމެއްނުކޮށް އަހަރެމެން އެހުރިހާ ކަމަކަށް އީމާންވަމެވެ. އެކަލާނގެ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އެކަންކަމުގެ ކައިފިއްޔަތާއި ވިއްލަވާ އަހަރެމެންނަށް

ބަޔާންކޮށްދެއްވަން އިރާދަފުޅުގެންނެވިނަމަ އެކަން ކުރެއްވީހެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލާނގެ މުޖްމަލުކޮށް ބަޔާންކުރެއްވި ހިސާބަށް އަހަރުމެން ގޮސް ހުއްޓެމެވެ. އަދި އޮޅުންއަރާ ވައްތަރުވާ ކަންކަމުން އަހަރުމެން ދުރުވެ އެއްކިބާވަމެވެ. އެހެނީ ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ ބަސްފުޅުން އަހަރުމެންނަށް އެގޮތަށްވީ އަމުރުވެވިގެންނެވެ:

﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ ٱلْكِتَـٰبَ مِنْهُ ءَايَـٰتٌ مُّحْكَمَـٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلْكِتَـٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَـٰبِهَـٰتٌ ۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَـٰبَهَ مِنْهُ ٱبْتِغَآءَ ٱلْفِتْنَةِ وَٱبْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ ۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَـٰبِ﴾ [آل عمران: 7]

މާނައީ: "އެކަލާނގެއީ، ކަލޭގެފާނަށް މައްޗަށް ފޮތް ބާވައިލެއްވީ ކަލާނގެއެވެ. އޮޅުމެއްނެތި، މާނަ ސާފުކޮށް އެނގޭ އާޔަތްތައް އޭގެތެރޭގައިވެއެވެ. އެ އާޔަތްތަކީ، ފޮތުގެ މައިގަނޑު ބައެވެ. އަދި މުތަޝާބިހު (ސާފުނުވާ އޮޅުންއަރާ) އާޔަތްތަކެއްވެސްވެއެވެ. ފަހެ، ބަޔަކުގެ ހިތްތަކުގައި އެއްކިބާވުމުގެކަމެއް، އެއުރެންގެ ހިތްތަކުގައިވާ މީހުން ދަންނަވާށެވެ! ފަހެ، އެއުރެން ފިތުނަ އުފެއްދުމުގެ ބޭނުމުގައާއި، އެ އާޔަތްތަކުގެ ތަފްސީރު ހޯދުމުގެ ބޭނުމުގައި، އެ ވާހަކަތަކުގައި މުތަޝާބިހު އާޔަތްތަކުގެ ފަހަތުން އުޅެތެވެ. އެ އާޔަތްތަކުގެ ޙަޤީޤީ މާނަ، ﷲ އަށް މެނުވީ އެނގިގެންނެއް ނުވެތެވެ. އިލްމުގައި ހަރުދަނާކަމާއި ތަޖުރިބާ ކަން ލިބިވަޑައިގެން ބުނާނީ، ތިމަންމެން މިއަށް އީމާން ވެއްޖައީމެވެ. ހުރިހާ އާޔަތްތަކެއްވެސް، ތިމަންމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުންނެވެ. ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިން މެނުވީ ވިސްނައި ހަނދުމަކޮށްއެއް ނުގަނެތެވެ." މިއެވެ.

އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން ޒަކަރިއްޔާ އައްޝައިބާނީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަބޫ ޙާމިދު ބިން އައްޝަރްޤީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެން ޙަމްދާން އައްސުލަމީއާއި، އަބޫ ދާވޫދު އަލްޚައްފާފު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރުމެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެން އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމް އަލްޙަންޒަލީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަޑުއެހީމެވެ:

«قال لي الأمير عبد الله بن طاهر: يا أبا يعقوب! هذا الحديث الذي ترويه عن رسول الله صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ: ينزل ربنا كل ليلة إلى سماء الدنيا، كيف ينزل؟ قال: قلتُ: أعز الله الأمير، لا يقال لأمر الرب كيف؟ إنما ينزل بلا كيف»

މާނައީ: "އަމީރު ޢަބްދު ﷲ ބުން ޠާހިރު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޔަޢުޤޫބެވެ! ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ރިވާ ވާ ރިވާކުރާ މިހަދީޘް: "ތިމަންމެންގެ ވެރި ރައްބު ކޮންމެ ރޭއަކު އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ." ކަލޭ އެކަލާނގެ ފައިބާވަޑައިގަންނަވަނީ ކިހިނެއްކަމަށްތޯއެވެ؟" އަހުރެން ބުނީމެވެ: "ﷲ އަމީރަށް ޢިއްޒަތް ދެއްވާށިއެވެ! ރައްބުގެ ކަމަކާމެދު ކިހިނެއް ނުބުނެވޭނެއެވެ! އެކަލާނގެ ފައިބާވަޑައިގަންނަވަނީ ކައިފިއްޔަތަކާއި ނެތިއެވެ." (އެބަހީ: އަހަރުމެންނަށް އެނގޭ ކައިފިއްޔަތެއް އޮތްކަމަށް ބުނެދޭ ނައްޞެއް ނެތިއެވެ.)

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޔަޢުޤޫބު އިސްޙާޤު ބުން އިބްރާހީމް އަލްޢަދުލު ރިވާކޮށްދިނެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޙްބޫބު ބުން ޢަބްދުއް ރަޙްމާން އަލްޤާޟީ ރިވާކޮށްދިނެވެ: އަހުރެންނަށް އަހުރެންގެ ކާފަ އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބުން އަޙްމަދު ބުން މަޙްބޫބު ރިވާކޮށްދިނެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބުން ޙަމްވައިހި ރިވާކޮށްދިނެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދުއް ރަޙްމާން އަލްޢަތަކީ ރިވާކޮށްދިނެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބުން ސަލާމު ރިވާކޮށްދީ ވިދާޅުވިއެވެ:

«سَأَلت عبد الله بن الْمُبَارك عَن نُزُول لَيْلَة النّصْف من شعْبَان، فَقَالَ عبد الله: يَا ضَعِيف. فِي كل لَيْلَة ينزل، فَقَالَ لَه رجل: يَا أَبَا عبد الرَّحْمَن كَيفَ ينزل؟ أَلَيْسَ يَخْلُو ذَلِكَ الْمَكَان مِنْهُ؟ فَقَالَ عبد الله ينزل كيف شاء»

މާނައީ: "އަހުރެން ޢަބްދު ﷲ ބުން މުބާރަކުގެ އަރިހުން، ޝަޢުބާން މަހުގެ ދެބައި ވީރޭ (ފަނަރަވަނަ ރޭގެ) ފައިބާވަޑައިގަތުމާމެދު ސުވާލުކުރީމެވެ. އެހިނދު ޢަބްދު ﷲ (އިބްނު މުބާރަކު) ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ ދެރަ ނިކަމެތިމީހާއެވެ! އެކަލާނގެ ކޮންމެ ރޭއަކު ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ." ދެން މީހަކު ބުނެފިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާނެވެ! އެކަލާނގެ ފައިބާވަޑައިގަންނަވަނީ ކިހިނެއްކަމަށްތޯއެވެ؟ އޭރުން އެކަލާނގެ (ހުރިން ޢަރުޝުގެމަތި) މަކާނު ހުސްވެގެންދާނީ ނޫންހެއްޔެވެ!؟" ދެން ޢަބްދު ﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: "އެކަލާނގެ ފައިބާވަޑައިގަންނަވަނީ އެކަލާނގެ އެދިވަޑައިގަންނަވާ ގޮތަކަށެވެ."

މިވާހަކައިގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބުން މުބާރަކު އިރުޝާދުކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ:

«إذا جاءك الحديث عن رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فاخضع له»

ވަނީ: "الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ޙަދީޘް އަތުވެއްޖެނަމަ ދެން ކަލޭ އެއަށް ނިކަމެތިވެ ބޯލަނބާހިކަމެވެ."

އަލްޙާކިމު އަބޫ ޢަބްދު الله އަލްޙާފިޒު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫ ޒަކަރިއްޔާ ޔަޙްޔާ ބިން މުޙައްމަދު އަލްޢަންބަރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިބްރާހީމު ބިން އަބީ ޠާލިބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަޙްމަދު ބިން ސަޢީދު ބިން އިބްރާހީމު އަބޫ ޢަބްދު الله އައްރިބާޠީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

«حضرت مجلس الأمير عبد الله بن طاهر ذات يوم، وحضر إسحاق بن إبراهيم -يعني: ابن راهويه - فسئل عن حديث النزول: أصحيح هو؟ قال: نعم. فقال له بعض قواد عبد الله: يا أبا يعقوب! أتزعم أن الله تعالى ينزل كل ليلة؟ قال: نعم. قال: كيف ينزل؟ فقال له إسحاق: أثبته فوق حتى أصف لك النزول، فقال الرجل: أثبَتُّه فوق، فقال إسحاق: قال الله عز وجل: ﴿وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلۡمَلَكُ صَفّٗا صَفّٗا﴾ [الفجر: 22]، فقال الأمير عبد الله: يا أبا يعقوب! هذا يوم القيامة. فقال إسحاق: أعز الله الأمير، ومن يجيء يوم القيامة من يمنعه اليوم؟»

ވަނީ: "އަމީރު ޢަބްދު الله ބިން ޠާހިރުގެ މަޖިލީހަށް އަހުރެން އެއްދުވަހަކު ޙާޟިރުވީމެވެ. އަދި އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމު -ޔަޢުނީ: އިބްނު ރާހަވައިހި- ވެސް ޙާޟިރުވިއެވެ. ދެން ނުޒޫލުވުމާބެހޭ ޙަދީޘާމެދު އެކަލޭގެފާނަށް ސުވާލުކުރެވުނެވެ: "އެއީ ޞައްޙަ ޙަދީޘެއްހެއްޔެވެ؟" ވިދާޅުވިއެވެ: "އާނއެކެވެ!" ދެން ޢަބްދު الله ގެ ކޮމާންޑަރަކު ބުނެފިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޔަޢުޤޫބެވެ! ތިބާ ތިޔަ ދަޢުވާކުރަނީ الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى ކޮންމެ ރެއަކު ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާކަމަށް ހެއްޔެވެ؟" ވިދާޅުވިއެވެ: "އާނއެކެވެ." އެމީހަކު ބުނެފިއެވެ: "އެކަލާނގެ ފައިބައިވަޑައިގަންނަވަނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟" ދެން އިސްޙާޤު ވިދާޅުވިއެވެ: "އެކަލާނގެ ފައިބައިވަޑައިގަތުން ސިފަކޮށްދޭނަން އިރަށް އެކަލާނގެ މަތީގައިވާކަން ޘާބިތުކޮށްލާށެވެ." ދެން އެމީހާ ބުނެފިއެވެ: "އެކަލާނގެ މަތީގައިވާކަން އަހުރެން ޘާބިތުކޮށްފީމެވެ." ދެން އިސްޙާޤު ވިދާޅުވިއެވެ: "الله عَزَّ وَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ [الفجر: 22]

މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރަސްކަލާނާއި މަލާއިކަތުން ސަފުސަފުން ވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ."

ދެން އަދިވެސް ޢަބްދު ﷲ ބުނެފިއެވެ: "އޭ އަބޫ ހަރުދުގެބަފާ! މިއީ ޤިޔާމަތްދުވަހު ނޫންހެއްޔެވެ؟"

ދެން އިސްޙާޤު ވިދާޅުވިއެވެ: "ﷲ އަދިވެސް އިއްޒަތްތެރިކަމްވާނީއެވެ! ޤިޔާމަތްދުވަހު ވަޑައިގަންނަވާ އިލާހު، މިއަދު (ދުނިޔޭގެ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަތުން) މަނާކުރާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟" ވިއެވެ.

﴿ ﷲ تباركَ وتعالى އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ކޮންމެ ރެޔަކު ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާކަމުގެ ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ޞަޙާބީގެ ނަންތަކާއި ބަޔާންތައް ﴾

އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ކޮންމެ ރެޔަކު ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާކަމާ ބެހޭ ޙަދީޘަކީ ސަޙީޙުކަމަށް އިއްތިފާޤުވެވިފައިވާ، ދެ ޝައިޚުންގެ ސަޙީޙުގައި ނަޤުލުވެގެންވާ ޙަދީޘްތަކެވެ. އޭގެ މާލިކު ބިން އަނަސްގެ ރިވާޔަތުން، އައްޒުހުރީގެ ރިވާޔަތުން، އަލްއަޣައްރުއާއި އަބޫ ސަލަމާގެ ރިވާޔަތުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން އައިސްގެންނެވެ.

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަލީ ޒާހިރު ބިން އަޙްމަދު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ އިސްޙާޤު އިބްރާހީމު ބިން އަޙްމަދު ބިން ޚަލަފު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޞްޢަބު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މާލިކު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: «ح» (އެހެން ސަނަދަކުން އަނބުރާލައްވާގޮތު)

އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން ޒަކަރިއްޔާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޙާމިދު ބިން އަބޫޙާރިސު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ ރިވާކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އިބްނު ނާފިޢުގެ ކުތުބުގައި އަހަރުމެން ރިވާކުރީން ފާޅުކަމެއްވިއެވެ. އަދި އަހަރުމެންނަށް މުޠައްރިފު، މާލިކުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. «ح» (އެހެން ސަނަދަކުން އަނބުރާ ބަޔާންކުރައްވާ)

އަދި އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން ޒަކަރިއްޔާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫލް ޢައްބާސް މުޙައްމަދު ﷲ ބިން އިބްރާހީމު ބިން ޙައްޔާން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން މުޙައްމަދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން ޔަޙްޔާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެން މާލިކުގެ އަރިހުގައި ކިޔައިދިނީމެވެ: އޭނާ އިބްނު ޝިހާބުގެ ރިވާޔަތުން، އަދި އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްއަޣައްރު އަދި އަބޫ ސަލަމާގެ ރިވާޔަތުން، އަދި އަބޫ ހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން، ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށެވެ:

«يَنْزِلُ رَبُّنَا تبارك وتعالى في كُلّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حتى يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ، فيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، ومَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، ومَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ» [17]

މާނައީ: "އަހަރެމެންގެ ރައްބު تَبَارَكَ وَتَعَالَى، ކޮންމެ ރެއަކު، ރޭގަނޑު ތިންބައިކުޅަ އެއްބަ ފަހުބައި ބާކީވެ އޮންނަހިނދު، އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ފައިބަވަޑައިގެންނެވެއެވެ. އަދި ވަޙީކުރައްވައެވެ: "މިމަނިކުފާނު އޭނާއަށް އިޖާބަކޮށްދެއްވުމަށް މިމަނިކުފާނަށް ދުޢާކުރާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ މިމަނިކުފާނު އޭނާއަށް އެ އެއްޗެއް ދެއްވުމަށްޓަކައި މިމަނިކުފާނަށް ސުވާލުކޮށް އެދިދަންނަވާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ މިމަނިކުފާނު އޭނާގެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވުމަށްޓަކައި މިމަނިކުފާނަށް އިސްތިޣްފާރުކުރާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟"

މިޙަދީޘުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ ހަމައެކަނި މަގުބޫލުކުރައްވައެވެ.

އަލްއަޢުރަޖާއި، ޔަޙްޔާ ބިން އަބީ ކަޘީރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ސަލަމާގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުންވެސް އެބަޔަކު ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. «ح» (އެހެން ސަނަދަކަށް އަނބުރާ ބަދަލުކުރައްވާ)

އަދި ނާފިޢު ބިން ޖުބައިރު ބިން މުޠުޢިމުގެ އެހެން ބަޔަކުން، މުޙައްމަދު ބިން ޢަމްރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ސަލަމާގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުންވެސް އެބަޔަކު ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

އަދި މާލިކު، އައްޒުހުރީގެ އަރިހުން، އަލްއަޣައްރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުންވެސްވެއެވެ.

އަދި މާލިކު، އައްޒުހުރީގެ އަރިހުން، ސަޢީދު ބިން މުސައްޔަބުގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުންވެސްވެއެވެ.

އަދި ޢުބައިދު ﷲ ބިން ޢުމަރު، ސަޢީދު ބިން އަބީ ސަޢީދު އަލްމަޤްބުރީގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުންވެސްވެއެވެ.

އަދި ޢަބްދުލްޙަމީދު އަބޫ ޖަޢުފަރު ބިން މުސާފިރު އާއި ބަޝީރު ބިން ސުލައިމާނު، އަބޫ ޖަޢުފަރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުންވެސްވެއެވެ.

---

[17] صحيح البخاري: 6321، ومسلم: 758

އަދި އަބޫ ޒުރުޢާއިރާގެ މަގު ނޫން އެހެން މަގުތަކުންވެސް މިޚަބަރު ރިވާކުރެވުނެވެ:

ޝާފިޢީ ބިން ޔޫސުފު ބިން މުޙައްމަދު، އަބޫޔަޢުޤޫބުގެ ބުވައިޠީގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

އަދި މޫސާ ބިން އިބްރާ، އިސްމާޢީލު ބިން ޙަރުބުގެ އަރިހުން، އަބޫޙަނީފާ ބިނުއް ސާލިހުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

އަދި އަބޫދާއޫދު ޙަރުމަލާ ބިން ޔަޙްޔާ ބިން ވަހުބު، ޢަބްދުﷲ ބިން ޢަބްދު ﷲ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

އަދި އަޙްމަދު ﷲ ބިން އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލު، ޢަލީ ބިން ޖަޢުފަރުގެ އަރިހުންވެސް ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

އަދި ޝަރީކު، އަބޫ އިސްޙާޤުގެ އަރިހުން، އަބޫލައިލާ ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ އަރިހުން، ޢަބްދު ﷲ ބިން މަސްޢޫދުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

އަދި މުޙައްމަދު ބިން ޢަލީ، ޒަކަރިއްޔާ ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ އަރިހުން، އަބޫ ޤުރައިޝުގެ އަރިހުންވެސް ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

އަދި އަބޫ ޖުބައިރު، ޤާރިއުގެ އަރިހުންވެސްމެއެވެ.

އަދި ސަޢީދު ބިން ޖުބައިރު، އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުންވެސްމެއެވެ.

އަދި އުއްމުލް މުއުމިނީން ޢާއިޝާއާއި އުއްމު ސަލަމާގެ އަރިހުންވެސްމެއެވެ.

މިޚަބަރަކީ ހަމައެކަނި، އެއީ ސަނަދުގެ ގޮތުގައެވެ، އަހަރެމެންގެ ބަޔާ ޤުރުއާނުގައިވާ، "އަލްއިންސާނު" ގެ ނަމުން އެނގިގެންވާ ޤުރުއާނުގައިވާ ނަޤުލުކޮށްފައެވެ.(18)

އަލްއައުޒާޢީ، ޙަރުބާ ބިން އަބީ ކަޘީރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ސަލަމާގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުން ނަގުލުކޮށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ:

---

(18) މުއައްލިފުގެ މިފޮތް ހިމެނުނީ އަހަރުމެންނަށް ހަމައެކަނި ފޮތުގައި ނެތް، ގެއްލިގެންވާ ފޮތެއްކަމުގެ ބަޔާނެވެ.

«إِذَا مَضَى نصف اللَّيْلِ أَوْ ثُلُثَاهُ يَنْزِلُ اللهُ تبارك وتعالى إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ: هَلْ مِنْ سَائِلٍ فيُعْطَى؟ هَلْ مِنْ دَاعٍ فيُسْتَجَابُ لَهُ؟ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فيُغْفَرُ لَهُ؟ حَتَّى يَنْفَجِرَ الصُّبْحُ» [19]

މާނައީ: "ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި ނުވަތަ ތިންބައިކުޅަ ދެބައި ފާއިތުވެގެންދިޔަމަ؛ އެންމެ ތިރީ އުޑަށް الله ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވައްވައެވެ: "ކޮބައިތޯ އެދި ސުވާލުކުރާ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެމީހަކަށް ދެއްވާނަމެވެ. ދުޢާއެއްކުރާނަ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެމީހަކަށް އިޖާބަދެއްވާނަމެވެ. ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދޭ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެމީހަކަށް ފުއްސަވައިދެއްވާނަމެވެ." އެއީ ފަތިސްވާ އަލިކަން ފާޅުވެއްޖައުމަށް ދާންދެންނެވެ."

އަދި ސަޙީޙު ބަސް މުސްލިމާ، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުން ނަގުލުކުރެވިފައިވާ ރިވާޔަތެއްގައި އިތުރު ބައެއް ބަސް ފާހަގަކުރެވިފައެވެ. އެއީ:

«ثُمَّ يَبْسُطُ يَدَيْهِ فيَقُولُ: مَنْ يُقْرِضُ غَيْرَ عَدُومٍ وَلَا ظَلُومٍ» [20]

މާނައީ: "ދެން އެކަލާނގެ ދެ އަތްޕުޅު ހުޅުވާލައްވާ ވިދާޅުވައްވައެވެ: "ނެތިފިލައިނުދާނޭ ގޮތުން އަދި އަނިޔާއެއް ނުލިބޭނޭގޮތުން ދަރަނިއަށް ދޭނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟""

އަދި އަބޫ ޔަޒީދު، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުން، الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ރިވާޔަތްކުރައްވައެވެ:

«إن الله ينزل إلى السماء الدنيا في ثلث الليل الأخير فينادي: هل من سائل فأعطيه؟ هل من مستغفر فأغفر له؟ فلا يبقى شيء فيه الروح إلا علم به إلا الثقلين الجن والإنس، قال: وذلك حين تصيح الديوك، وتنهق الحمير، وتنبح الكلاب»

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ރޭގަނޑުގެ ތިންބައިކުޅަ ފަހު ބައިގައި الله އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ގޮވާލައްވައެވެ: "ކޮބައިތޯ އެދި ސުވާލުކުރާ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އޭނާ އެދޭކަމެއް ދިނުމަށްޓަކައި ދެއްވާނަމެވެ. ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދޭ މީހަކު

---

[19] صحيح مسلم: 758

[20] صحيح مسلم: 758

އަބަދުވެސްތޯއެވެ؟ އެއީ ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން ފިޔަވައިހެއްޔެވެ." ދެންކާކު ހެ އެއްމެހައިކަމާ
ދޭތެރޭގައި އެއްވެސް އެއްޗެއް، އެކަން ދަންނަވާނީ ބާރުގައި މީހުން ހުއްޓުމެވެ. ޤާނޫނީގޮތުން
އިންސާނީ މީހުންނެވެ."

ރިވާކުރެއްވިއެވެ (ޝަރަހު ޢާލިރަކު ލިޤާއުލިއެވެ)

މާނައީ: "އެއީ ހަގައް ގޮވާ، ހިމާޔަތް ދޭތި، ކުއްލަފަތް ގޮވާ ވަރުގަދަވެ."

﴿ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ފައިބާވަޑައިގަންނަވާކަމުގެ ޙަދީޘް ސާބިތުވާ ގޮތް ﴾

އަދި މޫސާ ބިން ހާރޫނާ، އިސްޙާޤު ބިން ޙަންޒަލީގެ އަރިހުން، އިބްރާހީމް ބިން ސާލިމްގެ އަރިހުން ނަޤުލުކުރި ރިވާޔަތުގައި ޖަރީރު އިބްނު ޢަބްދުލްޙަމީދު ވިދާޅުވިއެވެ: އެވެ:

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ބަކުރު ބިން ޒަކަރިއްޔާ ޝައިބާނީ ޚަބަރުދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު އައްޝަރްޤީ ޚަބަރުދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން އަޙްމަދު ބިން ޝާކިރު ޚަބަރުދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ބަކުރު ޢަބްދުﷲ ބިން މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ހުރައިރާ -ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު- ރިވާޔަތްކުރައްވާ ޙަދީޘްގައި ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ބަކުރު ޢަބްދުﷲ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ސުލައިމާން، މޫސާ ބިން ހާރޫނާ، އިސްޙާޤު ބިން ހާރޫނާ، އިބްރާހީމް ބިން ޚާލިދު ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވިއެވެ:

«يَنْزِلُ الله تبارك وتعالى كُلّ لَيْلَة إلى السّماء الدّنيا حتى يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الأخِيرِ، فيَقُولُ: أَلَا عَبْدٌ مِنْ عِبَادِي يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، أَلَا ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ يَدْعُونِي فَأَغْفِرَ لَهُ، أَلَا مُقْتِرٌ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فيَدْعُونِي فَأَرْزُقَهُ، أَلَا مَظْلُومٌ يَذْكُرُنِي فَأَنْصُرَهُ، أَلَا عَانٍ يَدْعُونِي فَأَفُكَّهُ؟ قال: فَيَكُونُ كَذَلِكَ إِلَى أَنْ يطلع الصُّبْحُ، ويَعْلُوعَلَى كُرْسِيِّهِ»[21]

މާނައީ: "ކޮންމެރޭގެ ތިންބައިކުޅަ ފަހުބައި ބާކީވުމުން ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ދުނިޔޭގެ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވެއެވެ: "ތިމަންއިލާހުގެ އަޅުތަކުންކުރެ އަޅަކު ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާކުރަން އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެއީ އޭނާއަށް އިޖާބަދެއްވާނަމެވެ. އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް އަނިޔާވެރިވެގެންވާ މީހަކު ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާކުރަން އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެއީ ތިމަންއިލާހު އޭނާއަށް ފުއްސަވާދެއްވާނަމެވެ. އޭނާގެ މައްޗަށް ރިޒުޤު ދަތި ކުރެވިގެންވާ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެއީ އޭނާ ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާކުރުމުން ތިމަންއިލާހު އޭނާއަށް ރިޒުޤުދެއްވާނަމެވެ. އަނިޔާއެއް ލިބިގެންވާ މީހަކު ތިމަންއިލާހު ހަނދުމަކުރަން އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެއީ

---

[21] الشريعة للآجري: *717*، المعجم الأوسط للطبراني: *6079*

އުޅުނަކަސް ނަފްސުތަކުގައިވުމެވެ. އަސްލުގައި ބަންދުވެގެންވާ ޖިހަތް ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާކުރަން އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެއީ އުޅުނަސް މިނިވަންކޮށްދެއްވުމެވެ." ފަހިވެސް އަޅުވެ ފާޅުވެގެންދިޔުމުން ދާންދުން އުނަގަނޑު އެގޮތަށް ވީޖެހޭތީވެއެވެ. އަދި އުނަގަނޑު ކެތްސިއް (ގެނެސްއޮޅޭ) ގެ މައްސަލަ އުނަގަނޑު މައިގަނޑުގެންނަވައެވެ."

އަދި މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާޤު ބިން ޚުޒައިމާ ރަޙިމަހުﷲ އަބޫ ޒުބައިރު، ޖާބިރުގެ އަރިހުން، މަރުޒޫޤު އަބީ ބަކުރުގެ މަގުން ރިވާކޮށްދެއްވައިފައެވެ.

އަދި އައްޤާޟީ، އަބޫ ޒުބައިރުގެ އަރިހުން، ޖާބިރުގެ އަރިހުންވާ މަގުން ވެސް ޝަހީދުވެއެވެ. އެއީ އަލްބަޒްސާރު ބިން ސުފްޔާނުގެ މުސްނަދުގައި ނަޤުލުކޮށް ރިވާކުރައްވައެވެ.

އަދި ހިޝާމު އައްދަސްތުވާއީއު، އަބޫ ޒުބައިރުގެ އަރިހުން، ޖާބިރުގެ އަރިހުން ނަޤުލުކޮށް މަގުން ވެސް ޝަހީދުވެއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވިއެވެ:

«إنّ عَشية عَرَفَةَ يَنْزِلُ اللَّهُ فيه إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُبَاهِي بِأَهْلِ الْأَرْضِ أَهْلَ السَّمَاءِ، ويَقُولُ: انْظُرُوا إِلَى عبادي شعثا غبرا ضاحين جاؤوا مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ يَرْجُونَ رَحْمَتِي، وَلَمْ يَرَوْا عَذَابِي، فَلَمْ يُرَ يَوْمٌ أَكْثَرُ عِتْقًا من النار من يوم عرفة» (22)

މާނައީ: "ޢަރަފާތުގެ ދުވަހުގެ ހަވީރު، ﷲ އެންމެ ކައިރި އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. ދެން ބިމުގެ އަހުލުވެރިންނާމެދު އުޑުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކުރިމަތީގައި އުފާވެރިކަން ފާޅުކުރައްވަވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވާނެއެވެ: "ތިމަންބަޅާގެ އަޅުން ދިމާއަށް ބައްލަވާށެވެ. ބޯ ހިލި، ރިޔަޒުހުވެ، އެކިދިމާތަކުން ވާސިލުވެ. އެމީހުން އައީ ކޮންމެ ދުރު ބަނގީ މަގަކުންނެވެ. އެމީހުން ތިމަންބަޅާގެ ރަޙްމަތަށް އެދިގެންނެވެ. އަދި ތިމަންބަޅާގެ ޢަޛާބު އެމީހުން ނުދެކެއެވެ." ދެން ޢަރަފާތް ދުވަހަށްވުރެ ނަރަކައިން މިނިކުރައްވާ ގިނަދުވަހަކާ ދުވަހެއް ނުފެންނާނެއެވެ."

އަދިވެސް ހިޝާމު އައްދަސްތުވާއީއު، ޙައްޖާޖު ބިން އަބީ ޢުސްމާނުގެ އަރިހުން، ހިލާލު ބިން އަބީ މައިމޫނާގެ އަރިހުން، ޢަޠާއު ބިން ޔަސާރުގެ އަރިހުން، ރިފާޢާ އަލްޖުހަނީއްޔު، ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވިކަމަށް އެބޭފުޅާ ކިޔައިދެއްވައެވެ:

---

(22) صحيح ابن حبان: 3853،

«إِذَا مَضَى ثلث اللَّيلِ أَوْ شطر اللَّيلِ أو ثلثاه يَنْزِلُ اللَّهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَقُولُ: لَا أَسْأَلُ عَنْ عِبَادِي غَيْرِي، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ؟ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ؟ مَنْ يَسْأَلُنِي أُعْطِيَهُ؟ حَتَّى يَنْفَجِرَ الصُّبْحُ» [23]

މާނައީ: "ރޭގަނޑުން ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި، ނުވަތަ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި، ނުވަތަ ތިންބައިކުޅަ ދެބައި ފާއިތުވެގެންދާހިނދު؛ އެންމެ ތިރީ އުޑަށް اللَّهُ ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވެއެވެ: "ތިމަންއިލާހުގެ އަޅުތަކުންނާމެދު ތިމަންއިލާހު ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކުން ސުވާލު ނުކުރާހުށީމެވެ. ތިމަންއިލާހުގެ ބަޚްޝަވުން ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދޭނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ އޭނާއަށް ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވާހުށީމެވެ. ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާކުރާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ އޭނާއަށް އިޖާބަދެއްވާހުށީމެވެ. ތިމަންއިލާހުގެ ބަޚްޝަވުން ކަންކަމަށް އެދި ސުވާލުކުރާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ އޭނާއަށް ދެއްވާހުށީމެވެ. އެހެންގޮސް ފަތިހުގެ އަލިކަން ފާޅުވެއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްމަޚްލަދީ ހަބަރުދިއްޕިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ބަކްރު އަލްއިސްފަރާއީނީ ހަބަރުދިއްޕިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ ހަދީސްކޮށްދިއްޕިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އުބައިދު اللَّهُ ބިން މޫސާ، އިސްރާއީލުގެ އަރިހުން، އަބޫ އިސްޙާޤުގެ އަރިހުން، އަބޫ މުސްލިމު އަލްއަޣައްރު ހަދީސްކޮށްދިއްޕިއެވެ: އަބޫ ސަޢީދު އާއި އަބޫ ހުރައިރާ، اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަށް ހެކިވެވަޑައިގަތުމުން އަހުރެން ހެކިވަމެވެ، އަދި އެދެބޭކަލުން ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން އަޑުއިއްސެވިކަމަށް ހެކިވަމެވެ. އޭގެ މާނަ ބަޔާންކޮށްދެއްވަނީއެވެ:

«إِنَّ اللَّهَ يُمْهِلُ حَتَّى إِذَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلُ هَبَطَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ: هَلْ مِنْ مُذْنِبٍ، هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ، هَلْ مِنْ سَائِلٍ، هَلْ مِنْ دَاعٍ، حَتَّى تَطْلُعَ الشمس» [24]

---

[23] الزهد لابن المبارك: *919*، مسند الدارمي: *1522*، سنن ابن ماجه: *1367*

[24] الدعاء للطبراني: *143*، النزول للدارقطني: *59*

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله تبارك وتعالى ލަސްކުރައްވާ މުހުލަތު ދެއްވައެވެ. ދެން ރޭގަނޑުގެ ތިންބައިކުޅަ ފުރަތަމަ ބައި ފާއިތުވެއްޖެނަމަ؛ އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ދުނިޔޭގެ ފައިބާވަޑައިގެންނަވާ ވިދާޅުވައްވައެވެ: "ކޮބައިތޯ ސުވާލުކުރާ މީހާ؟ ދެއްވުމަށްތޯ؟ ކޮބައިތޯ ދުޢާކުރާ މީހާ؟ ޖަވާބުދެއްވުމަށްތޯ؟ ކަމަކު އެދި ސުވާލުކުރާ މީހަކު ދެއްވުމަށް ވޭތޯ؟ ފާފަފުއްސެވުން އެދޭ މީހަކު ދެއްވުމަށްތޯ؟" އިތުރު ހަމައިރުވަން ދަންނަވައެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްމުޒަނީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ޢައްބާސް ރިވާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކްރު ބިން ބަރަކާ ރިވާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝަބީބާ ބިން ސަޢީދު، ޢުޘްމާން ބިން އިސްޙާޤުގެ އަރިހުން، އޭނާ މުސްލިމު އަލްއަޣައްރުގެ އަރިހުން ރިވާދެއްވިއެވެ: އެއީ ސަޢީދުއާއި މީހުންގެ ޝަހާދަތާއެކު މިހެން ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެއެވެ: الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

«إِنَّ اللَّهَ يُمْهِلُ حَتَّى إِذَا كان ثُلُثُ اللَّيْلِ هبطُ إِلَى هَذِهِ السَّمَاءِ، ثُمَّ أَمَرَ بِأَبْوَابِ السَّمَاءِ فَفُتِحَتْ، فقَالَ: هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأُعْطِيَهُ، هَلْ مِنْ دَاعٍ فَأُجِيبَهُ، هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ، هَلْ مِنْ مُضْطَرٍّ أَكْشِفُ عَنْهُ ضُرَّهُ، هَلْ مِنْ مُسْتَغِيثٍ أُغِيثُهُ، ، فَلَا يَزَالُ ذَلِكَ مكانه، حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنَ الدُّنْيَا»[25]

މާނައީ: "الله تبارك وتعالى ލަސްކުރައްވާ މުހުލަތުދެއްވައެވެ. އެހެންގޮސް ރޭގަނޑުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ވާއިރު؛ މިދުނިޔޭގެ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގެންނަވައެވެ. ދެން އުޑުގެ ދޮރުތައް ހުޅުވުމަށް އަމުރުކުރައްވައެވެ. ހުޅުވިގެންދެއެވެ. ދެން ވިދާޅުވައްވައެވެ: "ސުވާލުކުރާ މީހަކު އެބައިންނެވޭތޯ؟ އޭނާއަށް ދެއްވާނަމެވެ. ދުޢާކުރާ މީހަކު އެބައިންނެވޭތޯ؟ އޭނާއަށް ޖަވާބުދެއްވާނަމެވެ. ފާފަފުއްސެވުން އެދޭ މީހަކު އެބައިންނެވޭތޯ؟ އޭނާއަށް ފާފަފުއްސަވާނަމެވެ. ހާލުގައި ޖެހިގެންވާ މީހަކު އެބައިންނެވޭތޯ؟ އޭނާގެ ހާލުގައި ފުއްސަވާނަމެވެ.

ނޯޓު: ސަޙީޙު މުސްލިމުގައި ވަނީ ތަންކޮޅެއް އެހެން އިބާރާތަކުން ނަމަވެސް މިހެން ޝަހީދުގައި އެއްގޮތަކަށް އޭނާއަށް ޖަވާބުދެއްވާނަމެވެ. ހިތްވަރާއެކުގައި އެވަރުގެ ބަސްތަކެއް ކުރިން ހުރި ބަސްތަކާއި ފާފަފުއްސަވާ ސަޢީދު އިބްނު ޙިއްބާނެވެ. އިތުރަށް ބައިސްކުލަކާ ފާފަފުއްސަވާކަމާ އިބާރާތާ އޮތުމުން ޝާހިދު އިބާރާތަކެވެ.

[25] النزول للدارقطني: 55

އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެމީހެއްގެ ދަތި އުނދަގޫކަން ތިމަންއިލާހު ކަޝްފުކުރައްވާނަމެވެ. އެހީއަށް އެދި ދަންނަވާ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެމީހަކަށް ތިމަންއިލާހު އެހީތެރިވެވޮޑިގެންނެވުމެވެ." ދެން ފަތިސް ވެއްޖައުމަށް ދާންދެން އެކަލާނގެ ދެމިވޮޑިގެން ހުންނަވައެވެ. ދުނިޔޭގެ ކޮންމެ ރޭތަކުގައެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްމަޚްލަދީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ އަލްޢައްބާސް -ޔަޢުނީ އައްސައްރާޖު- ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޖާހިދު ބިން މޫސާ އާއި އަލްފަޟްލު ބިން ސަހްލު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޒީދު ބިން ހާރޫން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝަރީކު، އަބޫ އިސްޙާޤުގެ އަރިހުން، އަލްއަޣައްރުގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް އަބޫ ހުރައިރާ އާއި އަބޫ ސަޢީދު ހަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް އަލްއަޣައްރު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«إذا كان ثلث الليل نزل تبارك وتعالى إلى السماء الدنيا فقال: ألا هل من مستغفر يغفر له؟ هل من سائل يعطى سؤله؟ ألا هل من تائب يتاب عليه»

މާނައީ: "ރޭގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ވާހިނދު އެކަލާނގެ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ދުނިޔޭގެ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. ދެން ގޮވާލައްވައެވެ: "އެމީހަކަށް ފާފަފުއްސަވައި ދެއްވުމަށްޓަކައި އިސްތިޣްފާރުކުރާ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެމީހަކަށް އެދޭކަމެއް ދެއްވުމަށްޓަކައި ސުވާލުކުރާ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟ އެމީހަކަށް ތައުބާ ގަބޫލުކުރެއްވުމަށްޓަކައި ތައުބާވާ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟"

އަހަރުމެންނަށް އުސްތާޛު އަބޫ މަންޞޫރު ބިން ޙަމްޝާޛު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ބަކުރު އިސްމާޢީލު ބިން މުޙައްމަދު އައްޞައްފާރު ބަޣްދާދުގައި ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން މަންޞޫރު އައްރަމާދީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރައްޒާޤު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޢުމަރު، ސުހައިލް ބިން އަބީ ޞާލިޙުގެ އަރިހުން، އެބޭފުޅާގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުން ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

«يَنْزِلُ اللَّهُ تعالى فِي كُلِّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ، أَنَا الْمَلِكُ -ثلاثا- مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ، فَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يطلع الْفَجْرُ» [26]

މާނައީ: "ކޮންމެ ރެޔަކު އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ﷲ تبارك وتعالى ފައިބާވޮޑިގަންނަވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވަނީއެވެ: "ތިމަންއިލާހީ ރަސްގެފާނުކަލާނގެއެވެ. ތިމަންއިލާހީ ރަސްގެފާނު ކަލާނގެއެވެ - ތިންފަހަރުއެވެ- ތިމަންއިލާހުގެ ހަޟްރަތަށް ސުވާލުކޮށް އެދިދަންނަވާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ އެމީހަކަށް ދެއްވާނަމެވެ. ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާކުރާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ އެމީހަކަށް އިޖާބަދެއްވާނަމެވެ. ތިމަންއިލާހުގެ ހަޟްރަތަށް ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދި ދަންނަވާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ އެދި އެމީހަކަށް ފާފަފުއްސަވާނަމެވެ." ފަޖުރު އަލިވާންދެން ފާފަފުއްސެވުމަށް ދަންނަވަން އެދޭމީހުން އެކަލާނގެ ދެމިވޮޑިގެންވެއެވެ."

އަހަރުމެންނަށް މިޙަދީޘް ރިވާކޮށްދެއްވާފައި އެއާ ވިއްދާ އުސްތާޛު އަބޫ މަންސޫރު ވިދާޅުވިކަން އަހުރިކަން އަހުހުރިމުގެ: އަޅުގަނޑު ބަސްމީހާގެ ގާތުން މިއާގެ ސުވާލުކުރެވުނުން ބުންޏެވެ:

«يَنْزِل بِلَا كَيْف»

މާނައީ: "އެކަލާނގެ ފައިބާވޮޑިގަންނަވަނީ ކައިފިއްޔަތަކާ ނުލައެވެ."

އަދި ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ:

«يَنْزِلُ نُزُولًا يَلِيقُ بِالرُّبُوبِيَّةِ بِلَا كَيْفٍ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ نُزُولُهُ مِثْلَ نُزُولِ الْخَلْقِ بِالتَّخَلِّي وَالتَّمَلِّي، لِأَنَّهُ جل جلاله مُنَزَّهٌ عَنْ أَنْ تَكُونَ صِفَاتُهُ مِثْلَ صِفَاتِ الْخَلْقِ، كَمَا كَانَ مُنَزَّهًا عَنْ أَنْ تَكُونَ ذَاتُهُ مِثْلَ ذَوَاتِ المخلوقين، فَمَجِيئُهُ وَإِتْيَانُهُ وَنُزُولُهُ عَلَى حَسْبِ مَا يَلِيقُ بِصِفَاتِهِ مِنْ غَيْرِ تَشْبِيهٍ وَكَيْفِيَّةٍ»

މާނައީ: "އެކަލާނގެ ފައިބާވޮޑިގަންނަވަނީ ރުބޫބިއްޔަތާ ލާއިޤުވާ އެކަށީގެންވާ ފައިބާވޮޑިގަތުމެކެވެ. ކައިފިއްޔަތު ހިމެނުމެއް ނުލައެވެ. ޚަލްޤުތަކުގެ ފައިބުމާ އެއްމިސާލުކަން -

[26] صحيح مسلم: 758 ، سنن الترمذي: 446

އެއްޗަކުން ހުސްވެ ޢަރުޝުމަތިން ފުރާވަޑައިނުގަނެ- އެކަލާނގެ ފައިބައިވަޑައިގަތުން ނުވެއެވެ. އެހެނީ އެކަލާނގެ جَلَّجَلَالُهُ ވަނީ ޒާތުފުޅާއެކު ސިފަފުޅާ އެއްގޮތްވުމުން އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުތައް ހުސްނުވެވޭނެއެވެ. އަދި މަޚްލޫޤުންގެ ޒާތުފުޅާ އެއްގޮތްވުމުން އެކަލާނގެ ޒާތުފުޅު ހުސްނުވެވޭނެކަމާ ގޮތަށެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލާނގެ ވަޑައިގަތުމާއި، ފައިބައިވަޑައިގަތުމާއި، ފައިބައިވަޑައިގަތުންވެސް އެއްވެސް ވައްތަރުކުރުމެއްނެތި ކައިފިއްޔަތު ގޮތް ސާފުކުރުމެއްނެތި އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުތަކާ ޚާއްޞަވެގެންވާ ގޮތަށެވެ."

އިމާމް އަބޫޢުޘްމާން މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލް ޞާބޫނީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ރަޙިމަހުﷲ "އައްރިސާލާ" ފޮތުގައި ވިދާޅުވެއެވެ -އެކަލޭގެފާނުގެ ކަލިމަތުންނާއި އަދި ޝާފިޢީގެ ކިބައިން އަޙުމަދުން އެގޮތް އަޅުގަނޑުމެން-:

«باب ذكر أخبار ثابتة السند رواها علماء الحجاز والعراق في نزول الرب إلى السماء الدنيا كل ليلة، من غير صفة كيفية النزول مع إثبات النزول، فنشهد شهادة مقر بلسانه مصدق بقلبه، مستيقن بما فيها من الأخبار من ذكر النزول من غير أن نصف الكيفية؛ لأن نبينا محمداً صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لم يصف لنا كيفية نزول خالقنا إلى السماء الدنيا، وأعلمنا أنه ينزل، والله عز وجل ولّى نبيه صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بيان ما بالمسلمين إليه الحاجة من أمر دينهم، فنحن قائلون مصدقون بما في هذه الأخبار من ذكر النزول غير متكلفين بالنزول بصفة الكيفية، إذ النبي صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لم يصف لنا كيفية النزول»

މާނައީ: "ޙައްޤުގެ ފައިބައިވަޑައިގަތުން ޘާބިތުކުރުމާއެކު ފައިބައިވަޑައިގަތުމުގެ ކައިފިއްޔަތުގެ ސިފަކުރުމެއްނެތި، ކޮންމެ ރެޔަކު އެންމެ ދުނިޔޭގެ އުޑަށް ފައިބައިވަޑައިގަތުމުގެ ޙަދީޘްތައް، ޙިޖާޒާއި، އިރާޤުގެ ޢިލްމުވެރިން ރިވާޔަތްކޮށްފައިވާ ސަނަދު ޘާބިތުވެގެންވާ ޚަބަރުތަކުގެ ބާބު. ފަހެ މި ޚަބަރުތަކުގައި ފައިބައިވަޑައިގަތުމާ ގުޅޭ ސިފަތައް -އޭގެ ކައިފިއްޔަތާ ސިފަކުރުމެއްނެތި- ތަސްދީޤުކުރާ ހާލު ޔަޤީންކަމާ ދުލުން އިޤްރާރުވާ ޝަހާދަތުން، އަދި ހިތުގެ ޤަބޫލުކުރުމުން އަޅުގަނޑުމެން ޤަބޫލުކުރަމެވެ. އެހެނީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، އަޅުގަނޑުމެންގެ ޚާލިޤުވަންތަ އިލާހު އެންމެ ދުނިޔޭގެ އުޑަށް ފައިބައިވަޑައިގަތުމުގެ ކައިފިއްޔަތެއް އަޅުގަނޑުމެންނަށް ސިފަކޮށްނުދެއްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަންގަވާދެއްވީ ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާކަމެވެ. އަދި ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަނީ،

މުސްލިމުންނަށް އެމީހުންގެ ދީނުގައި ބޭނުން ޖެހިގެންވާ ކަންކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވުން އެކަލޭގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އާ ހަވާލުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން މިޚަބަރުތަކުގައި ދީނުކުރުވިގެންވާ ފައިބައްޓެވުމުގެ ސިފަ އަހަރުމެން ތެދުކުރަމުވެ. އެއީ ކައިފިއްޔާއިމެ ސިފަކުރަން ތަކުލީފު ޖެހިގެން އުނދަގޫކުރުން އުޅުމަށް ނެތެވެ. އެހެނީ ފައިބައްޓެވުމުގެ ކައިފިއްޔާއިމެ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަހަރުމެންނަށް ސިފަކޮށް ނުދެއްވައެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަލްޙާފިޒު އަބޫ ޢަބްދު الله އަލްޙާފިޒު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އައްޞައިދަލާނީ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލީ ބިން ޙުސައިން ބިން ޖުނައިދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ސާލިޙު އަލްމިޞްރީ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ވަހްބު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޚްރަމާ ބިން ބުކައިރު، އޭނާގެ ބައްޕަގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

«ح» (އެހެން ސަނަދަކަށް ބަދަލުކުރައްވާފައި) އަދި އަހަރުމެންނަށް އަލްޙާފިޒު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޔަޢްޤޫބު އަލްއަޞައްމު ރިވާކުރެއްވިއެވެ -އަދި މިއީ އޭނާގެ ލަފްޡެވެ- އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމު ބިން މުންޤިޛު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ވަހްބު، މަޚްރަމާ ބިން ބުކައިރުގެ އަރިހުން، އޭނާގެ ބައްޕަ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަނބިކަނބަލުން އުއްމު ސަލަމާ ވިދާޅުވިކަމަށް މުޙައްމަދު ބިން މުންކަދިރު އަޑުއެހުނުކަމަށް ބުނާ އަޑު އަހުރެން އެހީމެވެ:

«نِعْمَ الْيَوْمُ يَوْمُ يَنْزِلُ اللَّهُ تعلى فِيهِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا. قَالُوا: وَأَيُّ يَوْمٍ؟ قَالَتْ: يَوْمُ عَرَفَةَ» (27)

މާނައީ: "اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އެދުވަހުގައި އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ފައިބައްޓަވަންނަވާ ދުވަހުގެ ރަނގަޅުކަމެވެ!" އަސްޙާބުން ދަންނަވައެވެ: "އެއީ ކޮން ދުވަހަކީތޯއެވެ؟" އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ: "ޢަރަފާތް ދުވަހެވެ."

އަދި ޢާއިޝާ، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

(27) النزول للدارقطني: 96، الرد على الجهمية للدارمي: 137، شرح أصول الاعتقاد: 768

«ينزل الله تعالى في النصف من شعبان إلى السماء الدنيا ليلاً إلى آخر النهار من الغد، فيعتق من النار بعدد شعر معز كلب، ويكتب الحاج، وينزل أرزاق السنة، ولا يترك أحداً إلا غفر له إلا مشركاً أو قاطع رحم أو عاقاً أو مشاحناً» [28]

މާނައީ: "ޝަޢުބާން މަހުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިވާ ދުވަހު، ރޭގަނޑުން ފަށައިގެން އަންނަދުވަހުގެ ދުވާލުގެ ފަހުކޮޅަށް اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އެންމެ ތިރީގެ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ކަލްބު ވަންނަރައިގެ ބަކަރިތަކުގެ ކެހިތަކުގެ މިންވަރަށް ނަރަކައިން މީހުން މިނިވަންކުރައްވައެވެ. އަދި ޙައްޖުވެރިން ލިޔުއްވާ، އަހަރުގެ ރިޒުޤުތައް ބާވައިލައްވައެވެ. އަދި އެމީހަކަށް ފާފަ ނުފުއްސަވާ އެކަކުވެސް ދޫކޮށް ނުލައްވައެވެ. މުޝްރިކެއް ނޫނީ ރަޙިމްގެ ގުޅުންކަނޑާފައި ހުރި މީހެއް، ނުވަތަ މައިންބަފައިންނަށް އުނދަގޫކުރާ މީހެއް، ނުވަތަ އަދާވާތްތެރި ދެކޮޅުވެރިޔާ (ބިދުޢަވެރިޔާ) އަށް ފިޔަވައި އެވެ."

އަހަރުމެންނަށް ޙަސަން ބުން މޫސާ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ކާޒީ އިމާމު (އިބްނު ލަހީޢާ) ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙުޔައްޔު ބުން ޢަބްދުﷲ އަލްމަޢާފިރީ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލު ބުން ޢައްޔާޝު، ހިޝާމު ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ އަރިހުން ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ:

«ح» (ސަނަދު އަނބުރާލާފައި) އިމާމް (އިބްނު ލަހީޢާ) ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހަރުމެންނަށް އަލްމަޢާފިރީ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބުން ޙަބީބު އައްސަލްމީ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ރިޝްދީނު އަބޫޢަބްދުއްރަޙްމާނާ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ:

އަދި އަހަރުމެންނަށް އަލްމަޢާފިރީ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ: އެއީ ޙަސަނު -ޔަޢުނީ އިބްނު މޫސާ- ވާހަކަދެއްކެވިކަމަށެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫޢަބްދުއްރަޙްމާނާ ރިޝްދީނު ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ:

---

[28] مسند أحمد: 26018، سنن الترمذي: 739، سنن ابن ماجه: 1389 ޝަޢުބާން މަހުގެ ފަނަރަވިލާރޭގައި اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އެންމެ ތިރީ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވާކަމަށް މިމަޢުނާގައި ޙަދީޘްތަކެއް އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި އަލްއަލްބާނީ، ޞަޙީޙު މިޙަދީޘް ޞަޙީޙުކުރައްވާފައިވާ ގޮތުންނެވެ. އެއާއެކު މިރިވާޔަތުގައިވާ: އަނެއް ދުވަހު ދުވާލުގެ ފަހުކޮޅަށް، ރޭގަނޑުން ފެށިގެން އަދި އަހަރުގެ ރިޒުޤު ބާވައިލައްވާކަމަށް އެރިވާޔަތްތަކުގައި ނުވެއެވެ.

«ح» (އެހެން ސަނަދަކަށް ބަދަލުކުރުއްވާ) އަދި އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު ﷲ ބިން މަޙްމޫދު، އަލްއިސްފަރާއީނީގެ ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަލްވަލީދު ބިން މަޒްޔަދު، އަލްއައުޒާޢީގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ:

ޔަޙްޔާ ބޭކަޘީރުން، ހިލާލު ބިން އަބީ މައިމޫނާގެ އަރިހުން، ޢަޠާއު ބިން ޔަސާރުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ރިފާޢާ ބިން ޢަރާބާ އަލްޖުހަނީ ކިޔާދެއްވިއެވެ:

«ح» (ސަނަދު ބަދަލުކުރުއްވާ) އިތުރު ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހަރެމެންނަށް އަބޫ ޠާހިރު ޚުޒައިމާ ބިން އަލްޢައްބާސް ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާގު އަލްބައިރޫތީ، އަލްއައުޒާޢީގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން އަބީ ކަޘީރު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ހިލާލު ބިން އަބީ މައިމޫނާ، ޢަޠާއު ބިން ޔަސާރު އަހުރެން ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ރިފާޢާ ބިން ޢަރާބާ އަލްޖުހަނީ ކިޔާދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

«صَدَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من مكة فَجَعَلوا يَسْتَأْذِنُونَ التبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَعَلَ يَأْذَنُ لَهُمْ، فَقَالَ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا بَالُ شِقِّ الشَّجَرَةِ الَّتِي يلي رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبْغَضُ إِلَيْكُمْ مِنَ الْآخَرِ؟ قَالَ: فَلَا تَرَى مِنَ الْقَوْمِ إِلَّا بَاكِيًا، قَالَ: يَقُولُ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: إِنَّ الَّذِي يَسْتَأْذِنُكَ بَعْدَهَا لَسَفِيهٌ، فَقَامَ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ -وَكَانَ إِذَا حَلَفَ قَالَ- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، أشهد عند الله مَا مِنْكُمْ من أحد يُؤْمِنُ بِاللهِ واليوم الآخر ثُمَّ يُسَدِّدُ إِلَّا سَلَكَ بِهِ فِي الْجَنَّةِ، وَلَقَدْ وَعَدَنِي رَبِّي أَنْ يُدْخِلَ مِنْ أُمَّتِي الْجَنَّةَ سَبْعِينَ أَلْفًا بغير حِسَاب وَلَا عَذَاب، وَإِنِّي لَأَرْجُو ألا تدْخُلُوهَا حَتَّى تَتَبَوَّءُوا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَذُرِّيَّاتِكُمْ مَسَاكِنَكُم فِي الْجَنَّةِ، ثُمَّ قَالَ: إِذَا مَضَى شِطْرُ اللَّيْلِ - أَوْ قَالَ: ثُلُثَاهُ - يَنْزِلُ اللهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا ثم يَقُولُ: لَا أَسْأَلُ عَنْ عِبَادِي غَيْرِي، مَنْ ذَا الَّذِي يَسْأَلُنِي فأُعْطِيهِ؟ مَنْ ذَا الَّذِي يَدْعُونِي فأجِيبهُ؟ مَنْ ذَا الَّذِي يَسْتَغْفِرُنِي فأَغْفِر لَهُ؟ حَتَّى يَنْفجر الصبحُ» [29]

---

[29] المعجم الكبير للطبراني: 4556، النزول للدارقطني: 68، التوحيد لابن خزيمة: 37، صحيح ابن حبان: 4498، شعب الإيمان للبيهقي: 400

މާނައީ: "އަހަރުމެން اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އާއެކު މައްކާއިން އެނބުރި ރުޖޫޢަވީމެވެ. ދެން އެބޭކަލުން އެކަލާގެފާނުގެ އަރިހުން އިޛުނަށް އެދުން ފުރިއެވެ. ދެން އެކަލާގެފާނު އިޛުނަދެއްވަން ފެއްޓެވީއެވެ. ދެން ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވީއެވެ: "اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އާ ގާތުގައިވާ ގަހުގެ ބައި، އަނެއް ފަޅިއަށްވުރެ ގާތުގައި ރުޅިއަންނަނީ އެއްގޮތަކަށްވެސް ކީއްވެހެއްޔެވެ؟" (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިބުމަށް ބޭނުންނުވީ ދިޔުމަށް ބޭނުންވީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟) އެހިނދު މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ކަރުނައާ ރޮން ހުރި މީހަކު ފެނުނީ ނުފެންނަނެވެ. (ރިފާޢާ) ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫބަކުރު އައްޞިއްދީޤު ވިދާޅުވިއެވެ: "ހަމަކަށަވަރުން މިއަށްފަހު ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އިޛުނަށް އެދިއްޖެނަމަ ދޯދި ޝަކް މިހެއްކަން ކަނޑައަޅާށެވެ." ދެން ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ތެދުވެވަޑައިގެން اللَّهُ އަށް ހަމްދުކުރައްވާ ތަނާޢުކުރެއްވީއެވެ. އެކަލާގެފާނު ހުވާކުރައްވާ ވަޙަ ވިދާޅުވިއެވެ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު އޮތީ އެއިލާހުގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ކަސްތޮރަ ވިދާޅުވެވެ." (އިމާމު ޙަދީޘްކުރެއްވީއެވެ): "ތިމަންކަލޭގެފާނު اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ހެކިވަމެވެ: اللَّهُ އާއި އާޚިރަތް ދުވަހަށް އީމާންވާ ގެން ދެން (މަގުން ކަސްތޮރަކުރެވޭމީހުންގެ) ސީދާވެގެން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ތެދުވެރިން ދިޔަ އެކަކުވެސް؛ ފަހު އެމީހަކު ޖަންނަތުގެ ސަލާމަތުގެ ދޮރުން މިހަކު ވަދުވިޔަ ނުވާނެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބުވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުން ހަތްދިހަހާސް މީހުން އެއްވެސް ޙިސާބެއް އަދި ޢަޒާބެއް ނެތި ސަވަރު ވައްދަވާނެކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވަޢުދުވެވަޑައިގެންފައެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު އުއްމީދުކުރަނީ: ތިޔަބައިމީހުންނާއި އަދި ތިޔަބައިމީހުން އަނބިންނާއި ދަރިންގެ ތެރެއިން ހެޔޮލަ ޢަމަލުކުރި މީހުން؛ ސަލާމަތުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޮތުގެ ތެރެއިން ފަހު ދުނިޔާގެ އެތައްބައި މީހުން ނުވަދެވޭތޯއެވެ." ދެން އެހެންފަހު އެކަލާގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވީއެވެ: "ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި -ނުވަތަ ޙަދީޘްކުރެއްވީއެވެ: ތިންބައިކުޅަ ދެބައި- ފާއިތުވެގެންދާއިރު اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އެންމެ ކައިރި އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. ދެން އޭރުން ވަޙުކުރައްވަމެވެ: "ތިމަންއިލާހުގެ އަޅުތަކުންނާމެދު ތިމަންއިލާހު ނޫން ފަރާތަކުން ސުވާލު ނުކުރައްވާނަމެވެ. ތިމަންއިލާހު ދެއްވުމަށް ތިމަންއިލާހުގެ އަރިހުން ސުވާލު ކުރާ މީހަކު ހުރިހެއްޔެވެ؟ ތިމަންއިލާހު ޤަބޫލުކުރުމަށް ތިމަންއިލާހަށް ދުޢާކުރާ މީހަކު ހުރިހެއްޔެވެ؟ ތިމަންއިލާހު ފާފަފުއްސަވައިދެއްވުމަށް ތިމަންއިލާހުގެ ހަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދޭ މީހަކު ހުރިހެއްޔެވެ؟" އެހެންގޮސް ފަތިސްވެއްޖެއުމަށް ދާންދެނެވެ." މިއީ އަޙްމަދުގެ ރިވާވާއެވެ.

﴿ اللَّهُ ޝާނުފުޅާ އެއްގޮތްވާ އެހެން އެއްވެސް ޢާދެއް ނުވާގޮތަށް، އެކަލާނގެ ޞިފަފުޅުތަކާވެސް ވައްތަރުވާ އެހެން މަޚްލޫޤެއް ނުވާކަމާއި، އޭގެ ވައްތަރާއި ކައިފިއްޔަތު ހޯދަން މަގެއް ނެތްކަން ﴾

ޝައިޚުލް އިސްލާމް (އެބަހީ: މިޞްރުގެ މުޙައްމަދު ހައްރާސްބޭފުޅީ) ވިދާޅުވިއެވެ: ހަމަހަން ބުނަމެވެ: ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘުން، (اللَّهُ ތިރީ އުޑަށް) ފައިބާވަޑައިގަންނަވާކަމުގެ ޚަބަރު ސައްޙަވެފައިވާތީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އެއަށް އީމާންވެއެވެ. އަދި އެޚަބަރު ތަޞްދީޤުކުރެއެވެ. އަދި اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވި ގޮތުގެ މައްޗަށް ފައިބާވަޑައިގަތުމުގެ ސިފަ ޘާބިތުކުރެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ނުޒޫލުފުޅަކީ އެކަން ވައްތަރުކުރުމެއްގެ ގޮތުން އިޖުމާލީގޮތުން ނުކުރެއެވެ. އަދި އޭގެ ކައިފިއްޔަތު ކޮބާކަމެއްވެސް އެނގިގެން ނުވެއެވެ. އެހެނީ އެއީ އެއްވެސް ބަޔަކަށް އެނގޭނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ސިފަފުޅުތައް ޚަލްޤުތަކުގެ ސިފަތަކާ އެއްގޮތްނުވާކަން އެނގިގެންނެވެ އެނގި އަދި ބަޔާންކޮށް، އިޖުމާލީގޮތުން ނުކުރެއެވެ. އެއީ ޚަލްޤުތަކުގެ ޝަރީޢަތާ އެއްގޮތްވާ ޙަޤީޤަތެއްނުވެއެވެ. (ވައްތަރުކުރުމާ) މުޝައްބިހާއިންނާއި، (ޞިފަފުޅުތައް ނަފީކުރާ) މުޢައްޠިލާއިން ބޭރު ބަސްތަކުން اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى މަތިވެރިވެގެންވެއެވެ. ހުސްމާނަކުރާގޮތުން ރޫޙާނީ ޙަޤީޤަތް ބައިނަލްއަޤުވާމީ ގޮތުން އަދި ހުރިހާ ސިފަތަކުން ހުސްވެގެންވެއެވެ.

އަބޫ ޢަބްދު اللَّهُ ބިން ބަޠްޠާ އަލްޢުކްބަރީ ހަމަހަން ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ –އަބޫބަކުރާ އެއްވެސް އިސްނާދެއްގައި ބުޚާރީގެ ޝައިޚުކަމުގައިވީއެވެ. އަދި މި އަބޫ ބަކުރުއްޞާބީ މުޙައްމަދު ބިން ޙަސަން އައްޝައިބާނީގެ ބޭޖީ އަސްނާދުތަކާ ދުވައިން ބޭފުޅުން– އަބޫ ޢަބްދު اللَّهُ –ވަޔާލިޔާ– ބިން އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދު اللَّهُ ބިން އަޙްމަދު –މަޢްލޫމާތު ޝައިޚުކަމުގައިވާ އަބޫބަކުރު– މިހިނަ ވިދާޅުވިއެވެ: ޖަހުމިއްޔާ މުޙައްމަދު ބިން ޙަސަން އައްޝައިބާނީ ބަހުސްކުރި އަޢުރާބީއެވެ: ބަސްމަދު ބިން އަޙްމަދު ބާރީގާ ބުނެއެވެ:

«قلنا لهؤلاء - أرأيتم قول الله عَزَّوَجَلَّ: ﴿وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ [الفجر: 22]، ﴿هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأْتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ ٱلْغَمَامِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ﴾ [البقرة: 210]... قالوا: أما الملائكة

فيجيئون صفاً صفاً، وأما الرب تعالى فإنا لا ندري ما عني بذلك؟ ولا ندري كيف مجيئه؟ فقلت لهم: إنا لم نكلفكم أن تعلموا كيف جيئته؟.ولكنا نكلفكم أن تؤمنوا بمجيئه، أرأيتم من أنكر أن الملك يجيء صفاً صفاً ما هو عندكم؟ قالوا: كافر مكذب، قلت: فكذلك إن أنكر أن الله سبحانه يجيء فهو كافر مكذب»

މާނައީ: "އަހަރުމެން މިމީހުންނަށް ބުނީމެވެ: ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ މިބަސްފުޅު:

﴿وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ [الفجر: 22]

މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބުއާއި މަލާއިކަތުން ސަފުސަފުން ވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ."

އަދި އެކަލާނގެ މިބަސްފުޅު:

﴿هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأْتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِى ظُلَلٍ مِّنَ ٱلْغَمَامِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ﴾ [البقرة: 210]

މާނައީ: "ތުނި ވިލާތަކުގެ ހިޔާތަކުގެ ތެރެއިން ﷲ އާއި މަލާއިކަތުން އައުމުގެ ގޮތަށް ވަޑައިގަތުމަށް މެނުވީ، އެއުރެން ބަލަބަލައި ނުތިބީ ކީއްތޯ؟"

ފަހެ އަހަރެންގެ ވެރި ރައްބު ވަޙީކުރެއްވިގޮތަށް އެކަލާނގެ ވަޑައިގަންނަވާނެއްތޯ؟ އަދި މަލާއިކަތުން ސަފުސަފުން ވަޑައިގަންނަވާނެއްތޯ؟ އެމީހުން ބުނެއެވެ: "ދެންފަހެ މަލާއިކަތުން ހަމަ ސަފުސަފުން ވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އެކަމަކު ރައްބު تَبَارَكَ وَتَعَالَى ދަންނަނީއެވެ! އެކަލާނގެ އައިން މާތުގުޅުއްވި އެއްކަމެއް އަހަރުމެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ވަޑައިގަތުންވި ކިހިނެއްކަމެއް އަހަރުމެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ."

ދެން އަހަރުމެން އެމީހުންނަށް ބުނީމެވެ: "އެކަލާނގެ ވަޑައިގަންނަވާ ކިހިނެއްކަން ކަލޭމެންނަށް ދެނެގަނެވޭނެކަން އަހަރުމެން ކަލޭމެންނަކަށް ނުޖެއްސަމެވެ. އަހަރުމެން މި ޖެއްސެވިކަމީ އެކަލާނގެ ވަޑައިގަތުމަށް ކަލޭމެން އީމާންވުމަށެވެ. ނިކަން ބުނެބަލާށެވެ. މަލާއިކަތުން ސަފުސަފުން ވަޑައިގަންނަވާނެކަމަށް އިންކާރުކުރާ މީހާ ކަލޭމެންގެ ގޮތުގައިވާނީ ކޮންކަހަލަ މީހެއްކަމުގައިތޯ؟" އެމީހުން ބުނެއެވެ: "ދޮގުވެރި ކާފަރެކެވެ." އަހަރުމެން ބުނީމެވެ: "އެފަދައިން ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ވަޑައިގަންނަވާނެކަމަށް އިންކާރުކުރާ މީހާވެސް ފަހެ ދޮގުވެރި ކާފަރެކެވެ." މިއެވެ.

އަދިވެސް އަބޫ ޢަބްދު الله ބުނި އަޚީ ޙަރުބުސް އަލްބޫޝަންޖީ އާބޫޢުމަރާގެ ތުއްލަގައި ބައްޔަންކުރައްވައެވެ: އެއީ އިބްރާހީމް ބުނުމާ އަސްވަދު ވިދާޅުވިކަމަށް ދެކެނުއްވައެވެ: އަލްފުޟައިލު ބުނު ޢިޔާޟް ވިދާޅުވިކަމަށް އަޙުމަދު އަޚްބަރުދިނެވެ:

«إِذَا قَالَ لَكَ الجَهْمِي: أَنَا أؤمن بِرَبٍّ يَزُولُ عَنْ مَكَانِهِ، فَقُلْ أنت: أَنَا أُؤْمِنُ بِرَبٍّ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ»

މާނައީ: "ޖަހްމީއަކާ ދިމާވެ ދިމާލުން މިހެން ބުނެފިނަމަ: "އަހަރެން ވާރެއެންތާ މަކާނުން (ތަނުން ދުރަށް ޖާނި) ފޭވާ ރައްބަކަށް އަހުރެން އީމާންވަން ކިޔައި" ދެން ތިބާ ބުނާށެވެ: "އަހުރެން އީމާންވާނީ އެދިވަޑައިގަންނަވާ ކަންތަކެއް ހެދެވުމާ ރައްބަކަށެވެ."

ދީނަށް އެއްވެސް ޒަރަރެއް ނުވޭ ސަރީޙުން ނޫނީ الله ގެ ސިފަފުޅުތަކާބެހޭ އަމިއްލައަށް ވާހަކަދައްކާ ނުވަތަ ސުވާލުކޮށް ޖަދަލުކުރުން ދޫކޮށްލުން

އަދި ޔަޒީދު ބިން ހާރޫން އެކަލޭގެފާނުގެ މަޖިލީހުގައި، އިސްމާޢީލު ބިން އަބީ ޚާލިދު، ޤައިސް ބިން އަބީ ޙާޒިމްގެ އަރިހުން، ޖަރީރު ބިން ޢަބްދު الله ގެ އަރިހުން، (ޤިޔާމަތް ދުވަހު މުއުމިނުންގެ ރަސްކަލާން الله) ފެންނާނެކަމުގެ ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އަދި الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ މިބަސްފުޅުވެސްވިއެވެ:

«إِنَّكُمْ تنظرونَ إلى رَبّكُمْ كَمَا تَنظرونَ إلى الْقَمَر ليلةَ البدْر» [30]

މާނައީ: "ސާދަވިލޭރޭގެ ހަނދަށް ތިޔަބައިމީހުން ބަލާފަދައިން ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ރައްބަށް ތިޔަބައިމީހުން ބަލާނެއެވެ."

ދެން އެމަޖިލިހުގައި އިން މީހަކު ބުނިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޚާލިދެވެ! މިޙަދީޘްގެ މާނައަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟" އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ކޯފާވެ، ރުޅިއައިސް ވިދާޅުވިއެވެ:

«مَا أشبهك بصبيغ وأحوجك إِلَى مثل مَا فعل بِهِ، وَيلك من يدْرِي كَيفَ هَذَا؟ وَمن يجوز لَهُ أَن يُجَاوز هَذَا القَوْل الَّذِي جاءَ بِهِ الحَدِيث أَو يتَكَلَّم فِيهِ بِشَيْء من تِلْقَاء نَفسه إِلا من سفه نَفسه، واستخف بِدِينِهِ، إِذَا سَمِعْتُمْ الحَدِيث عَن رَسُول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَاتَّبعُوهُ، وَلَا تبتدعوا فِيهِ، فإِنكم إِن اتبعتموه وَلم تماروا فِيهِ سلمتم، وَإِن لم تَفعلُوا هلكتم.»

މާނައީ: "ކަލެއާ (އުމަރުގެފާނު ގައިގައި ތަޢުޒީރުދެއްވި) ޞަބީޣުގެ ވައްތަރުކަމާއެވެ! އަދި އޭނާއަށް ހެދުނުފަދަކަން ކަލެއަށްވެސް ހެދުން ބޭނުމީ ބޮޑުކަމާއެވެ! ކަލެއަށް ހަލާކުހުއްޓެވެ! މިއީ ކިހިނެއްކަން (ކައިފިއްޔަތު) އެނގޭނީ ކާކަށްހެއްޔެވެ!؟ އަދި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ މިބަސް ފަހަނައަޅާ ދާން، ނުވަތަ އަމިއްލައަށް މިއާމެދު ވާހަކަދައްކަން ހުއްދަވާނީ ކާކަށްހެއްޔެވެ!؟

[30] صحيح البخاري: 7434، ومسلم: 633

އެދީރައްގެ ނަފްސު ކޮށްފަ މޮޅަވެ، ބީނާމުދު ތަރަޖަމާނެއް ހުރަވާ ދޫނޑ ކަލޭމެންނަށް!؟ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބަޔާން އަޑުއިވިއްޖެނަމަ ފަހަ ތިޔަބައިމީހުން އެއަށް ތަބާވާށެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން އަހަރެން ބިރުވެރިކަމެއް ނުބުނެއްދޭނެއެވެ. ފަހަ ތިޔަބައިމީހުން އެއަށް ތަބާވާ، އަދި އެކަމުގައި އަޅައިލުން ނުވެއްޖެނަމަ ފަހަ ތިޔަބައިމީހުން ސަލާމަތްވެއްޖެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ނުހަދައިފިނަމަ ތިޔަބައިމީހުން ހަލާކުވެއްޖެއެވެ." ވިއެވެ.

ޢުމަރުގެފާނު އެމީހެއްގެ ގައިގައި ތަޅާލައްވާ، އެމީހަކާ ގުޅުންކަނޑާލުމަށް އަމުރުކުރެއްވި މަޝްހޫރު ޞަބީޣުގެ ވާހަކަ

ޔަޒީދު ބިން ހާރޫނު، އެސުވާލުކުރި މިހާރަށް ވިދާޅުވި: "ކަލޭގާ ބަސްފުޅުގެ ވައްތަރުކަމާއެވެ! އަދި އޭނާއަށް ގެދުނުގެން ކަލާއާގުރުވެސް ކަންތައްކުރެވުން ބޭނުކަމާއެވެ." މިބަސްފުޅުގެ ވާހަކައިޔި ޔަޙްޔާ ބިން ސަޢީދު، ބިނުލް މުސައްޔަބުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ ވާހަކައެވެ:

«أن صبيغا التَّمِيمِي أتى أمير المؤمنين عمر بن الْخطاب رَضِيَٱللَّهُعَنۡهُ فقَالَ: أَخْبرنِي عَن ﴿وَٱلذَّٰرِيَٰتِ ذَرۡوٗا﴾ [الذاريات: 1]، قَالَ: هِيَ الرِّيَاح وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعت رَسُول الله صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ يَقُوله مَا قلته قَالَ: فَأَخْبرنِي عَن ﴿فَٱلۡحَٰمِلَٰتِ وِقۡرٗا﴾ [الذاريات: 2] قَالَ: هِيَ السَّحَاب وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعت رَسُول الله صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ يَقُوله مَا قلته قَالَ: فَأَخْبرنِي عَن ﴿فَٱلۡمُقَسِّمَٰتِ أَمۡرًا﴾[الذاريات: 4] قَالَ: هن الْمَلَائِكَة وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعت رَسُول الله صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ يَقُوله مَا قلته قَالَ: فَأَخْبرنِي عَن ﴿فَٱلۡجَٰرِيَٰتِ يُسۡرٗا﴾ [الذاريات: 3] قَالَ: هِيَ السفن وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعت رَسُول الله صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ يَقُوله مَا قلته ثمَّ أَمر بِهِ فَضرب مائَة سوط ثم جعله فِي بَيت حتى إذا برأ دَعَا به ثم ضربه مائَة سوط أُخْرَى ثم حمله على قتب وَكتب إِلَى أبي مُوسَى الْأَشْعَرِيّ أن حرم عليه مُجَالسة النَّاس، فَلم يزل كَذَلِك حَتَّى أَتَى أَبَا مُوسَى الأشعري فَحلف بالأيمان الْمُغَلَّظَة مَا يجد فِي نَفسه مِمَّا كَانَ يجده شَيْئا فَكتب إِلَى عمر يخبره فَكتب إليه: مَا إخَاله إِلَّا وَقد صدق خل بَينه وَبَين مجالسة النَّاس»

މާނައީ: "އަމީރުލް މުއުމިނީން ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބުގެ އަރިހަށް ޞަބީޣު އައްތަމީމީ އައިސް ބުނެއެވެ: "އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! ﴿وَٱلذَّٰرِيَٰتِ ذَرۡوٗا﴾ [الذاريات: 1] އާޔަތު ޚަބަރުދީބަލާށެވެ." ވިދާޅުވިއެވެ: "އެއީ ވައެވެ. އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން އަހަރެން އަޑުއަހާނުލާނަމަ ބަޔާށް ކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއިވިފައި ނުވާނަމަ، އަހަރެން ނުބުނީމެވެ." ދެން އޭނާ ބުނެއެވެ: "﴿فَٱلۡحَٰمِلَٰتِ وِقۡرٗا﴾ [الذاريات: 2] އާޔަތު ޚަބަރުދީބަލާށެވެ." ވިދާޅުވިއެވެ: "އެއީ ވިލާތަކެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَލَّمَ އެހެން ބަޔާންކުރައްވާ އަޑު އަހަރެން ނުވީނަމަ އަހަރެން ނުބުނީމެވެ." އޭނާ

ބުންޏެވެ: "﴿فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا﴾[الذاريات: 4] އާޔަތު އެއީންވިއްޔާ ޒަބަތުގިރިބަލާށެވެ." އުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: "މަލާއިކަތުންނެވެ. އަދި އަހަރެން ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެހެން ބަޔާން ކުރެއްވި އަޑުނީސާނަމަ އަހަރެން ނުބުނީމެވެ." އޭނާ ބުންޏެވެ: "އެއީންވިއްޔާ ﴿فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا﴾[الذاريات: 3] އާޔަތު ޒަބަތުގިރިބަލާށެވެ." ވިދާޅުވިއެވެ: "އެއީ ނަވުތަކެކެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެހެން ބަޔާންކުރެއްވި އަޑު ނީސާނަމަ އަހަރެން ނުބުނީމެވެ." ދެން އުމަރުގެފާނު އަމުރުކުރެއްވީ އޭނާގެ ގައިގައި ސަތޭކަ އެތިފަހަރު ތަޅާލުމަށެވެ. ދެން އޭނާ ގޭތެރޭގައި ބަހައްޓައިފިއެވެ. ދެން (ޒަހަމްތައް) ފަސޭހަވެފުމުން އަނެއްކާ ގެންނަވާފައި ސަތޭކަ އެތިފަހަރު ތަޅުއްވާން އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ޒަމަލެއްގަނޑުގެ މައްޗަކައި އޭނާ ދުވެއްލެވިއެވެ. އަދި އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީއަށް ލިޔުއްވިއެވެ: "އޭނާ މުސްލިމުންނާއެކު މަޖްލިސްކުރުން މަނާކުރާށެވެ." ދެން އެގޮތުގައި ކަންތައް ދިމިއްޖެއެވެ. އޭނާ އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ އަރިހަށް އައިސް، ވަރުގަދަ ހުވާތަކުން ހުވާކޮށް، އޭނާ ކުރިން ނަފްސުގައި ފެނި (ހިތަށް އަރަމުންދިޔަ) ކަންތަކުން އެއްވެސް ކަމެއް މިހާރު ނުފެންނަކަމަށް ހުވާކޮށްފައި ދެންނެވިއެވެ. ދެން އަބޫ މޫސާ އެކަމަށްޓަކައި އުމަރަށް ލިޔުއްވިއެވެ. ދެން އުމަރު ލިޔުއްވިއެވެ: "އޭނާ އަޅުގަނޑު ތެދުވެރިކަމަށް ބިނާކޮށް މުސްލިމުންނާ ހިލޭ ބަހައްޓާށެވެ. އޭނާ މުސްލިމުންނާ އެކު މަޖްލިސްކުރުމަށް ދޫކޮށްލާށެވެ." މިއެވެ.

އަދި ޙައްމާދު ބިން ޒައިދު، ޔަޒީދު ބިން ކައުސަރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ: ބައްޔު ދިޔައުމު ވަންނަށް ޒުރުޢާގެ ދަރިކު މިލްކު މިހާރާ ބުނެވޭ މިހެއް، އޭނާގެ ބައްޗާ ހަބަރިން ހަނގުރާމަތަކާ އަހަރެން އަޑުއިވިއްޖެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

«لقد رَأَيْت صبيغ بْن عسل بِالْبَصْرَةِ كَأَنَّهُ بعير أجرب يَجِيء إِلَى الْحلق، فَكلما جلس إِلَى قوم لَا يعرفونه ناداهم أهل الْحلقَة الْأُخْرَى عَزمَة أَمِير الْمُؤمنِينَ.»

މާނައީ: "އަހަރެން ބަޞްރާއިން ޞަބީޣު ބިން ޢިސްލު ފެނުނެވެ. އޭނާއަކީ ގައިންގަނޑު ހަލާކުވެފައިވާ ޖަމަލެއް ފަދައެވެ. ދަރުސްދޭ ހަލްގާތަކަށް އަންނަނީއެވެ. (މީހުން ވަށައިގެން ތިބޭ ޖަމާޢަތަކަށް) އޭނާ އަންނައެވެ. އޭނާއަކީ ކާކުކަން ނޭނގޭ ބަޔަކާއި ގާތުގައި އޭނާ ހަމަ އިށީނދެވެނީކަން އަނެއް ހަލްގާގެ މީހުން ގޮވާލައެވެ: "އަމީރުލް މުއުމިނުގެ ގަތި އަމުރުފުޅެވެ! (އޭނާއަށް ކިބައިން އޭނާ ދުރުކުރަންވާނެއެވެ.)"

އަދި ޙައްމާދު ބިން ޒައިދުވެސް، ޔަޒީދު ބިން ޙާޒިމުގެ އަރިހުން، ސުލައިމާނު ބިން ޔަސާރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

«أَنَّ رَجُلًا من بني تميم يُقَالُ لَهُ صَبِيغٌ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، فكانت عنده كتب، فَجَعَلَ يَسْأَلُ عَنْ مُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ، فبلغَ ذلك عُمَر، فبعث إليه وَقَدْ أَعَدَّ لَهُ عَرَاجِينَ النَّخْلِ، فلما دخل عليه جَلس فَقَالَ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ صَبِيغٌ، قَالَ: وأَنَا عَبْدُ اللَّهِ عُمَرُ، ثم أهوى إليه فَجَعَلَ يضْربهُ بِتلك العراجين، فما زال يضْربُه حتى شَجّه، فجعل الدم يسِيل على وجهه. فقَالَ: حَسْبُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، ، فقدْ والله ذَهَبَ الَّذِي كُنْتُ أَجِدُ فِي رَأْسِي»

މާނައީ: "ބަނީ ތަމީމު ޤަބީލާއިން ސަބީޣުއޭ ކިޔާ މީހަކު މަދީނާއަށް އައެވެ. އޭނާގެ އަތުގައި ފޮތްތަކެއްވިއެވެ. ދެން ޤުރުއާނުގެ މުތަޝާބިހު އާޔަތްތަކާބެހޭ ސުވާލުކުރަން ފެށިއެވެ. ދެން އުމަރަށް އެޚަބަރު ފޯރިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އޭނާ ބަލާ ފޮނުއްވިއެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުވަނީ ކަދުރު ގަހުގެ އިރާޖީނުތަކެއް އޭނާއަށް ތައްޔާރުކުރައްވާފައިވިއެވެ. ދެން އޭނާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަދެގެން އިށީންނިއެވެ. ދެން އުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: "ކަލޭ ތިޔައީ ކާކުހެއްޔެވެ؟" އޭނާ ބުންޏެވެ: "އަހުރެންނަކީ ﷲ ގެ އަޅާ ސަބީޣެވެ." އުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: "އަދި އަހުރެންނަކީ ﷲ ގެ އަޅާ އުމަރެވެ." ދެން އެކަލޭގެފާނު އޭނާއާ ދިމާލަށް ފުންމައިގަތެވެ، އެއިރާގަސްޖެހުމަކުން އޭނާގެ ބޮލުގައި ތަޅުއްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. އެހެންގޮސް އޭނާގެ ބޮ ފެލިއްޖެއުމަށް ދާންދާން ތަޅުއްވަމުން ހުންނެވިއެވެ. ދެން އޭނާގެ މޫނު މައްޗަށް ލޭ ފައިބަން ފެށިއެވެ. އެހިނދު އޭނާ ބުނެފިއެވެ: "އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! ފުދިއްޖެއެވެ! ފަހެ އަހުރެންގެ ބޮލުގެ އެއްބަސްނުވުންތައް ކަންކަން ފިލައިގެންޖެއްޖެއެވެ." މިއެވެ.

﴿ ބިދުޢަތްވެރިންގެ އެންމެ ނުބައި ބަޔަކީ އަމިއްލަ ބުއްދިއަށް ﷲ ގެ ސިފަފުޅުތަކާމެދު ވާހަކަދައްކާ މީހުންކަމާއި، ސަޙާބީން ހިމޭނުވި ކަންތައްތަކުގައި ހަމަ ކަލާމްކުރާ ބަޔަކު ﷲ ގެ ބަސްފުޅުތަކާބެހޭ ބިދުޢަތަކީ އަޅުގަނޑުމެން ދެކޭގޮތުގައި ﴾

އަހަރެމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދުއް ރަޙްމާން މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ބިން މޫސާ އައްސުލަމީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން މަޙްމޫދު އަލްމަރުވަޒީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޢުމައިރު އައްރާޒީ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދިއްލާ ޙަބްރާ ބިން އަޙްމަދު އަލްޙައްޖާޖު އައްޒަޢްފަރާނީ މިސްރުގައި ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ޙުސައިން ބިން އަބްދުލް ޢަލާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން އަބްދުލް ޢަޒީޒު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: މާލިކު ބިން އަނަސް ވިދާޅުވެދެއްވިކަން އަހުރެން އަޑުއިވުނިމެވެ:

«إِيَّاكُمْ وَالْبِدَعَ قِيلَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ وَمَا الْبِدَعُ؟ قَالَ أَهْلُ الْبِدَعِ الَّذِينَ يَتَكَلَّمُونَ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ وَصِفَاتِهِ وَكَلَامِهِ وَعِلْمِهِ وَقُدْرَتِهِ وَلَا يَسْكُتُونَ عَمَّا سَكَتَ عَنْهُ الصَّحَابَةُ وَالتَّابِعُونَ»

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ބިދުޢަތުތަކާދުރު ހަބަރުދާރުވާށެވެ!" ދަންނަވުނެވެ: "އޭ އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އެވެ! ބިދުޢަތަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟" ވިދާޅުވިއެވެ: "ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންނަކީ: ﷲ ގެ ނަންފުޅުތަކާއި ސިފަފުޅުތަކާއި، ކަލާމްފުޅާއި ޢިލްމުފުޅާއި ޤުދުރަތްފުޅާމެދު (އަމިއްލަ ބުއްދިއާއި ޚިޔާލުތަކުން) ވާހަކަދައްކާ ބަޔަކީ އެވެ. ސަޙާބީންނާއި ތާބިޢީން އެކަންކަމާމެދު ހަމަ ހިމޭނުވި ކަންތަކުން ހަމަ ނުހިމޭ މީހުންނެވެ."

އަހަރެމެންނަށް އަބޫ ނުޢައިމު އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ބިލާލު އައްޝަރީފު އަލްހަރަވީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަބޫ ނުޢައިމު އަބްދުލް މަލިކު ބިން މުޙައްމަދު ބިން އަދިއްޔު އަލްޖުރްޖާނީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް އައްރަބީޢު ބިން ސުލައިމާން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އައްޝާފިޢީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވުނިމެވެ:

«لَأَنْ يَلْقَى اللَّهَ الْعَبْدُ بِكُلِّ ذَنْبٍ مَا خَلَا الشِّرْكَ أحبّ إلي مِنْ أَنْ يَلْقَاهُ بِشَيْءٍ مِن الْأَهْوَاءِ»

މާނައީ: "ޝިރުކު ފިޔަވައި ދެން ހުރިހާ ފާފައަކާގެން އަޅާ ﷲ އާ ބައްދަލުވުމުންވެސް؛ ހަވާޔަކުން (އަމިއްލަ އެދުމާއި ބިދުޢަތަކުން) ކަމަކާއެކު އެކަލާނގެއާ ބައްދަލުވުމަށްވުރެ އަޅުގަނޑަށް މާ ރަނގަޅެވެ." މިއެވެ.

އަޅުގަނޑަށް އަބޫ ޢާމިރު މުޙައްމަދު ބުނެދީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޒަކަރިއްޔާ އަލްޔަޒީދީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޖަޢުފަރު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޤަބީޞާ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު، ޢުމަރު ބިން ޛައްރާ ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

«سَأَلَ رَجُلٌ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ شَيْءٍ مِنَ الأَهْوَاءِ، فَقَالَ: الْزَمْ دِينَ الصَّبِيِّ فِي الْكُتَّابِ وَالأَعْرَابِيِّ، وَالْهَ عَمَّا سِوَى ذَلِكَ»

މާނައީ: "މީހަކު ޢުމަރު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒުގެ އަރިހުން އަމިއްލަ އެދުންތަކުން (ބިދުޢަތަކުން) ކަމަކާމެދު ސުވާލުކުރިއެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: "ކުއްތާބުގައި ކިޔަވާ ކުޑަކުދިންނާއި އަޢުރާބީންގެ ދީނުގައި ތިބާ ހިފަހައްޓާށެވެ! އަދި އެނޫން ކަންކަން ދުރުކޮށްލާ އެއްކިބާވެގަންނާށެވެ."

﴿ ﷲ ގެ ސިފަފުޅުތަކީ އިތުރު ތަފްސީރަކަށް ބޭނުންނުވާ، އެ އައިސްފައިވާ ގޮތަށް ޤާއިމުކުރަންޖެހޭ އެއްޗެއްކަމާއި، އިސްލާމްކަން [illegible] [illegible] އަމާންދިނުމުގެ [illegible] ﴾

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްޙާފިޡު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޔަޒީދު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަބޫ ޔަޙްޔާ އަލްބައްޒާޒު ވިދާޅުވާތަން އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ: އަލްޢައްބާސް ބިން ޙަމްޒާ ވިދާޅުވާތަން އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ: އަޙްމަދު ބިން އަބީ އަލްޙަވާރީ ވިދާޅުވާތަން އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ: ސުފްޔާން ބިން ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވާތަން އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ:

«كُلُّ مَا وَصَفَ اللَّهُ به نَفْسه فِي كِتَابِهِ فَتَفْسِيرُهُ تِلَاوَتُهُ وَالسُّكُوتُ عَنه»

މާނައީ: "ﷲ އެކަލާނގެ ފޮތުގައި އަމިއްލަ އެކަލާނގެ ސިފަކުރެއްވި ކޮންމެ ސިފައެއްގެ ތަފްސީރަކީ ވެސް އެތިލާވަތްކޮށް ކިޔުމެވެ. އަދި (އަމިއްލަ ބަސްތަކުން މާނަކޮށްދިނުމުން ދުރުވެ) ހަމަހިމޭނުމެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޙުސައިން އަލްޚައްފާފު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ލްޢައްބާސް މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާޤު އައްސައްރާޖު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލު ބިން އަބީ ޙާރިޘު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްހައިޘަމް ބިން ޚާރިޖާ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަލްވަލީދު ބިން މުސްލިމު ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު އެހީމެވެ:

«سألتُ الأوزاعيَّ ، وسُفْيانَ، ومالكَ بنَ أَنَس؛ عَنْ هذه الأحاديثِ التي في الصفات والرُّؤية فَقَالوا: أَمِرُّوها كما جاءتْ بلا كَيْفٍ»

މާނައީ: "އަޅުގަނޑު އަލްއައުޒާޢީ އާއި، ސުފްޔާނު (އައްޘައުރީ) އާއި، މާލިކު ބިން އަނަސްގެ އަރިހުން ސިފަފުޅުތަކާއި އަދި (ދީދާރުކަމުގައިވާ [illegible] ﷲ) ފެނުމާމެދު އައިސްފައިވާ ޙަދީޘްތަކާމެދު ސުވާލުކުރީމެވެ. ދެން އެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ: "އެޙަދީޘްތައް އައިސްފައިވާ ގޮތަށް -ކައިފިއްޔަތު ގޮތް ހާމަކުރުމެއް ނެތި- ހިނގާލާށެވެ."

އިމާމް އައްޒުހުރީ -އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައިވީ އިމާމުންގެ އިމާމު، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދުވަސްވަރުގައި އުއްމަތުގެ އިލްމުވެރިން ފެންނާރުކަމުގައިވި އެކަލޭގެފާނު- ވިދާޅުވިއެވެ:

«عَلَى اللَّهِ الْبَيَانُ، وَعَلَى الرَّسُولِ الْبَلاغُ، وَعَلَيْنَا التَّسْلِيمُ»

މާނައީ: "ﷲ އަށް އޮތީ ބަޔާންކޮށްދެއްވުމެވެ. އަދި ރަސޫލާގެ މައްޗަށްވަނީ ފޯރުކޮށްދެއްވުމެވެ. އަހަރުމެންނަށް އޮތީ ބޯލަނބާ ކިޔަމަންވުމެވެ."

ބައެއް ސަލަފުންގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ:

«قَدَمُ الإِسْلامِ لَا يَثْبُتُ إِلا عَلَى قَنْطَرَةِ التَّسْلِيمِ»

މާނައީ: "ކިޔަމަންވުމާއި ބޯލަނބުމުގެ ފާލަންމަތީގައި މެނުވީ އިސްލާމްކަމުގެ ފައިތިލަ ހަރުނުލާނެއެވެ."

﴿ ޣަރީބުންނަކީ ސުންނަތް ދިރުވާ އުނގަންނައިދޭ މީހުންކަމާއި، ﷲ ގެ ވަގުތީ ގަނޑުވަރުކަމުގެ ގޮތުގައިވެސް ހުށަހެޅުމާއި ކަމުގައިވާކަން ﴾

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޠާހިރު ބިން ޚުޒައިމާ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަހުރެންގެ ކާފަ އިމާމް (އިބުނު ޚުޒައިމާ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ނަޞްރު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު އަބީ މަރްޔަމް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ކަޘީރު ބިން ޢަބްދު ﷲ އަލްމުޒަނީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ކާފަފުޅުގެ އަރިހުން ޙަދީޘްކޮށްދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«إِنَّ هذا الدِّينَ بَدَأَ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ومَنِ الْغُرَبَاءُ؟ قَالَ: الَّذِينَ يُحْيُونَ سُنَّتِي من بعدي، وَيُعَلِّمُونَهَا عِبَادَ اللَّهِ»[31]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިދީން ފެށިގެން އައީ ބިދޭސީ އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި އެ ފެށުނު ގޮތަށް ބިދޭސީ އެއްޗެއްގެ ގޮތަށް އެނބުރި އަންނާނެއެވެ. ފަހެ ބިދޭސީންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވެ." ދަންނަވައިފިއެވެ: "އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ބިދޭސީންނަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟" ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: "ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފަހު ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތް ދިރުވައި، ﷲ ގެ އަޅުތަކުންނަށް އެ ސުންނަތް އުނގަންނައިދޭ މީހުންނެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްޙާފިޡު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަބޫ ބަކްރު އަލްކަރާބީސީ ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޢަލީ ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސައްލާމު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

«المتبع للسنة كالقابض على الجمر، وهو اليوم عندي أفضل من ضَرْب السَّيْفِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»

[31] މި ޙަދީޘްގެ ފުރަތަމަ ބައި ޞަޙީޙް މުސްލިމްގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. (صحيح مسلم: 145) ދެން ބިދޭސީންނަކީ ކޮބައިކަމާބެހޭ ބަސް ބައި ތިރުމިޛީ ރިވާކޮށްދެއްވައިފައެވެ.

މާނައީ: "ސުންނަތަށް ތަބާވާ މީހާއީ އަނގުރު އަލިފާން ގަނޑެއްގައި ހިފަހައްޓައިގެން ހުންނަ މީހާފަދަ މީހެކެވެ. އަދި ﷲ ގެ މަގުގައި ކަނޑިން ޖެހުން (ޖިހާދުކުރުން ހަނގުރާމަކުރުމުން) ވުރެވެސް އޭނާ އަޖުރުގެ ގޮތުގައި މާތް ދަރަޖައެއް ލިބިގެންވެއެވެ." (32)

އަލްއަޢުމަޝްގެ އަރިހުން، އަބޫ ޟުޙާގެ އަރިހުން، މަސްރޫޤު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެވިފައިވެއެވެ:

«دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ فقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، مَنْ عَلِمَ شَيْئًا فَلْيَقُلْ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلِ: اللهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ يَقُولَ لِمَا لَا يَعْلَمُ: اللهُ أَعْلَمُ، قَالَ اللهُ عز وجل لِنَبِيِّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾﴾»

މާނައީ: "އަހަރުމެން ޢަބްދު ﷲ ބިން މަސްޢޫދުގެ އަރިހަށް ވަދެވުނީމެވެ. ދެން އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! އެއްޗެއް އެނގިއްޖެ މީހާ ފަދަ އެގޭ ވާހަކަދައްކާ ބަސްބުނާށެވެ. އަދި ނޭނގޭ މީހާ ފަދަ "ދެނެވޮޑިގެންވަނީ ﷲ އެވެ" ބުނާށެވެ! ފަދަ އެއީވެސް ނޭނގޭ ކަންތައްތަކުގައި: "ދެނެވޮޑިގެންވަނީ ﷲ އެވެ" ބުނުމަކީ އިލްމުގެ ބައިވަރުގެ ކަމެކެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: ﴿قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾﴾ [ص: 86] "ވިދާޅުވާށެވެ! އެކަމުގެ މައްޗަކަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން އުޖޫރައަކަށް ނޭދެމެވެ. އަދި ގަދަކަމުން ތަކުލީފު ޖެހިގެން (ނޭނގޭ ކަންތައްތައް އެނގޭކަމަށް ހެދިގެން އުޅޭ) މީހުންގެ ތެރެއިންވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު ނުވަމެވެ." މިއެވެ.

(32) އިބްނުލް ޤައްޔިމް ވިދާޅުވިއެވެ: «وتبليغ سنته إِلَى الْأمة أفضل من تَبْلِيغ السِّهَام إِلَى نحور الْعَدو لِأَن ذَلِك التَّبْلِيغ يَفْعَله كثير من النَّاس وَأما تَبْلِيغ السّنَن فَلَا تقوم بِهِ إِلَّا وَرَثَة الْأَنْبِيَاء وخلفاؤهم فِي أممهم» (جلاء الأفهام: 492/1)

މާނައީ: "އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތް އުއްމަތަށް ފޯރުކޮށްދިނުމަކީ ދުޝްމަނުންގެ ކަރުތަކަށް ތިރި ފޯރުކޮށްދިނުމަށްވުރެ މާ މާތް ކަމެކެވެ. އެހެނީ އެ ފޯރުކޮށްދިނުން މީސްތަކުންގެ ގިނަ ބަޔަކު ކުރާ ކަމެކެވެ. ދެންފަހެ ސުންނަތްތައް ފޯރުކޮށްދިނުމަކީ ނަބިއްޔުންގެ ވާރިސުންނާއި، އެބޭކަލުންގެ އުއްމަތްތަކުގައި އެބޭކަލުންގެ ހަލީފާއިން ފިޔަވައި އެހެން މީހުން ޤާއިމު ނުކުރާ ކަމެކެވެ."

﴿ ޙިކްމަތަށް ފުރިހަމަ ނަޞޭޙަތް ﴾

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްޙާފިޒު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބުލް ޢައްބާސް އަލްއަޞައްމު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ޢަބްދުލް ޖައްބާރު އަލްޢުޠާރިދީ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހުރެންގެ ބައްޕަ އަހުރެންނަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަބުލް މިޤްދާމް ހިޝާމް ބިން ޒިޔާދުގެ ފަރާތުން، މުޙައްމަދު ބިން ކަޢުބު އަލްޤުރަޒީ ވިދާޅުވިކަމަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«دخلت على عمر بن عبد العزيز، فجعلت أنظر إليه نظراً شديداً، فقال: إنك لتنظر إلي نظراً ما كنت تنظره إلي وأنا بالمدينة، فقلت: لتعجبي، فقال: وممَ تعجب؟ قال: قلت: لما حال من لونك، ونحل من جسمك، ونفى من شعرك، قال: كيف ولو رأيتني بعد ثلاثة في قبري، وقد سالت حدقتاي على وجنتي، وسال منخراي في فمي صديداً؟ كنت لي أشد نكرة، حدثني حديثاً كنت حدثتنيه عن عبد الله بن عباس رَضِيَٱللَّهُعَنْهُمَا قال: قلت: حدثني عبد الله بن عباس رَضِيَٱللَّهُعَنْهُمَا يرفع الحديث إلى رسول الله صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ قال: إن لكل شيء شرفاً، وأشرف المجالس ما استقبل به القبلة، لا تصلوا خلف نائم ولا محدث، واقتلوا الحية والعقرب وإن كنتم في صلاتكم، ولا تستروا الجدر بالثياب، ومن نظر في كتاب أخيه بغير إذنه فإنما ينظر في النار، ألا أنبئكم بشراركم؟ قالوا: بلى يا رسول الله! قال: الذي يجلد عبده، ويمنع رفده، وينزل وحده، أفلا أنبئكم بشر من ذلك؟ الذي يبغض الناس، ويبغضونه، أفلا أنبئكم بشر من ذلك؟ الذي لا يقيل عثرة ولا يقبل معذرة ولا يغفر ذنباً، أولا أنبئكم بشر من ذلك؟ الذي لا يرجى خيره، ولا يؤمن شره، من أحب أن يكون أقوى الناس فليتوكل على الله، ومن أحب أن يكون أغنى الناس فليكن بما في يد الله أوثق منه بما في يد غيره، ومن أحب أن يكون أكرم الناس فليتق الله، إن عيسى عَلَيْهِٱلسَّلَامُ قام في قومه فقال: يا بني إسرائيل! لا تكلموا بالحكمة عند الجهال فتظلموها، ولا تمنعوها أهلها

فتظلموهم، ولا تظلموا، ولا تكافئوا ظالماً، فيبطل فضلكم عند ربكم، الأمور ثلاثة: أمر بين رشده فاتبعوه، وأمر بين غيه فاجتنبوه، وأمر اختلف فيه فكلوه لله عَزَّوَجَلَّ» (33)

މާނައީ: "އަހުރެން އުމަރު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒުގެ އަރިހަށް ވަނީމެވެ. ދެން އަހުރެން އެކަލޭގެފާނަށް ވަޢުޒު ގަދައަށް ބަލަންފެނިލެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: "އަހުރެން މަދީނާގައި ހުރި އިރު ދީބާ ނުބަލާފައިވާ ގޮތަށް ދިޔާ އަހުރެންނާ ދިމާލަށް އެބަ ބަލައެވެ." އަހުރެން ބުނީމެވެ: "އެއީ އަހުރެން އަޑައިވިގެންނެވެ." ވިދާޅުވިއެވެ: "އަޑައިވިތީ ކޮންކަމަކާހުރެތޯއެވެ؟" އަހުރެން ބުނީމެވެ: "ދީބާގެ ގައިގެ ކުލަ ބަދަލުވެ، ދީބާގެ ހަށިގަނޑު އަނގަޑުގަވެ، ދީބާގެ ބޮލުގެ އިސްތަށިތަކެއް ފެއިބައިފައިވާތީއެވެ." އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: "އެހެންވީއްޔާ އަދި އަހުރެން ޤަބުރަށް ލާފައި ދިން ދުވަހުން ފަހު އަހުރެން ފެނިއްޖެނަމަ ކޮންފަދަ ކަމަކަށްތޯއެވެ!؟ އެކުވާނީ އަހުރެންގެ ދެލޯބޮޑުގެ ކަޅު ކުޅިކަތް މަތިކަށް ދިޔާވެގެން ފައިބާދާނެއެވެ. އަދި އަހުރެންގެ ނޭފަތުގެ ދެކުޅިން އަނގަޔަށް ދަސް ފާދިޔަކަތް ފުރިފައިވާނެއެވެ. އެހިނދު ދިޔައަށް އަހުރެން ފެނިއްޖެނަމަ އަދި މާބޮޑަށް ދިޔައަށް އިންކާރުކުރެވިދާނެއެވެ. ނަމަވެސް ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢައްބާސްގެ އަރިހުން ދިޔާ އަހުރެންނަށް ރިވާކުރި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވާށެވެ." އަހުރެން ބުނީމެވެ: އަހުރެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢައްބާސް ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ. -އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ނިސްބަތްކޮށް ކުރައްވައިފައެވެ-: "ހަމަކަކަށްކުރުން ކޮންމެ އެއްޗަކަށް ޝަރަފުވެރިކަމެއްވެއެވެ. އަދި ޝަރަފުވެރިވެގެންވާ މަޖިލިސްތަކީ އެއިން ގިބްލައަށް ކުރިމަތިލާ މަޖިލިސްތަކެވެ. ނިދާފައިވާ މީހާ އަދި ބަސްތެރިވެގެންވާ މީހާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުން ނަހީކުރައްވާފައި ނުވާނެއެވެ. އަދި ނަމާދުކުރަމުން ދިޔައިރު ބަރަދަދުއްޔާއި ނަމުކުރަމުންދާނެއެވެ. އަދި ފާރުތައް ކަނޑުބަދަލުނުކުރާށެވެ. އެއީ ކަނޑުގެ ތަޅުކުޅިގެ ކުރާއި އެއްވެސް ނުކުރާށެވެ. އެމީހުންގެ އަތުގައި ހުރި ފަރާތުގެ ކިޔުމަށް ބަލައިލި މީހާ؛ ފަހެ އެއީ އަލިބަލި އެއްޗެއް ބަލައިލި މީހެކެވެ. ނިދާފައިވާ މީހުންނާ އެއްވެސް ކަމަކާ ބަލައިނުލާ ނިދަނީ ކަމަކަށްތޯއެވެ؟" އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: "އާދޭހެވެ! ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ!" ރިވާކުރެއްވިއެވެ: "އެކަމާ އަޅުވާލާ ގައިގައި ތަވާ، (ބައްދަލުވެރިންގެ ކިބައިން ދިޔުން މަނާކޮށް، އެކަށް ތަންތަނުން ފެއިބާ ހުނަށް މިހާރެވެ. އާދައަށްވުރެ ކިބައިން ނުބައިވެގެންވާ މިކަމާގެ ހަރުކޮށް ބަލާފައިވާ ނިދާމީހުންނަށް ގެއްލުންދެއްވާށެވެ؟ އެއީ މިސްކީނުންނަށް

(33) الزهد لأحمد: 1707، مسند الحارث: 1070 މިއީ ބަލިކަށި މަޤްޠޫޢު ރިވާޔަތެއް ސަނަދުގައި ހިޝާމް ބިން ޒިޔާދު. އަދި އެއާއެކު މިކަމުގެ ބައެއް ބައިތައް ރިވާވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ.

ޝިރުކަށްނަ، އަދި މުޝްރިކުންވެސް އަޝްހަދުކަ ޝިރުކަށްނަ މިހާއެވެ. އެއަށްވުރެވެސް ނުބައިމީހާގެ ހަޖަރުދޮޅުވަނުތައްވެސްތޯ؟ އަދި (އަލްޚާލިޤު) ކުރެއްވި ކަރުއެއް ވަސީލަތުން، އިސްލާމުގެ ކީރިތި ނަބިއްޔާ، ކުރަކަށް މާތްނަބިއްޔާ މިހާއެވެ. އެއަށްވުރެވެސް ނުބައިމީހާގެ މިހާގެ ހަޖަރު ވިދާޅުވިމީހުންނަށް ދަރުވަނަކުރެއްވީތޯ؟ އެމީހުންގެ ދުވަސް ހަވަކަށް އުޅުމުދު ނުކުރެވޭ، އަދި އެހާގެ ނުބައިން އަޑުއަހާލެއްވުން ނުލިބޭ މިހާއެވެ. މިހާއިގެ ދަށުން އަދި މިހާ ވެރިކަން ބަލައިގަތުމަށް މިހާ ދުވަހު ﷲ އަށް ވަކިބުރިކުރާށެވެ.

އަސްލު ދުވަސްތަކަށް މިހާރަށްވާން އެދޭ މިހާ؛ ﷲ ދެއްވައި އެއްސަން ދެކޮޅުވުމުގެ އެއްވުމާ އެއްބަސްވުމުގެ އެއްގޮތަކަށް ބެހެއްޓުމަށް އޮރިޔާ އެހެންކަން ބޭނުންވެގެންވާކަމެވެ. މިހާރުގެ ފުރުޞަތު އެކު މިހާރަށްވާން އެދޭ މާތް މިހާ ދުވަހު ﷲ އަށް ތަބާވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ޢީސާ عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ އެކަށީގެންވާގޮތުގައި ދެއްވައިދެއްވާ ވަޞިއްޔަތެއްގެ ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ ބަނީ އިސްރާއީލުންނެވެ! ތަޤްވާގެ މަގުގައި ހިތްދަތިކޮށް ބޭނުން ވެގެން ނުދަރުވަރެވެ! އެހެން މީހަކާއި މުސްލިމަކަށް ޙަޤީޤަތުގައި ހިލާޞް ދޮގު އަޅުވާ ކުއްލި އަޑުއިވޭނެ ކަމެއް މިކަމެއް ނުކުރާށެވެ. އެހެން މީހަކާ ޢިލްމު ދެނިވި ޙަޤީޤީއެވެ. އަދި މީހަކާ ޢިލްމު ޙަޤީޤީކަމެއްގެ ވާހަކައެވެ. އަދި ޙަޤީޤީކަމަށް (އެކުވެ ހަޤީޤަތުގައި ތަނަވަސް) ބަލައިގެން ނުލިބޭ. އެކަން ކަލަމުދީމާ ހަނގުރާމައެއްގެ ފަރި ހާސްކާގެ ޙަޤީޤަތްގައި މިހާރަށް ކުރީކަމެއްގެ ބަދަލުގެ ކާމިލުކުރުމެވެ. ކަންކަން ދިނުމެވެ: އެކަމެއްގެ ހަޤީޤަތުގެ ކަންކަން ބަލާއިރު ސާފުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ފަހު ޙަޤީޤަތް އެކުވެ ކަލަކަށް ދަރަޖަވާނެ. އަނބުރާކަލޭ: އަތުގެ ނުބައިން ފުރުޞަތު ބަލައިގަތުމަށްވާ ކަމެކެވެ. ފަހު ޙަޤީޤަތް އެކުން އެއްބަސްވެ ދުރުވާނެ. އަނބުރާކަލޭ އެއާގެދު ހިތްފުދުވެވިގެންވާ ކަމެކެވެ. ފަހު ޙަޤީޤަތް އެކަން ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަށް ދޫކޮށްލައްވާށެވެ."

﴿ އަލުން ދިރުއްވޭނެކަމާއި، ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި ހިނގާނޭކަމަށް ތަސްދީޤުކޮށް ނައްޞުގައި އައިސްފައިވާ ކަންކަން މާނަ ބަދަލުކުރުމެއްނެތި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އީމާންވާކަން ﴾

ދީނާއި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން، މަރުވުމަށް ފަހު ޤިޔާމަތް ދުވަހު އަލުން ދިރުއްވޭނެކަމަށް އީމާންވެއެވެ. އަދި ޙައްޤުވެގެންވާ އެދުވަހުގެ ބިރުވެރިކަންކަމާއި، އެދުވަހުގައި އަޅުތަކުންނާއި ޚަލްޤުތަކުންގެ ޙާލަތްތަކުގެ ތަފާތުތަކާއި، އެނގާން ދުވަހު އެމީހުންނަށް ފެނި ބައްދަލުވާ ކަންކަން ކަމުގައިވާ ކަނާތުންނާއި ވާއަތުން ދަފްތަރުތައް ހިފުމާއި، (ހިސާބު ބެއްލުމުގެ) ސުވާލުކުރަން ޢަޛާބުދިނުމާއި، އުންނުވެސް މަޤާމުގައި ނާމާން ދުވަހު، އެ ސާމާން މަޤާމުގައި ވައްދުފުރުވެގެންވާ ގެނެސްއަރުވާ ކަންބޮޑުވުންހުރި ކަންތައް: ބިރުގަދަކަމާއި، ތިމާރަޙްމާއި، ނުވާ ނުބައިގެ ތައްލުތުގެ މިނޫނަކުވެސް ހިފެހެއްޓޭނެ ތަފްޞީލުތަކާއި ހުކުމާގުޅޭ މިކަންކަމާމެދު الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ޚަބަރުދެއްވާފައިވާ ކޮންމެކަމަކަށްވެސް އެގޮތުން އީމާންވެއެވެ.

ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ޤިޔާމަތްދުވަހު ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ޝަފާޢަތްތެރިވެދެއްވާނެކަން އީމާންވުން

އަދިވެސް ޙަދީޘާއި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން، ތައުޙީދުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ފާފަވެރިންނަށް، ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ ވެރިންނަށް ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ޝަފާޢަތްވާނެކަން އީމާންވެއެވެ. އެއީ اللَّه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ސާބިތު ޚަބަރު އެކަމުގައި އައިސްފައިވާ ގޮތަށެވެ.

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ސަޢީދު ބިން ޙަމްދޫން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޙާމިދު ބިން އައްޝަރްޤީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ޙަފްޞު އައްސުލަމީ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމް ޠަހްމާނު ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: މަޠަރު، ޤަތާދާގެ އަރިހުން، އަނަސްގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

«شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي» (34)

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތްވަނީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ތެރެއިން ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށެވެ."

އަދި އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަލީ ޒާހިރު ބިން އަޙްމަދު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން މުސައްޔަބު އަލްއަރްޣިޔާނީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބިން ޢަރަފާ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ސަލާމު ބިން ޙަރްބު އަލްމުލާއީ، ޒިޔާދު ބިން ޚައިޘަމާގެ އަރިހުން، ނުޢުމާން ބިން ޤުރާދުގެ އަރިހުން، ޢަބްދު اللَّه ބިން ޢުމަރު ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: اللَّه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

---

(34) سنن أبي داود: 4739، سنن الترمذي: 2435، سنن ابن ماجه: 4310

«خُيِّرْتُ بَيْنَ الشَّفَاعَةِ، وَبَيْنَ أَنْ يَدْخُلَ شطر أُمَّتِي الْجَنَّةَ، فَاخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ، لِأَنَّهَا أَعَمُّ وَأَكْفَى، أَتُرَوْنَهَا لِلْمُتَّقِينَ؟ لَا، وَلَكِنَّهَا لِلْمُذْنِبِينَ، الْمُتَلَوِّثِينَ الْخَطَّائِينَ» [35]

މާނައީ: "ޝަފާޢަތްތެރިވުމާއި، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި ސުވަރުގެ ވަދެވުމާ ދެކަންތައްކުރެ އިޚްތިޔާރުކުރައްވަން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްވުނެވެ. ދެން ތިމަންކަލޭގެފާނު އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވީ ޝަފާޢަތްތެރިވުމެވެ. އެހެނީ އެއީ މާ ޢާއްމު އަދި ފުއްދައިދިނުން މާ ބޮޑު އެއްޗެކެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަ ދެކެނީ އެއީ ތަޤްވާވެރި މުއުމިނުންނަށްވާ އެއްޗެއްކަމަށް ހެއްޔެވެ!؟ ނޫނެކެވެ. އެއީ ކުށްވެރި ފާފަވެރިކަމުން ތަތްތޮޅިގެންވާ މުޛުނިބުވެރިންނަށްވާ އެއްޗެކެވެ."

އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އައްރައްޤީ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޒިޔާދު ބުނު ޚައިސަމާ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޢަލީ ބުނު ނުޢުމާނު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ނުޢުމާނު ބުނު ޤުރާދު އެއްމީހެއްގެ އަތުން، އިބްނު ޢުމަރުގެ އަތުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

«ح» (އެހެން ސަނަދަކަށް ބަދަލުކުރެއްވުން) އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަބޫ ޖަޢުފަރު ބުނު ޒަކަރިއްޔާ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންގެ ކާފަ އިމާމް މުޙައްމަދު ބުނު އިސްޙާޤު ބުނު ޒަކަރިއްޔާ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޢަލީ ބުނު ޙަޖަރު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އިސްމާޢީލު ބުނު ޖަޢުފަރު، ޢަމްރު ބުނު އަބީ ޢަމްރުގެ އަތުން، ސަޢީދު ބުނު އަބީ ސަޢީދު އަލްމަޤްބުރީގެ އަތުން، އަބޫ ހުރައިރާގެ އަތުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

«يَا رَسُولَ اللهِ، مَنْ أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقَالَ: لَقَدْ ظَنَنْتُ أَنْ لَا يَسْأَلَنِي عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ أَحَدٌ أَوَّلُ مِنْكَ؛ لِمَا رَأَيْتُ مِنْ حِرْصِكَ عَلَى الْحَدِيثِ: إِنّ أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ خَالِصًا مِنْ قِبَلِ نَفْسِهِ» [36]

---

[35] مسند أحمد: *5452*، سنن ابن ماجه: *4311*

[36] صحيح البخاري: *6570*

މާނައީ: "އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ޤިޔާމަތްދުވަހު ކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތުން އެންމެ ބާއްޖަވެރިކަން ބޮޑުވެގެންވާ މީހަކީ ކާކުތޯއެވެ؟" ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: "ތިބާއަށްވުރެ ކުރިން އެހެން މީހަކު މިޙަދީޘާގުޅޭގޮތުން ތިމަންކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކުރާނެކަމަށް ހީނުކުރެއްވީމެވެ. އެއީ ޙަދީޘަށް ތިބާގެ އޮންނަ ޝައުޤުވެރިކަން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަތުމުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތުން އެންމެ ބާއްޖަވެރިވާނީ މީހަކީ އަމިއްލަ ނަފްސުން އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ކިޔައިދީ މީހާއެވެ."

ބަހުސާއި ކައުޤަރާއި، މުއުމިނުންގެ ބަޔަކު ފާފަވެރިކަމުގެ ނަރަކައަށް ވެއްދުނަސް ދާއިމަން ނުހުންނާނެކަމާއި، ކާފަރުން ނަރަކައިގައި ތާއަބަދަށް އޮންނާނެކަމަށް އީމާންވުން

އަދި އެމީހުން (އެބަހީ: ސުންނަތާއި ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިން) ބަހުސްކުރުން (ދީނާމެދުގައި ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަށް ދެއްވާ ފުރުޞަތަކަން)، އަދި ކައުޤަރަން، އަދި އެއްވެސް ބިދުޢަތްތެރިޔާ މުއުމިނުންގެ ޢަމަލިޔާތުގެ ސުވާލުގެ ވެއްދުވާންކަމާއި، އަދި އެމީހުންގެ ތެރެއިން އެއްބަޔަކު ޚިޔާލުގެންނާ ބިސާބަރުން ބިސާބު ބެއްޓެވުންކަމާއި، އަދި އެއްވެސް ނުބައިކަމެއް ނުވެސް، އެއްވެސް ޖަދާބެއް އެމީހުންނާ ދިމާކުރެވޭ ސުވާލުގެ ވެއްދުވާންކަމާއި، އަދި އެމީހުންގެ ތެރެއިން ޚާއްޞަކޮށް ބައަކު ނަބަވިއްޔަން ވެއްދި ދީން އައިސް ފަދަ އެބަސްން އެމީހުން މުއްބިސްކުރި ނުރުހުމެވެ، އަދި އެމީހުންނާންމެ ކުރިން ސުވާލުގެއަށް ކުރީއަދާ ދިޔަ އެމީހުންގެ އަޑުއިންނާ ގުޅިގެންދާކަމުގައި އެމީހުން ނަބަވީގައި ދާއިމަން ދީނުގެބޭނުންކަމަށް އިމާންވެއެވެ.

ދީނުގަ ކާފަރުން ދަންނަމެވެ. ފަދަ އެމީހުން އެބަސްގައި ދީނުގެބޭނުންކަން ކަރަމަތެވެ. އަދި އެބަސްން އެމީހުން ދުވަހުކޮށް ނުރިކުންނާންތެވެ. އަދި އިމާންކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ފާފަވެރިންގެ އެކަކުވެސް الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى އެބަސްގައި (ދާއިމަން ދީނުގެންވުމަން) ދޫނުކުރައްވާނެއެވެ.

﴿ ސާދަވިޔޭރޭގެ ފުރިހަމަ ހަނދު ފެންނަހެން ސާފުކޮށް މުއުމިނުންނަށް ޤިޔާމަތްދުވަހު ހަމަ ތެދުން الله تبارك وتعالى ފެންނާނޭކަމަށް އީމާންވުން ﴾

އަދިވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ހިއްވަނީ: މުއުމިނުންގެ ލޮލުން އާޚިރަތުގެ ވެރި ރައްބު تبارك وتعالى ފެންނާނޭކަމާއި، އަދި އާޚިރަތުން އެކަލާނގެއަށް ނަޒަރު ހިންގާ ބަލާނޭކަމަށެވެ. އެއީ الله ގެ ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ގެ އަރިހުން ސައްޙަ ހަދީޘު އެކަމުގައި އައިސްފައިވާ ގޮތަށެވެ:

«إِنَّكُمْ ترون رَبّكُمْ كَمَا تَرونَ الْقَمَر ليلةَ البدْر» [37]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ސާދަވިޔޭރޭގެ ހަނދު ފެންނަހެންވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ރައްބު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފެންނާނެއެވެ."

ވައްތަރުކުރެވިގެންވިސް ފެންވާފައި ފެންނާތީވެ. ފެނުނު އެއްޗާއި އަނެއް އެއްޗާއި ނުޖެހެވެ. އަދި ފެނުމުގައި އަހުލުއްސުންނަތާ ޚަވާރިޖުންނާއި އާދޭ އެއީ މަޝްހޫރުކޮށް "އަޙްލުއްސުންނަތު" ފާޅުގައި ނުޖެހިފައިއެވެ.

[37] صحيح البخاري: *7434* ، ومسلم: *633*

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ އިޢުތިޤާދަކީ ސުވަރުގެއާއި ނަރަކަ ދާއިމުވުން އުޚްރަވީ ދުނިޔޭގައި އަބަދަށް ހުރިގޮތުގައި

އަދިވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ޤަބޫލުކުރޭ: ސުވަރުގެއާއި ނަރަކަ ޚަލްޤުކުރެވިފައިވާކަމާއި، އެ ދެތަން ދެމިގެންވާކަމާއި، ދުވަހަކުވެސް ފަނާނުވާނެކަމާއި، އަދި ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިން ދުވަހަކުވެސް އެތަނުން ނުނިކުންނާނެކަމާއި، އެފަދައިން ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިން -އެނަރަކައަށްޓަކައި އުޚްރަވީދުނިޔާ އެތާގެ އަހުލުވެރިން (އެބަހީ ކާފަރުން)- އެތަނުން ނުނިކުންނާނެކަމާއި، އެތަނުގައި އަބަދުގެ މައްޗަށް މަރު ވެސް ނުލިބޭނެކަމާއި، އަދި އެސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ނިޢުމަތް ފިލައިނުދާނެކަމާއި، އަދި ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައިގެ ދެމެދުގައިވާ ފާރުގެ މަތީގައި މަރު ކަތިލުމަށްފަހު އަޑުއިއްވާނެކަމާއި، އެދުވަހު ގޮވާލާ ބަސްކޮޅު ގޮވާލާނެކަމަށެވެ:

«يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ ولَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ ولَا مَوْتَ» [38]

މާނައީ: "އޭ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނޫ! މަރުވުމެއްނެތި ދާއިމީކޮށް ދިރިހުރުމެވެ. އަދި އޭ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންނޫ! މަރުވުމެއްނެތި ދާއިމީކޮށް ދިރިހުރުމެވެ."

އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ސައްޙަ ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ގޮތުގެ މައްޗަށެވެ.

[38] صحيح البخاري: 4730، ومسلم: 2849

އީމާންކަމާމެދު ސުންނަތާއި ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަޤީދާ

އަދިވެސް ޙަދީޘްގެ އަހުލުވެރިން (ޤަބޫލުކޮށް އިޢުތިޤާދުކުރާ) މަޛްހަބުން އެއްކަމަކީ: އީމާންކަމަކީ ބަސްއާއި ޢަމަލާއި މަޢުރިފާކަމެވެ. ހެޔޮކަމުން އީމާންކަން އިތުރުވެ، އަދި ފާފަތަކުން އީމާންކަން އުނިވެއެވެ.

މުޙައްމަދު ބިން ޢަލީ ބިން ޙަސަން ބިން ޝަޤީޤް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލްގެ އަރިހުން އީމާންކަމުގައި އިތުރުވުމާއި އުނިވުމާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބިން މޫސާ އަލްއަޝްޔަބް ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާ ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޖަޢުފަރު އަލްޚަޠްމީ، އުމައިރުގެ ބައްޕާގެ އަރިހުން، ކާފަގެ އަރިހުން، އުމައިރު ބިން ޙަބީބު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ:

«الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ، فَقِيلَ: ومَا زِيَادَتُهُ وَمَا نُقْصَانُهُ؟ قَالَ: إِذَا ذَكَرْنَا اللَّهَ فحمدنَاه وسبّحناه فَتِلْكَ زِيَادَتُه، وَإِذَا غَفَلْنَا وَضَيَّعْنَا وَنَسِينَا فَذَلك نُقْصَانُهُ»

މާނައީ: "އީމާންކަން އިތުރުވެ އުނިވެއެވެ." ދެންނެވުނެވެ: "އޭގެ އިތުރުވުމާއި އުނިވުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟" ވިދާޅުވިއެވެ: "އަހަރުމެން ﷲ ގެ ޛިކުރު ހަދައި ދެން އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދު ތަސްބީޙަ ކިޔައިފިނަމަ ދެން އެއީ އީމާންކަން އިތުރުވުމެވެ. އަދި އަހަރުމެން ޣާފިލުވެ، ގެއްލުވާ، ހަނދާންނައްތައިލައިފިނަމަ ދެން އެއީ އޭގެ އުނިވުމެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ސަލަމަ ބިން އަބީ އިސްރާޢީލް އަލްމުޤައްރިޢު ޚަބަރުދެއްވައިފިއެވެ: އަހުރެންގެ ބައްޕަ އަހަރުމެންނަށް ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޙަމްޒާ އަލްޚިރްޒީ ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ އައްޒުހުލީ އާއި، މުޙައްމަދު ބިން އިދްރީސް އަލްމައްކީ އާއި، އަބްދުﷲ ބިން ޝައްދާދު އައްޝިޔާރީ ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ: އުބައިދުއާން ވިދާޅުވިއެވެ: ޙުމައިދުންނަށް އަލްޙުމައިދީ ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން ސުލައިމު ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ:

«سألت عشرة من الفقهاء عن الإيمان فقالوا: قول وعمل سألت هشام بن حسان؟ فقال: قول وعمل، وسألت ابن جريج فقال: قول وعمل، وسألت سفيان الثوري فقال: قول وعمل، وسألت

المثنى بن الصباح فقال: قول وعمل، وسألت محمد بن عبد الله بن عمرو بن عثمان فقال: قول وعمل، وسألت محمد بن مسلم الطائفي فقال: قول وعمل، وسألت فضيل بن عياض فقال: قول وعمل، وسألت نافع بن عمر الجمحي فقال: قول وعمل، وسألت سفيان بن عيينة، فقال: قول وعمل»

މާނައީ: "އަހުރެން ދިހަ ފިޤުހުވެރި ބޭކަލުންގެ އަރިހުން އީމާންކަމާމެދު ސުވާލުކުރީމެވެ. އެބޭކަލުން ވިދާޅުވީ އެއީ ބަސާއި ޢަމަލުކަމުގައެވެ. އަހުރެން ހިޝާމު ބިން ޢައްމާރުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަހާއި ޢަމަލެވެ." އަދި އިބްނު ޖުރައިޖުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަހާއި ޢަމަލެވެ." އަދި ސުފްޔާނުއް ޘައުރީގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަހާއި ޢަމަލެވެ." އަދި އަލްމުޘައްނާ ބިނުއް ޞައްބާހުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަހާއި ޢަމަލެވެ." އަދި މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު الله ބިން ޢަމްރު ބިން ޢުޘްމާނުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަހާއި ޢަމަލެވެ." އަދި މުޙައްމަދު ބިން މުސްލިމް އައްޠާއިފީގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަހާއި ޢަމަލެވެ." އަދި ފުޟައިލު ބިން ޢިޔާޟުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަހާއި ޢަމަލެވެ." އަދި ނާފިޢު ބިން ޢުމަރު އަލްޖުމަޙީގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަހާއި ޢަމަލެވެ." އަދި ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުމުންވެސް ވިދާޅުވީ ބަހާއި ޢަމަލުކަމުގައެވެ."

އަދި އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދު އަލްޙާފިޡު ޚަބަރުދީފައިވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ އާއި، މުޙައްމަދު ބިން އިދްރީސް ޙާތިމްއުވެއެވެ: އަދި އަހަރުމެންނަށް އަލްޙުމައިދީ ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ: ސުފްޔާނު ބުނު ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

«الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ. فَقَالَ لَهُ أَخُوهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُيَيْنَةَ يَا أَبَا مُحَمّد، تَقُول يَنْقُصُ؟ فقَالَ: اسْكُتْ يَا صَبِيّ بَلى يَنقُصُ، حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهُ شَيْءً»

މާނައީ: "އީމާންކަމަކީ ބަހާއި ޢަމަލެވެ. އެ އިތުރުވެ އުނިވެއެވެ." ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚުންކަލޭގެފާނު އިބްރާހީމު ބިން ޢުޔައިނާ ދެންނެވިއެވެ: "އޭ އަބޫ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ! އުނިވެއޭތޯވެސް ވިދާ ޅުއްވަނީތޯއެވެ!؟" އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ ކުޑަ ކުއްޖާއެވެ! ހަމަހިމޭނުން ހުންނާށެވެ! އާނއެކެވެ! އީމާންކަމުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ބާކީ ނުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން އުނިވެސްވާނެއެވެ." މިއެވެ.

އަދި އަލްވަލީދު ބުނު މުސްލިމު ވިދާޅުވިއެވެ:

«سَمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ، وَمَالِكًا، وَسَعِيدَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، يُنْكِرُونَ على مَنْ يَقُولُ: إِقْرَارٌ بِلَا عَمَلٍ، وَيَقُولُونَ: لَا إِيمَانَ إِلَّا بِعَمَلٍ»

މާނައީ: "(އިމާމުންކަމުގައި) ޢަމަލާއިނުލައި އިޤްރާރުވުން ކަމުގައިވާކަމަށް ބުނާ މީހުންނަށް އަލްއަވްޒާޢީ އާއި މާލިކުއާއި ސަޢީދު ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު އިންކާރުކުރައްވާ އަޑު އަހަންނަމުން އިވުނެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ: "ޢަމަލާއި ނުލައިގެން ވެސް އީމާނެއް ނުވެއެވެ."

އަލްބާނީ (އެބަހީ: މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން) ބުނެފައެވެ: ދީނުގައި އިމާމުންގެ ގާތު ޢަމަލަކީ ކަންތައް ފިޔަވަޅެއް ކަމާ؛ ފަހެ އިމާމުންގެ ގާތުގައި ޢަމަލަކީ، އީމާނުގެ ރުކުނުތަކުގެ ބައެކެވެ. ފިޔަވަޅެއް މާޢުނާމަކީ އީމާނުގެ ފުރިހަމަކަމުގެ ބައެވެ.

މުރުޖިއުންގެ ޢަޤީދާތަކާބެހޭ ބޮޑެތި ވެރިންނަށް ކިޔަމަންވާން ޖާއިޒުކަމަށް ނުދެކުމާއި، އީމާނަކަށް ޤަދަރެއް ދެވިފައި ނުވުން

އަދި އަލްޙާކިމު އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްޙާފިޡު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން އަޙްމަދު ބިން ބާލުވައިހި އަލްޖައްލާބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާޤު ބިން ޚުޒައިމާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަޙްމަދު ބިން ސަޢީދު އައްރިބާޠީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

«قال لي عبد الله بن طاهر: يا أحمد إنكم تبغضون هؤلاء القوم جهلاً، وأنا أبغضهم عن معرفة، إن أول أمرهم: أنهم لا يرون للسلطان طاعة، والثاني: أنه ليس للإيمان عندهم قدر، والله لا أستجيز أن أقول: إيماني كإيمان يحي بن يحي، ولا كإيمان أحمد بن حنبل، وهم يقولون: إيماننا كإيمان جبريل وميكائيل»

މާނައީ: "އަހުރެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން ޠާހިރު ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ އަޙްމަދުއެވެ! ތިޔަބައިމީހުން މިމީހުންދެކެ (އެބަހީ: މުރުޖިއުންދެކެ) ޖާހިލު ގޮތުން ނުރުހެނީއެވެ. އެކަމަކު އަހުރެން އެމީހުންދެކެ ޢިލްމުއަންނަނި އެނގޭތީއެވެ. އެމީހުންގެ އެންމެ ފުރަތަމަކަމަކީ: ސުލްޠާނަށް (ވެރިޔާއަށް) ކިޔަމަންވާން ޖާއިޒުކަމަށް ނުދެކުމެވެ. ދެވަނައީ: އެމީހުންގެ ގާތުގައި އީމާނަކަށް ޤަދަރެއް ދެވިގެން ނުވެއެވެ. ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހުރެންގެ އީމާނަކީ ޔަޙްޔާ ބިން ޔަޙްޔާގެ އީމާނާކަހަ އެއްވަރުކަމަށް، އަދި އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުގެ އީމާނާއެއްފަދައޭ ބުނަންވެސް އަހުރެން ހުއްދައެއް ނުދެކެމެވެ. ނަމަވެސް އެމީހުން އެބުނަނީ: ތިމަންނާމެންގެ އީމާނަކީ ޖިބްރީލް އާއި މީކާއީލްގެ އީމާނާއެއްފަދައެވެ."

އަދިވެސް އަލްޙާކިމު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫ ޖަޢުފަރު މުޙައްމަދު ބިން ޞާލިޙު ބިން ހާނިއު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޝުޢައިބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމު އަލްޙަންޡަލީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

«قدم ابن المبارك الري، فقام إليه رجل من العباد -الظن به أنه يذهب مذهب الخوارج- فقال له: يا أبا عبد الرحمن ما تقول فيمن يزني ويسرق ويشرب الخمر؟ قال: لا أخرجه من الإيمان. فقال: يا أبا عبد الرحمن على كبر السن صرت مرجئا؟ فقال: لا تقبلني المرجئة. المرجئة تقول: حسناتنا مقبولة، وسيئاتنا مغفورة، ولو علمت أني قبلت مني حسنة لشهدت أني في الجنة»

މާނައީ: "އިބްނުލް މުބާރަކު "އައްރައްޔު" އަށް ވަޑައިގަތެވެ. ދެން އަޅުވެތިންގެ ތެރެއިން މީހަކު އެކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް ތެދުވިއެވެ. އޭނާއާމެދު ހީވަނީ ޚަވާރިޖުންގެ މަޛްހަބާ ދިމާއަށްހުންނެވެ- ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޢަބްދުއް ރަޙްމާނެވެ! ޒިނާކޮށް ވައްކަންކޮށް ބަނގުރާ ބޮ މީހަކާމެދު ތިބާ ބުނަނީ ކިހިނެއްތޯ؟" އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: "އަހުރެން އޭނާ އީމާންކަމުން ބޭރެއް ނުކުރަމެވެ." ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: "ތިބާ އުމުރުން ދުވަސްވީމާއެކުވެސް މުރުޖިއަކަށްވީ ކީއްތޯ!؟" އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: "މުރުޖިއުން އަހުރެންނަށް ގަބޫލެއް ނުކުރާނެއެވެ. މުރުޖިއުން ބުނަނީ: "ތިމަންނާމެންގެ ހެޔޮކަންތައްތަކީ ގަބޫލުވެވޭނެތެވެ. އަދި ތިމަންނާމެންގެ ފާފަތައްތަކީ ފުއްސަވައިދެވޭނެތެވެ." އަހުރެންގެ ގިނައިން ހެޔޮކަމެއް ގަބޫލުވިކަން (ޔަގީންކޮށް) އަހުރެންނަށް އެނގިއްޖެނަމަ އަހުރެންވާނީ ސުވަރުގޭގައި ކަމަށް އަހުރެން ހެކިވީމުހެވެ." (39)

(39) އިބްނުލް މުބާރަކުގެ މިއަޤީދާގައި ފަހުން އަލާ ޢިބާރާތުގެ ގަޑުފުރަން ބަޔާނު، މިއަޤީދާގެ އެހެން ރިވާޔަތްތަކުގައި އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހި ރިވާކުރައްވައެވެ. އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ:

«وَالْمُرْجِئَةُ تَقُولُ: حَسَنَاتُنَا مُتَقَبَّلَةٌ وَأَنَا لَا أَعْلَمُ تُقُبِّلَتْ مِنِّي حَسَنَةٌ» (مسند إسحاق بن راهويه: 671/3)

މާނައީ: "މުރުޖިއުން ބުނަނީ: ތިމަންނާމެންގެ ހެޔޮކަންތައްތަކު ކަންކަން ގަބޫލުކުރެވިގެންވާނޭއެވެ. އެކަމަކު އަހުރެންނަށް އަހުރެންގެ ހެޔޮކަމަކީ ގަބޫލުވިކަން (ޔަގީންކޮށް ކަށަވަރުކޮށް) އެނގިގެންނުވެއެވެ."

އެހެނީ އެއްވެސް މީހަކަށް އޭނާގެ ހެޔޮކަން الله تبارك وتعالى ގަބޫލުކުރައްވާކަން ޔަގީންވެގެން ނުވެއެވެ. އެހެނީ الله އަށް އަޅުވެތިކަންކުރުންތެރިޔާ އެންމެ ގަދަޔަށް ބިރުވެތިވެގެން އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. އޭނާގެ އަޅުކަން ނިމިގެންދާދަނީ ނުބައިކަމެއް އޭނާ ނުކުރާނެކަމެއް ނުވެއެވެ.

އަލްމަރުވަޒީއުގެ ނަޤުލުކޮށް ރިވާޔަތްކުރައްވާ އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ:

«إِنَّ الْمُرْجِئَةَ تَقُولُ: إِنَّ حَسَنَاتَنَا مُتَقَبَّلَةٌ، وَأَنَا لَا آمَنُ أَنْ أُخَلَّدَ فِي النَّارِ» (تعظيم قدر الصلاة: 703)

މާނައީ: "މުރްޖިއީން ބުނަނީ ތިމަންނާމެންގެ ހޮރާސާނުގައި ތަބާވެގެންވާކަމެވެ. އެކަމަކު އަހުރެން، އަހުރެން ނަޒަރާގައި ދުލިގެންސާޙިބުގެ ޙަދީޘްގެ ސުންނަތްތަކަށް އަމާންކަމެއް (ގެރިޖިޔާއް) ނުކުރަމެވެ."

އެހެނީ މިއާ ނިޔަމަތަކާއި ކިޔަމަންތެރިވުމަށް ހުއްޓުވާ ސުވާލުގެ ޖަވާބުދޭން ގޮސް އެންމެ ފަހު މަރުވެ ނަޒަރުފޮނުވާ ޖަވާބުދޭން އާދަ ނިޔަމަތަކާ ހުއްޓުވާ ނުހެދޭތީއެވެ. ނުވަތަ ދީނުން ބޭރުވެ ކުޑަކަމުން ވައްޖެހެން ނުދާނެކަމުގެ ޙަޤީޤަތެއްކަމެވެ.

ދީނުގަ މުސްލިމް ނަޒަރިއްޔާ ނިޔަމަތަކާއި ޙަރަކާތް ބަލާއިރު ކާގެ މުރާދަކީ ކިބައިން ހުއްޓުވާ ތަބާވުމަށް ކަނޑައެޅި މިނަކަ ނަޒަރާގައި ނުލިބި ޙަޤީޤަތުން ސުވާލުގެ ޖަވާބުދިނުމަށް ދިއުމަށް ނުހެވެ. މިއަދުގެ 2 ގޮތަކަށް ތަޢުރީފު ކުރެވިދާނެއެވެ:

ފުރަތަމައީ: މުރްޖިއީން އެބުނީގޮތުން ހޮރާސާނުގައި ޙަޤީޤަތުން ތަބާވެގެންވާނަމަ، އަދި ހެދިގެ ކުރެހުމާއި ޖެހިސްޓްރޭޝަނުގައިވާކަން ކަނަވަރުކުރެވެން ވާނަމަ؛ އެއިން ޙަދީޘްކުރަނީ ސުވާލުގެ ޖަވާބުދޭށެވެ. ހެޔޮވަންތަކަމުން ކިޔަވާ ނިޔަމަތަކާއި ސުވާލުގެ ވައްތަރަކުން އަމިއްލައަށް ނަފްސުމަދުކަން ހެޔޮވާ ދީނުގެ ނަޒަރުކަމެވެ. އެހެންކަމުން އިބްނުލް މުބާރަކް ތަޖްދީދުކުރެއްވި އަމިއްލަގެ ބަހުގެ ޙާޞިލުކަން ބައްޔާންކުރެއްވިއެވެ.

ދެވަނައީ: އެމީހުންގެ ކިބައިން ހުއްޓުވާ ތަބާވުމަށް ކުރަން ތިބި ކުރިމަތިލާ ޙަޤީޤަތް ކަނަވަރުކުރެވޭނަމަ އެއިން ޙަދީޘްކުރަނީ އެންމެން ސުވާލުގެ ޖަވާބުދޭށެވެ. އެހެނީ ކާފަރުންގެ ކިބައިން الله تَبَارَكَوَتَعَالَى އެއްވެސް ހުއްޓުވާ ތަބާ ކުރަނީއެވެ. ކާފަރުންގެ ޙަރަކާތްކަމުގެ ބާރުވެގެން ނުލިބޭނެވެ. އެއާ ޒަމާނުން މުސްލިމުންގެ ކިބައިން އެކަލާނގެ އެދިފައިވާ ތަބާވުމަށް ޙަރަކާތް. އަދި މުސްލިމުންގެ ނިޔަމަތަކީ ސުވާލުގެ ޖަވާބެވެ. އެއީ ޖަވާބުއެއްކަމުގެ އިލްމީ ނަޒަރާގައި ޙަޤީޤަތްތަކުން ފެނޭ ސުވާލުގެ ޖަވާބެވެ.

(ޝައިޚް ސާލިޙް އަލް-ފައުޒާންގެ ޝަރަޙައިން)

ބިން ޢުޔައިނާ އިބުން ޝުބްރުމާގެ އަރިހުން، ސަލަމާ ބިން ކުހައިލުގެ އަރިހުން، ހުޒައިލު ބިން ޝަރަޙުބީލު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ވިދާޅުވިއެވެ:

«لَوْ وُزِنَ إِيمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِإِيمَانِ أَهْلِ الْأَرْضِ لَرَجَحَ»

މާނައީ: "އަބޫބަކުރުގެ އީމާންކަމާއި، ބިމުގެ އަހުލުވެރިންގެ އީމާންކަމާ އަޅާ ކިރާލެވިއްޖެނަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ އީމާންކަން ބޮޑުވާނެއެވެ."

އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޒަކަރިއްޔާ އައްޝައިބާނީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ: ޔަޙްޔާ ބިން މަންސޫރު އަލްޤާޟީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ: މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާޤު ބިން ޚުޒައިމާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަޙްމަދު ބިން ޙަރްބު އައްޒާހިދުގެ އަޚްތާގެ ދަރިކަލުން ބިން ޙަރްބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ:

«أشهدُ أن دين أحمد بن حربٍ الذي يدين الله به: أن الإيمان قولٌ وعملٌ، ويزيد وينقص»

މާނައީ: "އަޙްމަދު ބިން ޙަރްބު ދީނެއްގެ ގޮތުގައި ﷲ އަށް ކިޔަމަންތެރިވާ ދީނަކީ: އީމާންކަން އެއީ ބަހާއި އަމަލުކަމާއި، އަދި އެ އުނިއިތުރުވާކަހަލަކަމެއްކަމަށް ހެކިވަމެވެ."

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ އެއް އަސާސަކީ: ޤިބުލާއި ކުރުމު ފިޔަވާ މުއުމިނާ ދެން ކިތަންމެ ފިސާ ބޮޑެތި ފާފަތަކެއް ކިތަންމެ ދުވަހަކު ތަކުރާރުކޮށް ކުރިޔަސް އޭނާ ކާފިރު ނުވާނެކަމަށް އިޢުތިޤާދުކުރުން

އަދިވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އިޢުތިޤާދުކޮށް ގަބޫލުކުރައްވަނީ: މުއުމިނާ ކިތަންމެ ގިނަ ފާފަތަކެއް ކުރިޔަސް -ކުދި ފާފަވެރިކަމެއް ބޮޑެތި ފާފަވެރިކަމެއް- އޭނާ އެއީ ސަބަބުން ކާފަރު ނުވާނެކަމެވެ. އޭނާ އެކަންކަމުން ތައުބާނުވާ ހާލު ދުނިޔެއިން ނިކުމެއްޖެނަމަ؛ އަދި ތައުޙީދާއި އިޚްލާޞްގެ މަތީގައި އޭނާ މަރުވިނަމަ؛ ފަހެ އޭނާގެ ކަންތައްވަނީ الله عَزَّوَجَلَّ އަތުގައެވެ. އެކަލާނގެ އެދިވަޑައިގަންނަވާނަމަ އޭނާއަށް ޢަފޫކުރައްވާނެއެވެ، އަދި ޢިޤާބުކުރައްވަން ބޭނުންފުޅުވެވަޑައިގަންނަވާނަމަ ޢަދުލުގެ ގޮތުގައި، ނަރަކައިން ޢަޒާބު ދެއްވުމަށްފަހު، އަދި ޝަފާޢަތްތެރިންގެ ޝަފާޢަތުން ރަޙްމަތުން އެކަލާނގެ އޭނާ ނަރަކައިން ނުކުއްތަވައި ސުވަރުގެ ވަރުގަދަ ފާފަވެރިޔާގެ ޢުމުރުގެ ކަމަކަށް ދޫކޮށްލާފައި ނުވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އެހާމެ ބޮޑު ރަޙުމަތްތެރިވަންތަ ކަލާނގެއެވެ، އަދި މުއުމިނުން ނަރަކައިގެ ޢަޒާބުން އަތުރައިދެއްވާ ކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ އެހާމެ ބޮޑު ރަޙުމަތުގެ ސަބަބުން؛ އެކަލާނގެ އީމާން ވާ ނަފްސަކަށް ނުފޫޒު ނުކުރައްވައެވެ. ކީއްވެގެން، އެކަލާނގެ އީމާން ތަޖުރިބާގެ ތެރެއިން މުއުމިނުންނާ ދުރުކޮށް ސޮވަރުގެ މަގުތަކުން ގެންދަވާނެއެވެ.

﴿ މުއުމިނުންނަށް ނަރަކައިގެ އަދާބު ދެއްވުނަސް ކާފަރުން ފަދައިން އެއްލާ ނުލެވޭނެކަމާއި ކާފަރުން ފަދައިން އަބާއްޖަވެރިނުވާނެކަން ﴾

އަރަރުގެންގެ ޝައިޚު ސަރަހު ބުނު މުޙައްމަދު ވިދާޅުވެއެވެ:

«المؤمن المذنب وإن عذب بالنار فإنه لا يلقى فيها إلقاء الكفار ولا يبقى فيها بقاء الكفار، ولا يشقى فيها شقاء الكفار»

މާނައީ: "ފާފަވެރި މުއުމިނާއަށް ނަރަކައިން އަދާބު ދެއްވުނަސްވެސް؛ ފަހެ ކާފަރުން އެއްލާލާފަދަ ގޮތަށް އޭނާ އެތަނަށް އެއްލާނުލައްވާނެއެވެ. އަދި ކާފަރުން ދެމިހުރޭގޮތަށް އޭނާ ދެމިހުންނަނުލައްވާނެއެވެ. އަދި ކާފަރުންގެ އަބާއްޖަވެރިކަމުން އޭނާ އެތަނުގައި އަބާއްޖަވެރިނުވާނެއެވެ."

އަދި މާނައީ: ކާފަރު މީހާގެ މުސީބަތަކީ ނަރަކައަށް ގެންދިއު، އަދި ހިތިހިލޭކަމާއި ވަރުގަދަ ބަލާ ކަސްތަނުގަދަކުން އެއްސިގެން އޭރުގެކުރުން އޭނާ ނަރަކައަށް އެއްލާލެވޭނެއެވެ. އަނެއްކާވެސް ފާފަވެރި މުއުމިނާ ނަރަކައިން ބަލާގެވެރިކަން ދޭހުނަސް؛ ފަހެ އޭނާ ނަރަކައަށް ވަންނަހުރި ދުނިޔާގައި މުޖުރިމުއީ ދީ ފާއިދަށް ކަހަލައިން ވަންނަގޮތަކަށް. ބާރު ވަރަށް ދޭހުމެއް، ނަމާ ހުރާޙުމުއް ނުލިއެވެ. (40)

(40) ޝައިޚު ނޫރު ގޮތުގައި ނައްސިބަށް ދަޢުލާދެނި ދުނިޔާއަށް އާޚިރަތުގައިވެސް މުއުމިނުންނާ ކާފަރުން އެއްވަރުނުވާނޭކަމަށް. ނަރަކައިގެ އަދާބުދެއްވުމުގައިވެސް އަރަރުވެރިކަމުގައިވާ ބައްޗ ނަރަކައިގެ އަހަރުގެ ކުރިންނަކުރުގައިވާ އަދި އަރަކަޅާއަށްބާކައި އުމުއްދުވު މިހުން ކަރުގައިވާ ކާފަރުން، އަނެއްކާފަން ސުވަރުގެއަށްބާކައި އުމުއްދުވު އެކަލަ ފާފަތަކުރު ނަރަކާގައި މުއްދަތެއްގައި ހައްޤުވާ މުއުމިނުންނާ އެއްވަރު ނުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް އެގޮތް ތަފްސީލުކޮށްކަލި ނަރަކާގައި ގެންގުޅޭ ކަލަފްދީ ގެނައި މުޙައްމަދު ގެނައި ތަފްސީލުކުރުގައި: ކާފަރުން ދުނިޔަމަތް ނަރަކައަށް އެއްލާލި، ފާފަވެރި މުއުމިނުން އެހެން ނުވާނެކަމަށް ހަރަސްކާރު ކަރުމަތް ބަލާއިރު، ބަލައި ފާފަތަކުރު އަރަރުގަނޑު މުއުމިނުންވެސް ނަރަކައިން ބާކިވެފައި ވަނެބާލާވަތަކަތް އަހަރުގޭވެމެވެ.

ޝަރީޢަ މުސްލިމުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ނަރަކައިން އެއްލާލާވާނެކަތް އަހަރުގޭ ވެސްލިޔުން: މިސްތަކުންގެ ތަޙުރީރު ކާފަރުތަބަރުތަކައި ޢިލްމުދަކުން ގަނޑުވުމަ މިލާއި، ފާރިވެރިއާއި، މިސްތަކުންގެ މަތިން ތަޙުރީރު ކާފަރުތަކުން ކާފަރުތަކުގެ މިލާގެ ހަރަފާގައިވެއެވެ:

އަދި އެބަސްފުޅުގައިވާ: "ކާފަރުވީމާ އެއްލާލެވެންދެން އޭނާ ނަރަކައަށް އެއްލާނުލެވޭނެއެވެ."
އޭގެ މާނައަކީ: ކާފަރުވީމާގެ މުޅި ހަށިގަނޑު އަނދާހުޅިވެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ހަންގަނޑު ކޮޅުމާއިބަރަށް

«ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ» (صحيح مسلم: 1905)

މާނައީ: "ދެން އޭނާއާމެދު އަމުރުކުރެވި އޭނާގެ މޫނުމަތިން ދަމާފައި ގެންދެވި ނަރަކައަށް އެއްލާލެވުނެވެ."

އަދި ދުލުން ބުނާ ގޮތްތަކާ ބަސްތަކުގެ ސަބަބުން ނަރަކައަށް ޖެހޭ ބަޔަކު މޫނުމަތިން ވެއްޓޭކަމަށް އައިސްފައިވެއެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«وهَلْ يُكِبُّ النَّاسَ عَلَى وُجُوهِهِمْ فِي النَّارِ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟!» (سنن الترمذي: 2616، سنن ابن ماجه: 3973)

މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ ދޫތަކުން ހޯދައިގަތް ކަންތަކުގެ ސަބަބުން ނޫނީ އެމީހުންގެ މޫނުމަތިން ނަރަކައަށް ވެއްޓިގެންދާނެހެއްޔެވެ؟!"

އެތުރުން ހަންގަނޑެއް އަނެއްކާ ބަދަލުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އެމީހުން ޢަޛާބުގެ ރަހަލިބުމަށެވެ. އަދި الله تبارك وتعالى އެކަލާނގެ ފޮތުގައި މިބަސްފުޅުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތަށެވެ:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَـٰهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ﴾ [النساء: 56]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އާޔަތްތަކަށް ކާފަރުވި މީހުން ނިކަންހުރެ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހުން ނަރަކައަށް އެއްލާލާ ހިންގާނެއެވެ. އެމީހުންގެ ހަންގަނޑު ރޯވެއްޖެ ކޮންމެފަހަރަކު، އެމީހުންގެ ހަންގަނޑު އެހެން ހަންގަނޑުތަކަކުން ބަދަލުކުރައްވާނެއެވެ. އެއީ، އެމީހުން ޢަޛާބުގެ ރަހަ ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ."

ދެންފަހެ މުއުމިނުން ދަންނާށެވެ! ފަހެ އަލިފާނުގެ ދުނިޔޭގައި ނަރަކައިން ދުރުހެލިވުމަށް އަންދާނުލެވޭނެއެވެ. އަދި އަލިފާނުގެ ސަބަބުގެ ގުނަވަންތަކަށް އަންދާނުލެވޭނެއެވެ. އެހެނީ الله ވަނީ ނަރަކައިގެ މެދުން އޮހޮރާ ސަބަބުތަކުގެ ގުނަވަންތަކަށް ބަދަލުކުރައްވާފައިވައެވެ.

އަދި: "ކާފަރުން ދުނިޔޭގެ ބިރުވެރިން މުއުމިނުން ނަރަކައިގެ ދުނިޔޭގައި ފިނިކަންކުރަނީއެވެ." އާގެ މާނައީ ކާފަރުން އެމީހުންގައި ފާއިތުވެ އަބަދުގެ އަބަދަށް ދުނިޔޭބާސީހުއެވެ. އަދި ދުވަހަކުވެސް އެމީހުން ނިކުންނާނެހެނެވެ. އަދި الله تبارك وتعالى، މުއުމިނުންގެ ތެރޭގައިން ފާފަވެރިން ކުށްވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް ނަރަކާގައި ތާއަބަދަށް ނުބައްލަވާނެއެވެ.

އަދި: "ކާފަރުން ނަރަކައިން އަބަދުވެރިވާގޮތަށް މުއުމިނާ އަބަދުވެރިވާނެއެވެ." އާގެ މާނައީ: ކާފަރުން އެތަނުގައި الله ގެ ރަޙްމަތުން އެއްކިބާ ކަނޑައެޅިފައި، މާޔޫސްކޮށްލެވޭނެއެވެ. އަދި އެއްވެސް ރަޙްމަތެއްގައި ރަޙްމަތު ލިބިދާނެކަމުން އެއްކިބާ ނުކުރެވޭނެއެވެ.

ނަމަވެސް މުއުމިނުން ކޮންމެ ރަޙްމަތެއްގައިވެސް الله ގެ ރަޙްމަތަށް އުންމީދު އެއްކިބާ ކަނޑައެނުޅެއެވެ. އަދި މުއުމިނުންގެ ހިތުގާ އެންމެހާ އެއްވެސް ފާހަގަ ކުރުން ނިކުމެވޭ ސަބަބުތަކާއި އުންމީދު ބަރާބަރު އޮވެއެވެ. އަދި الله ގެ ރަޙްމަތުން ގެންދަވައި ނިކުންނަވާނެ ކަމުގެ އުންމީދު ބަހައްޓައެވެ.

އިންކާރު ކުރުމެއްނެތި ނަމާދު އަދާ މީހާއާމެދު ހަދީޘްގެ އަހުލުވެރިންގެ ދުނިޔޭގައި އޮތް ޙުކުމް

ހަދީޘްގެ އަހުލުވެރިން، މުސްލިމުވިޔާ (އިންކާރުކުރުމެއްނެތި) ގަސްދުގައި ފަރުޟު ނަމާދު ދޫކޮށްލާމީހާއާމެދު ޚިލާފުވެއެވެ. އެގޮތުން އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުއާއި، ސަލަފުންގެ ޢިލްމުވެރިންގެ ޖަމާޢަތެއް އެކަމުގެ ސަބަބުން އޭނާ ކާފިރުކުރައްވާ، އަދި އިސްލާމްކަމުން އޭނާ ނެރުއްވިއެވެ. އެއީ ސަޙީޙް ހަދީޘުން ޖާގަހޯދިގެންނެވެ:

«بَيْنَ الْعَبْدِ وَالشِّرْكِ تَرْكُ الصَّلَاةِ فمَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ فقد كَفَرَ» (41)

މާނައީ: "އަޅާއާއި ޝިރުކާ ދެމެދުވަނީ ނަމާދު އެއްލުމެވެ. ފަހެ ނަމާދު އަޅައިލި މީހާ ފަހެ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ."

އައްޝާފިޢީ އާއި އޭނާގެ އަސްޙާބުންނާއި، ސަލަފުންގެ ޢިލްމުވެރިންގެ ޖަމާޢަތެއް - اللّٰه އެރުވި ބޮޑުކުރުމަށް ޙަޤީޤަތުގައި ހުރިހާ ބޭފުޅުން - ، އޭނާ ކާފިރުނުވާނޭކަމަށް ދެކެވަޑައިގަތެވެ. އެއީ ނަމާދު ވާޖިބުވާކަމަށް އޭނާ އިޢުތިޤާދުކުރާހައި ހިނދަކުއެވެ. (42) އޭނާ ޤަތުލުކުރެވޭނީ ވާޖިބުވާ ޙައްދުގެ ގޮތުންނެވެ. ޒިނޭކުރާ ބަނޑުބޮޑު މީހާއާއި ޤަތުލުކުރެވޭ ގޮތަށެވެ.

(41) صحيح مسلم: 82

(42) އިމާމް އައްޝާފިޢީގެ އަރިހުން، ނަމާދު ދޫކޮށްލާ މީހާ ކާފިރު ނުވާނޭކަމަށް ބަޔާންކުރާ ނަޤްލުތައް އައިސްފައި ނުވެއެވެ. އެކަމަކު ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ބައެއް އިލްމުވެރިން ނަގަނީ އަދި މަޝްހޫރުވެފައިވަނީ އެގޮތަށެވެ. އެއާއެކު ޝާފިޢީގެ އަރިހުން އެހެން ގޮތަކަށްވެސް އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ ޢުލަމާއު އިލްމުވެރިން، އަދި ކިބާރު ބޭކަލުންގެ އިޖްމާޢުއާވެސް އެއްގޮތަށް، ގޮތަކީ ނަމާދު ދޫކޮށްލާ މީހާ ކާފިރުވާނޭކަމެވެ. ޝާފިޢީގެ މަޛްހަބުގެ އިލްމުވެރިއެއްކަމުގައިވާ އަބޫބަކުރާއި މުޙައްމަދު ނިސްބަތްކޮށް ގެނެސްދެއްވައެވެ. އަދި އިބްނު ކަޘީރުވެސް އައްޝާފިޢީގެ އެހެން ގޮތެއް ގޮތަކީ ދެންނެވިއެވެ. އެކަމަށް ޝާފިޢީގެ އަސްޙާބުންނާ ބައެއްފަރާތުން ބައްޓަރިވިސް އައްޝާފިޢީ ގެނެސްދިން ދެކޭގޮތުން ނިސްބަތްކުރާ ގޮތްތައެވެ. ދެންފަހެ ނަމާދު ދޫކޮށްލާ މީހާ ކާފިރުވާނޭކަމަށް އައިސްފައިވާ ކަމަކީ ބާރުގަދަ ދެކުމެއް ކަމުގައި ދޮރުވެ ދެކިގަތުމުގެ ޖަމާޢަތެއް ދިރާސާކުރާ މީހުންނަށް ދޮރުވޭނެއެވެ. (ޝައިޚް ބާސިރު އައްޝިންޤީޠީގެ ފަތުވާއެއް)

އަދި އެޚަބަރު އެބޭކަލުން މާނަކުރެއްވީ: ނަމާދަށް ދެކޮޅުހަދަނާ އިންކާރުކުރާ ބާރު ނަމާދު ދޫކޮށްލުމުގެ މުހިއްމުކަމެވެ. އަދި ޔޫސުފު عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ ވިދާޅުވިކަމަށް ٱللَّه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ޚަބަރުދެއްވާފައިވާ ގޮތުގައެވެ:

﴿إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَهُم بِٱلْأَخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ﴾ [يوسف: 37]

މާނައީ: "ﷲ އަށް އީމާން ނުވާ ބަޔެއްގެ ދީން ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން ދޫކޮށްލައްވައިފީމެވެ. އަދި އެއުރެންނީ، ހަމަ، އާޚިރަތަށް ކާފިރު ވެގެންވާ ބަޔެކެވެ."

ފަހެ އެބޭކަލުން އެއިން ވަކިވެ ދޫކޮށްލާފައި ކަލޭގެފާނު ނުކުރައްވައިފިއެވެ. ނަމަވެސް އެދޫކޮށްލެއްވީ އެބަޔަކު އިސްލާމުގެ ދެކޮޅުވެރިން ކަމުގައިވެއެވެ.

﴾ އަޅުތަކުން ކުރާ އަމަލު ހެދިހާ ކަންކަމަކީ اللَّهُ އުފައްދަވާފައިވާ ކަންކަން ﴿

އަޅުތަކުން ހެދިގެންނަ ކަންކަމާމެދު (ކުރާ ކަންކަމާއި ބުނާ ބަސްތަކާމެދު) އަހުލުއް ސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ ބަހަކީ: އެއީ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އުފައްދަވާ ޚަލްޤުކުރައްވާ ކަންކަމެވެ. އެކަމާމެދު އީމާނުން ޝައްކު ނުކުރެވެއެވެ. އަދި މިބަހަށް އިންކާރުކުރާކަށް ނަފީކުރާ މީހާއި ހިފާހަށާއި ބައްޓު ދީނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ މީހެއްކަމަކަށް އީމާނުން ނުހިމެނޭނެއެވެ.

އަދި اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅުން މީހަކަށް ހިދާޔަތް ދެއްވަވައެވެ، އަދި އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅުން މީހާ އެދިނުން މަގުފުރައްދަވައެވެ. اللَّهُ މަގުފުރައްދަވާ މީހަކަށް އެކަލާނގެ ޙައްޤުގައި ދުއްތާށް އެއްވެސް ބުރުޒަކީ ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހިކްމަތުގައި އަނިޔާވެރިކަމާ ދުރުކުރައްވައެވެ. اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿قُلْ فَلِلَّهِ ٱلْحُجَّةُ ٱلْبَٰلِغَةُ ۖ فَلَوْ شَآءَ لَهَدَىٰكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ [الأنعام: 149]

މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ފަހެ، ފުރިހަމަވެގެންވާ ހުއްޖަތް ވަނީ اللَّهُ އަށެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އިރާދަކުރެއްވިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެހައިން، ތެދުމަގު ދައްކަވައިދެއްވީސްކަން ކަށަވަރެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَلَوْ شِئْنَا لَأَتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَىٰهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ مِنِّى﴾ [السجدة: 13]

މާނައީ: "އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިރާދަކުރެއްވިނަމަ، ކޮންމެ ނަފްސަކަށް އެ ނަފްސެއްގެ ހިދާޔަތް ދެއްވީމުސްކަމެވެ. ނަމަވެސް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅު ސާބިތުވެއްޖެއެވެ."

މިއާހަމައެވެ.

އަދި ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ﴾ [الأعراف: 179]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންއިލާހު ޖިންނީންނާއި، އިންސީންގެ ތެރެއިން ގިނަބަޔަކު ނަރަކައަށްޓަކައި ހެއްދެވީމެވެ."

ދިއާރަތެވެ.

އަކަލާނގެ ހުސްޖާރިރުވަންތަކަމާއެވެ. އަކަލާނގެ ހަކީކަތްކަމުން އުފެއްދެވީ އެދިވުންނަށް އެއްވެސް ބާޠިލެއް އަކަލާނގެ އަރި ނުލިބެއެވެ. ދެން ދު ޖަލާލަތުގެ ގޮތުގައި އަކަލާނގެ އެދިވުން ޙެއްދެވިއެވެ. އަކަލާނގެ ހުކުމުތަކާއި ކަމުގައި ފާހަގަކުރައްވާ ޖަލާލަތުގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި ބަރަކާތްތެރިކަމުން ޖަހާފުޅު (ނަރަކަށް)ވާ ޖަލާލަތުގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި އަކަލާނގެ އެދިވުންގެ ތެރެއިން މަސްލަހަތްތެރިވާ ދިވުންނާއި ތަރުތީބު ހިތްޕަލްކާ ދިވުންނާއި، ބާރުއަލާތްތެރިންނާއި އަދާލަތްތެރިންނާއި، އަކަލާނގެ ރަޙުމަތާ ގެންގުޅެންވާ ދިވުންނާއި ދުރުކުރައްވާ ދިވުން ޙެއްދެވިއެވެ:

﴿لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ﴾ [الأنبياء: 23]

މާނައީ: "އަކަލާނގެ ކުރައްވާ ކަންތައްތަކާމެދު ސުވާލެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އެމީހުން (ކުރާ ކަންތައްތަކާމެދު) ސުވާލުކުރެވޭނެއެވެ."

﴿أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَـٰلَمِينَ﴾ [الأعراف: 54]

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ހެއްދެވުމާއި އަމުރު ކުރެއްވުމަކީ، އަކަލާނގެއަށް ޚާއްޞަ ވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި ﷲ މަތިވެރިވެ ބޮޑުވެވޮޑިގެންވެއެވެ."

ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ۝ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلضَّلَـٰلَةُ ۗ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلشَّيَـٰطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ﴾ [الأعراف: 29–30]

މާނައީ: "އަކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ފުރަތަމަ އުފެއްދެވި ގޮތަށް، ތިޔަބައިމީހުން އަލުން އެނބުރި އަންނާނެއެވެ. އެއްބަޔަކަށް، އަކަލާނގެ ތެދުމަގު ދެއްކެވިއެވެ. އަދި އަނެއް ބައެއްގެ މައްޗަށް ގުމުރާހީވުން ޙައްޤުވީއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެން ﷲ ފިޔަވައި ޝައިޠާނުންނަކީ، އެހީތެރިން ކަމުގައި ހިފިއެވެ. އަދި އެއުރެންނީ ތެދުމަގު ލިބިގެންވާ ބައެއް ކަމުގައި އެއުރެން ހިތަށްއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿أُوْلَٰٓئِكَ يَنَالُهُمۡ نَصِيبُهُم مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ﴾ [الأعراف: 37]

މާނައީ: "އެއުރެންނަށްޓަކައި ފޮތުން ލިޔުއްވާފައިވާ މިންވަރު އެއުރެންނަށް ލިބޭނެއެވެ."

އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ:

«هو ما سبق لهم من السعادة والشقاوة»

މާނައީ: "އެއީ އެމީހުންނަށް އިސްވެގޮސްފައިވާ ބާއްޖަވެރިކަމާއި އަބާއްޖަވެރިކަމުގެ ވާހަކައެވެ."

އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްމަޚްލަދީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢައްބާސް އައްސައްރާޖު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޤުތައިބާ ބުނު ސަޢީދު ޙައްދަސްދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޖަރީރު، އަލްއަޢުމަޝްގެ އަރިހުން، ޒައިދު ބުނު ވަހްބުގެ އަރިހުން، ޢަބްދު ﷲ ބުނު މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިކަމަށް ޙައްދަސްދެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ -އަދި އެކަލޭގެފާނަކީ ތެދުވެރި ތެދުކުރެވިގެންވާ ކަލޭގެފާނެވެ- އަހަރުމެންނަށް ޙައްދަސްދެއްވިއެވެ:

«أنَّ خلقَ أَحَدكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ إليهِ الْمَلَك بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: رِزْقهُ وَعَمله وَأَجَلَهُ وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، فو الَّذي نَفْسي بِيَده إِنَّ أحدكُمْ لَيَعْمَلُ بِعمل أهل الْجَنّة حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ ثم يدركه ما سَبقَ له فِي الكِتَاب فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِفيدخلها. وإِنَ أَحَدكم لَيَعْمَلُ بِعَمَل أهل النّار حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَها ذِرَاعٌ ثمّ يدركُه مَا سَبَقَ لَهُ فِي الكِتَاب فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدخلها» (43)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހެއްގެ ހަލްޤުކުރެއްވުން އެމީހެއްގެ މަންމަގެ ބަނޑުގައި ސާޅީސްދުވަހުގެ މުއްދަތުގައި ޖަމާކުރެވެއެވެ. ދެން ހަމައެފަދައިން ލޭގަނޑެއްކަމުގައި ވެއެވެ. ދެން ހަމައެފަދައިން މަސްގަނޑެއްކަމުގައި އޭނާ ވެއެވެ. ދެން ﷲ އެކަލާނގެ ގާތަށް ހަތަރު ކަލިމައަކާއެކު މަލާއިކަތާ ފޮނުއްވައެވެ: އެއީ ރިޒްޤާއި، ޢަމަލާއި، އަޖަލާއި، ބާއްޖަވެރިއެއްކަން ނުވަތަ އަބާއްޖަވެރިއެއްކަމެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ އިލާހު ގަސަމު

(43) صحيح البخاري: 3208، ومسلم: 2643

ވިދާޅުވެއެވެ: ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ އަމަލުކުރަމުން ގޮސްދާނެއެވެ. އެހެންގޮސް އޭނާއާ ސުވަރުގެއާ ދެމެދު މުށެއްގެ މިންވަރު ގާތްވީ ނުވެއްޖައުމުން ދާންދެނެވެ. ދެން ފޮތުގައި (ލައުޙުލް މަޙްފޫޡު) ގައި އޭނާއަށް އިސްވެދެވިފައިވާ ގޮތް އޭނާއާ އަރާހަމަކުރެއެވެ. ދެން އޭނާ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ އަމަލުކޮށް ނަރަކައަށް ވަދެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ އަމަލުކުރަމުން ގޮސްދާނެއެވެ. އެހެންގޮސް ނަރަކައާއި އޭނާއާ ދެމެދު މުށެއްގެ މިންވަރު ގާތްވީ ނުވެއްޖައުމުން ދާންދެނެވެ. ދެން ފޮތުގައި އޭނާއަށް އިސްވެދެވިފައިވާ ގޮތް އޭނާއާ އަރާހަމަކުރެއެވެ. ދެން އޭނާ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ އަމަލުކޮށް ސުވަރުގެ ވަދެއެވެ."

އަދި އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު އަލްމަޚްލަދީ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބުލްޢައްބާސް އައްސައްރާޖު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމު އަލްޙަންޡަލީ -އެއީ އިބްނު ރާހަވައިހި އެވެ- ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އައްނަޟްރު ބިން ޝުމައިލް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާ، ހިޝާމު ބިން އުރްވާގެ އަރިހުން، ބައްޕާގެ އަރިހުން، ޢާއިޝާގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ރިވާޔަތްވެއެވެ:

«إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنَّهُ لَمَكْتُوبٌ فِي الْكِتَابِ أنه مِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَإِذَا كَانَ عند مَوْتِهِ تَحَوَّلَ فَعَمِلَ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَمَاتَ، فَدَخَلَ النَّارَ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّهُ لَمَكْتُوبٌ فِي الْكِتَابِ أنه مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَإِذَا كَانَ قَبْلَ مَوْتِهِ عَمِلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمَاتَ، فَدَخَلَ الجنة» [44]

---

[44] مسند أحمد: 24762

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މީހާ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ އިމާމުން އިމާމުކަންކުރާނެއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގައި (ޚުތުބާ ދަރުސްތަކުގައި) އާންމުއަށް ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތަރިކަން މިންބަރުތަކުގައި ޚުތުބާދެއްވާ ބާރުގަދައިވާ. ދެންފަހެ އޭނާ މަރުވުމުގެ ކުރިމަތިވާހިނދު އޭނާ ބަދަލުވޭ ދެން ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ އިމާމުން އިމާމުކަންކުރާނެއެވެ. ދެން އޭނާ މަރުވެގެން ވަންނާނީ ނަރަކައަށެވެ. އަދި މީހާ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ އިމާމުން އިމާމުކަންކުރާނެއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގައި އޭނާއާއި ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތަޢުލީމާ މިންބަރުތަކުގައި ޚުތުބާދެއްވާ ބާރުގަދައިވާ. ދެންފަހެ އޭނާ މަރުވުމުގެ ކުރިމަތިވާހިނދު (މަރު ގަބުވާހިނދު) ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ އިމާމުން އިމާމުކަންކުރާނެއެވެ. ދެން އޭނާ މަރުވެ، ސުވަރުގެއަށް ވަދެއެވެ."

﴿ ގެއްލުމާއި ފައިދާވެސް ﷲ ގެ މިންވަރުންކަމާއި، ޔަޤީންކުރުމަކީ ކަމެއް ނޫނީ މީހާއަށް ނުޖެހޭނޭކަން ﴾

އަދިވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން ހެޔޮ އިޢުތިޤާދުކުރާ އަސްލެއްކަމީ: ހެޔޮއި ނުބައި، އަދި ފައިދާއާއި ގެއްލުންވެސް ﷲ ގެ ޤަޟާއާއި މިންވަރުން ކަމެވެ. އެ ކަންކަން ތަޤްދީރުކުރެވިފައި ގަލަންތައް، އުފުލިފައި ފޮތްތައް ހިކިއްޖެ، ފޮތް އެއްކިބާވެފައިވާން ގޮތަށް ނުވެއެވެ. އަދި އުއްމަތް މުޅިން ލިޔުއްވާފައިވާ އެއްޗެއް ގެއްލިގެން ނުދާނެއެވެ. ﷲ އެމީހަކަށް ކަނޑައަޅުއްވާފައި ނުވާ ކަމަކުން މީހަކަށް ފައިދާއެއް ކޮށްދޭން ހުރިހާ ޚަލްޤުތަކުން ގަދައަޅާ މަސައްކަތްކުރިޔަސް އެއިރުން އެކަމަކުން ކުޅަދާނަ ނުވާނެއެވެ. އަދި ﷲ އެމީހަކަށް ނިޔާކަނޑައަޅުއްވާފައި ނުވާކަމަކުން ގެއްލުމެއް ދޭން އެމީހަކަށް ގަދައަޅާ މަސައްކަތްކުރިޔަސް އެކަކަށްވެސް ކުޅަދާނަ ނުވާނެއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވަނީ އަބްދުﷲ ބިން އަބްބާސްގެ އަރިހުން ރިވާވާ ހަދީސްގައި ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވާ ފަދައިންނެވެ.(45)

---

(45) އެއީ އަންނަނިވި ހަދީޘެވެ. ރަސޫލާ ﷺ އިބްނު ޢައްބާސްއަށް ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «يا غلام إنِّي أُعَلِّمُكَ كلِماتٍ، احفَظِ اللَّهَ يحفَظْكَ، احفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجاهَكَ، إذا سأَلْتَ فاسْألِ اللَّهَ، وَإذا استَعَنْتَ فاستَعِنْ باللَّهِ، واعلَمْ أنَّ الأُمَّةَ لَوْ اجتَمَعَتْ علَى أنْ ينفَعُوكَ بشَيْءٍ لَمْ ينفَعُوكَ إلَّا بشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَلَوْ اجتَمَعُوا علَى أنْ يضُرُّوكَ بشَيْءٍ لَمْ يضُرُّوكَ إلَّا بشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ علَيْكَ، رُفِعَتِ الأَقْلَامُ وَجَفَّتْ الصُّحُفُ» (سنن الترمذي: 2516، مسند أحمد: 2803)

މާނައީ: "އޭ ކުއްޖާފުޅުއެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިބާއަށް ބަސްތަކެއް އުނގަންނައިދޭނަމެވެ. ތިބާ ﷲ އަށް (އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅުތަކާއި ނަހީތަކަށް) ރައްކާތެރިވާށެވެ. އޭރުން އެކަލާނގެ ތިބާ ރައްކާތެރިކުރައްވާނެއެވެ. ތިބާ ﷲ އަށް ރައްކާތެރިވާށެވެ. އޭރުން ތިބާގެ ކުރިމަތީން ތިބާއަށް އެކަލާނގެ (އެހީތެރިކަމާއި ވާގިދެއްވުން) ފެންނާނެއެވެ. ތިބާ ކަމަކަށް އެދި ސުވާލުކުރާނަމަ ފަހެ ﷲ ގެ ހަޟްރަތުން ސުވާލުކުރާށެވެ. ތިބާ އެހީތެރިކަމަށް އެދޭނަމަ ފަހެ ﷲ ގެ ހަޟްރަތުން އެހީއަށް އެދޭށެވެ. އަދި ދަންނާށެވެ! ތިބާއަށް ކަމަކުން ފައިދާއެއް ދިނުމަށްޓަކައި މުޅި އުއްމަތުން އެކުއެކީ ޖަމާވިޔަސް؛ ﷲ ތިބާއަށް ލިޔުއްވާފައިވާ ކަމަކުން މެނުވީ އެމީހުންނަށް ތިބާއަށް ފައިދާއެއް ނުދެވޭނެއެވެ. އަދި ތިބާއަށް ގެއްލުމެއް ދިނުމަށް އެމީހުން ޖަމާވިޔަސް؛ ﷲ ތިބާގެ މައްޗަށް ލިޔުއްވާފައިވާ ކަމަކުން މެނުވީ އެމީހުންނަށް ތިބާއަށް ގެއްލުމެއް ނުދެވޭނެއެވެ. ގަލަންތައް އުފުލިއްޖެއެވެ. އަދި ފޮތްފުޅުތައް ހިކިއްޖެއެވެ."

اللهُ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވިއެވެ:

﴿وَإِن يَمۡسَسۡكَ ٱللَّهُ بِضُرّٖ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَۖ وَإِن يُرِدۡكَ بِخَيۡرٖ فَلَا رَآدَّ لِفَضۡلِهِۦۚ﴾ [يونس: 107]

މާނައީ: "އަދި اللهُ ތިބާއަށް ގެއްލުމެއް ދެއްވައިފިކަމުގައިވާނަމަ، އެކަލާނގެ ފިޔަވައި، އެކަން ފިލުއްވާނޭ އެހެންފަރާތެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ތިބާއަށް ހެޔޮކަމެއް އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ، އެކަލާނގެ ފަޟްލުވަންތަކަން އަނބުރާ ރައްދުކުރެވޭނެ ފަރާތެއް ނުވެއެވެ."

މިއާޔަތެވެ.

﴿ ނުބައި ތަކެއްޗަކީ اللهُ އުފެއްދެވި ތަކެއްޗަކަށްވުމާއިކަމާވެސް ރަނގަޅު ނޫން މަޚްލޫގެއްގައި اللهُ އަށް އުފެދޭ ގޮތެއް ވަކިވަކިން ނިސްބަތްކުރެވޭ ގޮތް އުފެދުން ނުވާނެކަން ﴾

ހެވާއި ނުބައި ވެސް اللهُ މިންވަރުކުރެއްވި ނިޔާކުރެއްވުމަކަށް ބުނުއްވާފައި، އަދިވެސް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ މަޛްހަބު އަދި އުމުރުން ދުނިޔޭ ގޮތުގެ ތަޢުރީފާ އަނބުރަކަލި: އެކަމަކު އެކަށަރިކޮށް ގެންނަވައިދޭ އުނިކަމެއް އެއިން ހިލާރޮރުވާ ކަލެއް اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އަށް ނިސްބަތްކޮށްގެން ނުބުނެވޭނެކަމެވެ. އެގޮތުން އެއީ މިހެން ބުނުއްވައެވެ: "އޭ މަލާއިކަތުންނާއި ރޫޙުތަކުގެ ޚާލިޤުވާ! އަދި ކުރީމަކާއި ޚަތްމުގެ ... އުފެއްދެވި އިލާހު" އަދި ޚަތްމު تَبَارَكَ وَتَعَالَى ގެ ޞިފަތުގައި އެއްގޮތް ގޮތަކީ ނުބުނެވޭނެ ގޮތް ނުވަތަ ނުކުރެވޭނެ ކަމެވެ. ދީނުގެ އިސްލާމީ ތަރީގަތުގައި اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ދުޢާގެ ވާހަކަތަކުގައި ބުނެފައި އޮތް ގޮތުގައި ކިޔައިދެއްވައެވެ:

«تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ» [46]

މާނައީ: "އިބަދާރާކު ބަރަކާތްތެރިވެވޮޑިގެންވީއެވެ، މަތިވެރިވެވޮޑިގެންވީއެވެ. އަދި ނުބައިކަން އިބަދާރާކަށް ނުވެއެވެ."

އޭގެ މާނައަކީ -والله أعلم- ނުބައި ކަންތައްތަކީ ވަކިވަކިން ތަބުނުކުރެވޭގޮތަށް އިބަދާރާކަށް ނިސްބަތްކުރެވޭނެ ކަންތައްތައް ނޫނެވެ. އެއީ ދުޢާގައި ގޮތުގެ ބާވަތެވެ: "އޭ ނުބައިކަން އުފެއްދެވި އިލާހު" އަދި ނުބައިކަންކަން މިންވަރުކުރެއްވި އިލާހު" ބުނެވިދާނެއެވެ. އެއީ (ބަދުދުޢާގައި ހަމަ) އޭ ހުރިހާ ކަންކަން އުފެއްދެވި އަދި މިންވަރުކުރެއްވި ހަމަ އެއިލާހުކަމުގައި ވިދާޅުވުމެއްކަމުގައެވެ. އެހެނީ ހަޟްރަތު ޚިޟްރު عَلَيْهِ السَّلَامُ ވެސް ބޯޓު ހަލާކުކުރުމުގެ ވާހަކަ ނިސްބަތްކުރީ އެކަހެރި ގޮތަކަށް އަމިއްލަ ނަފްސަށެވެ. އެގޮތުން اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އެކަހެރި ގޮތަށް ޚަބަރުދެއްވީ ބަސްފުޅުގައި މިހެން ކުރެއްވިއެވެ:

﴿أَمَّا ٱلسَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَٰكِينَ يَعْمَلُونَ فِى ٱلْبَحْرِ فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا﴾ [الكهف: 79]

---

(46) صحيح مسلم: 771

މާނައީ: "ނަވާގެދު ދަރިންނާއެވެ! ފަހެ، އެ ނައުމީ ކަސްޖެހުމީ މަސްއޫލުކަމާހުރިހާ މިސްކީނުން ބަރުއްގެ ނަވަކަރުވެ. ފަހެ، ދެން އަރުވާން އެނަވެ ބަޔަކާހުރިހެން (ހެޔޮކަންކަމެއްހެން) އެނގި ތަޖްރިބާކުރިމެވެ."

ދެން ހެވާއި ގުޅޭގޮތުންނާއި ގުޅިގެން ވާހަކަ ދެއްކެވުމުގައި އެކަންކަން އިރާދަކުރެއްވީ ﷲ عَزَّوَجَلَّ ކަން އެކަލާނގެއަށް ނިސްބަތްކުރައްވައިގެންނެވެ:

﴿فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَآ أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ﴾ [الكهف: 82]

މާނައީ: "ފަހެ، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބު އިރާދަކުރެއްވީ، އެ ދެކުދިން ބާލިގުވެ، ފުރާފުރިހަމަވުމަށާއި، އަދި ދެކުދިންގެ ޚަޒާނާ، އެ ދެކުދިން ނެރުމަށެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބުގެ ރަޙްމަތުގެ ގޮތުން އެއީ ރައްބުގެ ގޮތުންނެވެ."

އަދިހަމައެހެން އިބްރާހީމު عَلَيْهِ السَّلَامُ ވިދާޅުވިކަމަށް ހަބަރުދެއްވާ އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ﴾ [الشعراء: 80]

މާނައީ: "އަދި ތިމަން ބަލިވެއްޖެނަމަ ފަހެ އެކަލާނގެ ތިމަންއަށް ޝިފާދެއްވައެވެ."

ފަހެ އެކަލާނގެ ބަލި ބަލިކުރައްވާ ބާރު އެކަލާނގެ ކަމުގައި ވީނަމަވެސް ނިސްބަތްކުރެއްވީ، އަނބުރާ ބަލިވުން ޖެހޭ މީހާއަށެވެ. ބަލިވުމަށްފަހު އެކަލާނގެ ޝިފާދެއްވުމުގެ ވެރިކަން ނިސްބަތްކުރެއްވީ، އަދި އިރާދަކުރެއްވީ ކަމަށްޓަކައި (ބަލިޖެހުމަކީ ނުބައިކަމެއްކަމަށްވާތީ) އެ ބަލިޖެހުން އެކަލާނގެއަށް ނިސްބަތްނުކުރެއްވިއެވެ.

އަދިވެސް އަންހެނުންގެ ވާހަކައިގާ ދެކޭގެ ބަހުގައި: އަޅުގަނޑު ކަލާ ހެޔޮ ބަދު ކަންކަން ނިޔާ ކަންކަމަށް ނިސްބަތްކުރުމަކީ -ހެޔޮ ކަންކަމުގެ ނިސްބަތް ﷲ عَزَّوَجَلَّ އިރާދަކުރެއްވި ކަންކަމުގައި ދެކުމެވެ. އަދި ޤަދަރުގެ ޢަޤީދާއާއި ތަޢާރުފު ވާހަކަ ދެއްކުމުގައި ވެސް ފާހަގަކުރެވޭ. ރަނގަޅު އަދަބު ބެލުމެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅާއި ދެކޭގޮތް ބުނުމުގެ ކަމުގެ ތަރުތީބާއި ބުނުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޤަދަރުގެ ހެޔޮބަދު ނިސްބަތުގެ ތަރުތީބު އެކަލާނގެ ޤަދަރުކުރެއްވީ ނުބައިކަމެއް ކަމުގައި ވިޔަސް، ދެކޮޅުވެރިވުމާއި ބަދުކަންކަން އަމާނާތްތަކެއް ކަމުގައި ބެލުމެވެ.

تَبَارَكَ وَتَعَالَى ގެ ޤަޟާޤަދަރާއި މިންވަރުފުޅުން، އަދި އެކަލާނގެ އިރާދަ އާއި މަޝީއަތުންނެވެ. އެކަލާނގެ އެހުރިހާކަމަކަށް އިރާދަކުރައްވާ، އެދިވަޑައިގެންނަވާ، ނިޔާކުރައްވައެވެ.

އަދި އެކަލާނގެ އީމާންކަމާއި ހެޔޮޢަމަލުތަކުގެ ކަންކަމަށް ރުއްސަވައެވެ. އަދި ކުފުރާއި އުރެދުންހުރި ފާފަތަކަށް ނުރުއްސަވައެވެ.

ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنكُمْ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلْكُفْرَ ۖ وَإِن تَشْكُرُوا۟ يَرْضَهُ لَكُمْ ۗ﴾ [الزمر: 7]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކާފިރުވާނަމަ، ފަހެ ﷲ އީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޭނުމެއް ނުޖެހި، ފުދިވަޑައިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އަޅުންނަށް ކުފުރުކަން އެކަލާނގެ ނުރުއްސަވަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޝުކުރު ކުރާނަމަ، އެކަލާނގެ އެކަމަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރުހިވަޑައިގެންވެއެވެ."

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އިޢުތިޤާދުކުރާ އެއްކަމަކީ: އީމާނަކީ ޤައުލު

ޙަދީޘްގެ އަޞްޙާބުން އިޢުތިޤާދުކުރަނީ: އަޤީދާތަކުގެ ނިޔުމަތަށް ޢިލްމީ ގޮތުގެ ފުރިހަމަ ވަންހަރާވެގެންވާ ކަމެވެ. އެއްވެސް މިޒާނެއް އީމާނުގެ ކަންކަން ނިމި ގެންދެވޭގޮތަކަށް ގޮތެއް ނުހުރެއެވެ. އަދި އެއްވެސް މިޒާނެއް މުޙައްމަދުގެ ވަޙީން އުންމަތާއި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ

ޤަބޫލުން މިޒާނެއްގެ އީމާން ބަޑުވާ ނަފުސުއެވެ. އަދި އެއްވެސް މިޒާނެއް މުޙައްމަދުގެ އުންމަތާ ނަބަވީއުގެ އަހުލުވެރިންގެ ޤަބޫލުވާ މިޒާނެއްގެ ބަޑުވާ ނަފުސުއެވެ. އެހެން އެކަންތައްވެސް

އީމާނުގެ ހިތައިން ފުރިހަ ގައިޖެހިގެންނެވެ. އިންސާނާ މަރުވާނީ ކޮން ކަމެއްގެ މަތީގައިކަމެއް

އީމާނުންކަށް ނޫނިގެއެވެ. އެހެންވީމާ އީމާނުން ބެހެއްވެ: "އަހަރުމެންނަކީ إن شاء الله (ﷲ) މުއްމިނުންނެވެ." އެބަހީ: ﷲ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ ހެޔޮ ގޮތުގައި ނިމުން އަންނާނެ މުއްމިނުންގެ ތެރެއިން ބާރަށްގެ.

އަދި އީމާނުން (އެބަހީ: ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރި ޙަދީޘްގެ އަޞްޙާބުން)، އިސްލާމްކަމުގެ މަތީގައި މަރުވާމީހާގެ ނިމުމެއް ސަލާމަތްވާނެ ކަމަށް ހުކުމްކުރެއެވެ. އެގޮތުން ﷲ ގެ ރަސޫލާއެން އަޅުގަނޑުގެ މައްސަލަ ދީނުގެ ނިޔާ އިސްލާމްގެ ޝަރީޢަތާ މީހުންނަށް މައްޗަށް ވަންނަން ނަރަކައިން ބަހާލަދެއްވާނެއެވެ. އަދި

އީމާނުން ހުރިހާކަން، އަދި އެހެން ތަޢުބާނުވި ކަންތައްތަކާކުރާއެވެ. ދެން އީމާނުން އެންމެ ފަހުން

ޢަދުލުކުރާފައިވާ ސަލާމަތްވާނެއެވެ. އީމާނުންނަށް ނަރަކާގައި ﷲ އީމާނުންނަށް ބަހާލައިދެއްވާ (ކަންފާފާތަކުން)

ތޯބާކުރުމަށް ނިކަމެއްނުވާ މީހުންނަށް ޝަފާޢަތެއް؛ އެންމެފަހުން އީމާނުން ޢަދުލުކުރުވައިދޭ ދެނެރުވެ

ދެވޭކަމުގެ ގޮތުން ފަރުވާ. (ސަލާމަތްވާނެއެވެ.) އަދި މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް ނަރަކާގައި ބާކީވެ

ދެމިހުންނާނެ ނޫނެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާއެން ފަޟީލަތްތަކުގައި ވިސްނައިދެއްވިއެވެ.

އަދި ކާފިރުންގެ މަރުވާއިރު މަރުވާމީހާ -ﷲ ގެ ރަސޫލާއެން ޢަޒާބާއި ހުކުމްކުރުން އެނގެވެ.- ދެން

އޭނާ އެއްބާރުލުންދިނީ ނަރަކައަށެވެ. އެހެންވީމާ އޭނާ މިންވަރު ނުވާނެއެވެ. އަދި އެހެންކަމުގައި އޭނާ

ހުރިހާ ކުރިމަތިން ނިމުމެއް ނުވެއެވެ.

އެބަޔަކަށް ވަކިވަކިން ސުވަރުގެ ހުރިކަމަށް ރަސޫލާ ﷺ ހެކިވެވަޑައިގެންވާ ބޭކަލުންނަށް ބަދްރީގެ އަޞްޙާބުންވެސް އެގޮތަށް ހެކިވާނަން

ދެންފަހެ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން މުޢައްޔަންކޮށް (އެބޭކަލުން ސުވަރުގޭގައި ވާނެކަމަށް) އެކަލޭގެފާނު ހެކިވެވަޑައިގެންފައިވާ ބޭކަލުން، ފަހެ ބަދްރީގެ އަޞްޙާބުންވެސް އެގޮތަށް އެބޭކަލުންނަށް ހެކިވެވިއެވެ. އެއީ ރަސޫލާ ﷺ ދިނުމުކުރައްވާ، އަދި އެބޭކަލުންނަށް ވަޙީކުރެއްވި ކަންތައް އެނގުން ތެދުކުރުމުގެ ގޮތުންނެވެ. އެހެނީ އެކަލޭގެފާނު ﷺ އަށް އެކަން އެނގިވަޑައިގަތުމުން ފަހެ ވަޙީން އެބޭކަލުންނަށް އެގޮތުން ހެކިވެވޭނީއެވެ. އަދި ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ވަޙީ އެކަލޭގެފާނުގެ ޣައިބުކުރެއްވުމުގެ ކަންތައްތަކުން އެކަލާނގެ ގިނަކަންތައްތަކުގެ ކަމެއް އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދައްކަވާފައިވެއެވެ. އެކަމުގެ ބަޔާންވަނީ ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ މިބަސްފުޅުގައެވެ:

﴿عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ فَلَا يُظۡهِرُ عَلَىٰ غَيۡبِهِۦٓ أَحَدًا ٢٦ إِلَّا مَنِ ٱرۡتَضَىٰ مِن رَّسُولٖ﴾ [الجن: 26–27]

މާނައީ: "ޣައިބު ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ ޣައިބަށް އެއްވެސް މީހަކު ފާޅުނުކުރައްވައެވެ. އެކަލާނގެ ރުއްސެވި ރަސޫލަކު މެނުވީއެވެ."

އެކަލޭގެފާނު ވަކިން އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން ދިހަ ބޭކަލަކަށް ސުވަރުގޭގެ އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވާފައިވެއެވެ. އެބޭކަލުންނަކީ: އަބޫބަކުރު، ޢުމަރު، ޢުޘްމާނު، ޢަލީ، ޠަލްޙާ، އައްޒުބައިރު، ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފު، ސަޢުދު، ސަޢީދު، އަދި އަބޫ ޢުބައިދާ ބިން ޖައްރާޙުއެވެ.

އޭގެއިތުރުން އެކަލޭގެފާނު ޘާބިތު ބިން ޤައިސް ބިން ޝައްމާސްއަށް ބިޝާރަތްދެއްވިއެވެ:

«إِنَّه مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ» [47]

މާނައީ: "އޭނާވަނީ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނެވެ."

---

(47) صحيح البخاري: 4846، ومسلم: 119

އަނަސް ވިދާޅުވިއެވެ:

«فَلَقَد كَان يَمْشِي بَيْنَ أَظْهُرِنَا، وَنَحن نقول إنه مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ» (48)

މާނައީ: "ދެންފަހެ އެކަލޭގެފާނު (އެބައީ: ޘާބިތު) އަހަރުމެންގެ ތެރޭގައި ހިނގާވަޑައި އުޅުއްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަކީ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހެއްކަމަށް އަހަރުމެން ބުނާ ކަމުގައިވިއެވެ."

(48) صحيح مسلم: 119

ސުންނަތް ޖަމާއަތުގެ މީހުން އެންމެ މާތް ސަހާބީންނަކީ ހަތަރު ޚަލީފާއިންނަށް ހެޔޮ އަބޫބަކުރުގެ ޚިލާފަތް އިޢުތިރާފުކުރާކަން

އަދިވެސް އެމީހުން (އަހުލުއް ސުންނާ ވަލްޖަމާއަތުގެ މީހުން) ހެޔޮ އިޢުތިރާފުކުރަނީ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަސްޙާބުންނަށް އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ އަބޫބަކުރުކަމަށް. ދެން ޢުމަރުއެވެ. ދެން ޢުޘްމާނެވެ. ދެން ޢަލީއެވެ. އަދި އަބޫބަކުރުމެންނީ ތެދުމަގުގެމަތީގައިވާ ޚަލީފާއިންނެވެ. އެއީ އަބޫބަކުރުގެ ޚިލާފަތުގެ ވާހަކަ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ދަލީލުތަކުންނެވެ. އެއީ ސަފީނާ ބުނު ޖަމާއަތް، ސަފީނާގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ:

«الْخِلَافَةُ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً» (49)

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފަހު ޚިލާފަތަކީ ތިރީސް އަހަރެވެ."

އަބޫބަކުރުގެ ދުވަސްވަރު ނިމުމަށްފަހު، ދެން ކަންތައް ވެގެންދިޔައީ ދަތުރުކުރެއްވިގޮތަށް (އަލްޙަސަނުގެ) ރަސޫލާކަމަކަށެވެ. އެއީ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އެކަމަށް ފާޅުކުރެއްވި ގޮތަށް ފިލައިގެންނެވެ.

އަދި ހަރުމަތުގެ އަސްޙާބުން ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަމާނާތްތެރިކަމަށް ހަވާލުކުރެއްވި ޙަޤީޤަތް އަބޫބަކުރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ އަށްވާކަމަށް ބާވަތްކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ސަހާބީންގެ އިޖްމާޢުންނެވެ، އަދި އެބައިމީހުން އެކަމަށް އިޚްތިޔާރުވެގެންނެވެ. އަދި އެހެންކަމުން ބައިއަތުވުމުގެ ބަސްކަނޑައިލީ:

«رَضِيَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِدِينِنَا فَرَضِينَاهُ لِدُنْيَانَا» (50)

---

(49) سنن أبي داود: 4646، والترمذي: 2226، مسند أحمد: 21928

(50) الشريعة للآجرّي: 1192

މާނައީ: "ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަހަރުމެންގެ ދީނަށްޓަކައި އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވިއެވެ. ދުނިޔަވީ އަހަރުމެންގެ ދުނިޔާއަށްޓަކައި އަހަރުމެންވެސް އެކަލޭގެފާނަށް ރުހިއްޖައީމުއެވެ."

އެބަހީ: ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَލَّمَ އާޚިރުކަމާ ޢުންރީ ދުވަސްވަރުގައި މިސްކިތުގެ ނަމާދަށް ނަމާދުކުރުވުމަށް އަބޫބަކުރުގެފާނު ކުރިއަށް ނެރުއްވިއެވެ. –ދީނީ އެއްޗެވެ.– ދުނިޔަވީ ތިމަންމެންގެ ދުނިޔާގެ ކަންތައްތަކުގައި ތިމަންމެންގެ މަޞްލަޙަތާ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ހަމަޖެހިވަޑައިގެން ރުހިއްޖައީމުއެވެ.

އަދި އަބޫބަކުރުގެ ބަސްފުޅުގައިވޭ:

«قَدَّمَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمَنْ ذَا الذي يُؤَخِّرُكَ» [51]

މާނައީ: "މިބާ ކުރިއަށްނެރުއްވީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އެވެ. ދެން އެހެންކަމުން މިބާ ފަހަތަށް ޖެއްސޭނީ ދެން ކާކުހެއްޔެވެ!؟"

އަބޫބަކުރުގެ މުރާދަކީ: ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އާޚިރުކަމާ ޢުންރީ ދުވަސްވަރު ނަމާދުކުރުވުމަށް އަބޫބަކުރުގެފާނު ކުރިއަށް ނެރުއްވިކަމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަމުރުފުޅަށް ތިމަންމެން މިބާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރީމުއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު މިބާ ކުރިއަށް ނެރުއްވިމަންޒިލުން ދެން މިބާ ފަހަތަށް ޖެއްސޭނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟

އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ދިރިހުންނެވިއިރުވެސް އަބޫބަކުރުގެ ކަންތައްތަކާމެދު ވާހަކަފުޅު ދައްކަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނަށް ފަހު ޚިލާފަތަށް އެންމެ ޙައްޤުވެގެންވަނީ އަބޫބަކުރުކަމަށް ސަބަބުވާނެހެން ބަޔާންވެގެންވާ ވާހަކަފުޅުތަކެވެ. އެހެންވެގެން އަބޫބަކުރުން އެކަމަށް އިއްތިފާޤުވީ ޞަޙާބީންނެވެ. ﷲ ގަންދީ ޤަސަމެވެ! އެކަލޭގެފާނުގެ މަޤާމުން އަބޫބަކުރުންނަށް މަންޒިލު ދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު މުޅިއުއްމަތަށް ހިތްވަރުދެއްވާ އަބޫބަކުރުން އުފެއްދެވި ކަން ފައިދާތަކުގެ ތެރޭގައިވެއެވެ. އެހެންގޮތް އަބޫ ހުރައިރާ ރިވާކުރައްވައެވެ:

---

[51] فضائل الصحابة لأحمد: 133

«وَاللَّهِ الذي لا إله إلا هو لَوْلا أَنَّ أَبَا بَكْرٍ اسْتُخْلِفَ، لَمَا عُبِدَ اللَّهُ» (52)

މާނައީ: "އެކަލާނގެ ފިޔަވައި ހައްޤު އިލާހެއްނުވާ ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަބޫބަކުރުގެފާނު ޚަލީފާއަކަށް ނުހެދުނުނަމަ ﷲ އަށް އަޅުކަންވެސް ނުކުރެވިދާނެއެވެ." ދެން އަބޫ ހުރައިރާއާ ދިމާކޮށް "އޭ އަބޫ ހުރައިރާއޭ"، މައިތިރިވޭ، މަގުން ހުންނާށޭ" ބުނުއްވުން އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގެ ސަބަބަކަމަށް ހާމަވާ ބައްޔަކީ ތާއިދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އަދިވެސް އެކަމުގައި އެކަލޭގެފާނު ތިޔުރުކަން އަދި ދިފާޢުކުރެއްވިއެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު އުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ޒަމާނާއެވެ. އެއީ އަބޫބަކުރުގެފާނު އެކަލޭގެފާނު ޚަލީފާއަކަށް އިސްކުރައްވާ، އަދި އެއަށްފަހު ސަޙާބީންވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް އިއްތިފާޤުވެވަޑައިގަތުމާ، އަދި އިސްލާމްދީން މަތިވެރިކުރައްވާ، އެދީނުގެ ކަންތައް އިއްޒަތްތެރިކުރެއްވުމުގައި އެކަލޭގެފާނު އަދާކުރެއްވި މަސައްކަތުން، ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެކަލާނގެ ވަޢުދުފުޅު ފުރިހަމަކުރައްވާނޭކަން ސާބިތުވިއެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު ޢުޘްމާނު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ޒަމާނާއެވެ. އެއީ ޝޫރާގެ އަހުލުވެރިން (ޚަލީފާއަކު ހޮވުމަށް އުމަރުގެފާނު އިސްކުރެއްވި މަޝްވަރާ ކޮމިޓީގެ) އިޖުމާޢުން، އަދި ހުރިހާ ސަޙާބީންވެސް އިޖުމާޢުވެ، އެބޭކަލުން އެކަލޭގެފާނަށް ބައިޢަތުވެވަޑައިގެންނެވެ. އަހުލުވެރިކަން އެކަލޭގެފާނަށް ޙަވާލުކުރެވުނެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު ޢަލީ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ޒަމާނާއެވެ. އެއީ ސަޙާބީން އެކަލޭގެފާނަށް ބައިޢަތު ހައްދަވައިގެންނެވެ. އެވަގުތުގައި ޒަމާނުގައި އެންމެ ބައްޔަތު އަހުލުވެރިޔާ ދިމާކޮށް އެކަލޭގެފާނަކީ ކީރިތި ބޭކަލަކަށް ދެކެވަޑައިގެން އަދި އެހެން ބޭކަލުން ދެކެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނާ ޚިލާފުވުން ބޭކަލުން ހުއްޓުވައިލެއްވިއެވެ.

ދެންފަހެ ޚަލީފާއިން ނިމުމަށް ހިތްވަރުދިނުމުގައި ބޭކަލުންނެވެ. އެއީ ބޭކަލުން ދީނުގެ ކަންތައް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ހަވާލުކުރެއްވި ދީނުގެ ކަންތައް ކުރިއަށް ގެންދެވުމާއި، އަދި ބޭކަލުން ދީނުގެ ޝަރީޢަތް ފުރިހަމަކުރެއްވުމާއި، އަދި ބޭކަލުން ދީނުގެ ޙައްޤު ދިފާޢުކުރެއްވުމާއި ބޭކަލުން ދިމާކުރެއްވުމާ، އަދި ބޭކަލުންގެ ދީނުގެ ބާރަށް ތަޤުވާ އުފުއްލެވުމާ، އަދި ބޭކަލުންގެ އަޚްލާޤާއި

---

(52) الاعتقاد للبيهقي: *345/1*، تاريخ دمشق: *60/2*

ނޫރާއި އުޖާލާކަމުން އަނދިރިކަން ފިއްލަވާ އަލިކޮށްދެއްވި ބޭކަލުންނެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ޒިޔާރަތް ދުރުވެރިކުރައްވާ، އިސްވެގޮސްވެދިޔާ އެކަލާނގެ ވަޢުދުފުޅު ހައްޤުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ގެ މިބަސްފުޅުގައިވެއެވެ:

﴿وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِي ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا﴾ [النور: 55]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އީމާންވެ، ސާލިޙު ޢަމަލުތައްކުރި އުޅުނުމީހުންނަށް، އެއުރެންގެ ކުރިން އުޅުނު މީހުން ޚަލީފާވެރިކަމުގައި ހިފެހެއްޓެވިހެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެން ބިމުގައި ޚަލީފާވެރިކަމުގައި ހަމަގައި، އެއުރެންނަށްޓަކައި އެކަލާނގެ ރުއްސެވި އެއުރެންގެ ދީން، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މިންނަންޖެހޭ ތަނަވަސް ކުރައްވާނެ ކަމާއި، އެއުރެން ބިރުވެރިކަމަށްފަހު، ހަމަކަށަވަރުން، އަމާންކަމަކަށް އެއުރެން ބަދަލުކުރައްވާނެކަމަށް، اللَّهُ ވަޢުދު ކުރައްވައިފިއެވެ."

މިއާޔަތެވެ.

އަދި މިބަސްފުޅުގައިވެއެވެ:

﴿أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ﴾ [الفتح: 29]

މާނައީ: "ކާފިރުންގެ މައްޗަށް ގަދަފަދަ ހަރުކަށިވެގެންވާ މީހުންނެވެ."

﴿ އަހުލުއް ސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ އެންމެ ޚާއްޞަ އެއް ޞިފައަކީ އެންމެހާ ޞަޙާބީންނަށް ލޯބިކުރުން ތަރުޖަމާކުރުން މުޙައްމަދުންނަށް ޤަބޫލުކުރެވޭ، އަބޫބަކުރުންނަށް ރާފިޟީން ބަދުބަސްބުނުމާ ޚިލާފު ކަމާބެހޭ ވާހަކަ ﴾

ދަންނަވާ އަބޫބަކުރުންނަށް ޢުމަރުން، އަބޫބަކުރުންނާ މުޙައްމަދުން، އަބޫބަކުރުންނަށް ޢަލީއާއި ޢާއިޝާއަށް، އަދި އަބޫބަކުރުންގެ ބަރަކާތް ޙަޤީޤަތްކޮށް، މާތްކަން ދަންނަވަން އިރުޝާދުކުރުމާއި މިހާ ދުވަހު ކާފިރުކުރުމާއި މިހެންގެ ބޭބޭކަމުގައި އެހެން ކާފިރުކޮށް ބުނެއްވާ ކަމެވެ. އަދި އަބޫބަކުރުންދެކެ ރާފިޟީން، އަބޫބަކުރުންނަށް ބަދުބަސްބުނެ ލަޢުނަތްކުރާ، އަދި ރާފިޟީންނާއި ހަމަޖެހުން -لعنهم الله- އަބޫބަކުރުންނަށް ނިސްބަތްކޮށްގެން ގެންނަ ކަންކަމަށް ނިސްބަތްކޮށްގެން ބުނާ ވާހަކަ: ދެން ހަމަކަށަވަރުވާ މިހެން ބޭބޭކަމުގައި އެހެން ހަމަކަށަވަރުވާނެއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ:

«لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَمَنْ سَبَّهُمْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ»[53]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނަށް ބަދުބަސް ނުބުނާށެވެ. އެއްވެސް ބަދުބަސްބުނާ މީހަކު ޖެހެނީ އަބޫބަކުރުންނަށް ބަދުބަސްބުނުމާ މިހާރު ލަޢުނަތް ﷲ ގެ ލަޢުނަތް ހުއްޓެވެ."

އަދި ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ:

«مَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ، وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ سَبَّهُمْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ»[54]

---

[53] فضائل الصحابة لأحمد: *11*، السنة لابن أبي عاصم: *1001*، المعجم الكبير: *12709*

[54] مسند أحمد: *16803*، سنن الترمذي: *3862* އެއީ ފުރަ ޟަޢީފު ޙަދީޘެކެވެ.

މާނައީ: "އެބަޔަކުމެންނަން ޚިލާފުކޮށްފި މީހާ ވެސް އެހާ އެބަޔަކުމެންދެކެ އެޅުވާލީ ތިމަންނަކަށްވާނަމަ އޮންނަ ޚިޔާނާތްތެރިޔެކެވެ. އަދި އެބަޔަކުމެންދެކެ ރުޅިއައިސްފި މީހާ ވެސް އެހާ އެބަޔަކުމެންދެކެ ރުޅިއައީ ތިމަންނަކަށްވާތީ ރުޅިއަންނާނީއެވެ. އަދި އެބަޔަކުމެންނަން އުނދަގޫކޮށް ދެއްކުންތެރިވި މީހާ ވެސް ތިމަންނަކަށްވާނަމަ އުނދަގޫކޮށް ދެއްކުންތެރިވީއެވެ. އަދި އެބަޔަކުމެންނަން ބަދުބަސްބުނާ އެއްޗެހި ކިޔައިފި މީހަކީ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ދުރުވީއެވެ."

﴾ ހަތް ނުބައި ވެރިންގެ ފަހަރުގައި ނަސޭހަތްތެރިވުން، އުލިއާނާ ޚިލާފުވުން ހުއްޓުވުން، އުލިއާނުންނަށް ދުޢާކުރުމާއި، އުލިއާނާ ދެކޮޅަށް ނުކުންނަ ޚަވާރިޖުންގެ މަސްހަބު ﴿

އަދި ޚަދީޖާގެ އަހުލުބައިތުން ދެކެނީ: ހުސައިނު ނަބީއްޔާއި، ދެ ޢިލްމު ނަބީއްޔާއި، އުޘްމާނުބުނު ނަބީއްޔާއާއި ޢަލީގެ މުސްލިމް އިމާމުންގެ ފަހަރުގައި ކުރެވިފައިވާކަށެވެ. ހަތް މީހުންވިޔަސް އަދި ނުބައި ވާޖިބު މީހުންވިޔަސްމެއެވެ.

އަދި އުލިއާނާނީ ވާޖިބު އަނިޔާވެރިން ކަމުގައިވިޔަސް އުލިއާނާއަށް ކިޔަމަންވުން ކަމުގައި ދެކެއެވެ. ޖިހާދުކުރުވުންކަމަށް އެބުރުން ދެކެއެވެ.

އަދި އުލިއާނުންނަށް އިސްލާހުވުމަށާއި، ތަޢުފީޤާއި ހެޔޮކަން ދުޢާކުރުން އެއީ ދީނުގެ މުހިއްމުކަން އެބުރުން ދެކެއެވެ.

އަދި އުލިއާނާ ދެކޮޅަށް ކަނޑި ހިފައިގެން ނުކުތުމަށް ޚަދީޖާގެ އަހުލުބައިތުން (ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން) ނުދެކެއެވެ. އެއީ ޚަވާރިޖުންގެ ދޮށުގެ އަނިޔާވެރިކަމާއި ހުރި މުޤާބިލުކަމެއް އުލިއާނާ ދޫކޮށް ފުރާނަ ހުރަސްކުރުމެވެ.

އަދި ބަޣާވާތްކުރާ ޖަމާޢަތް، އަނބުރާ ޚަވާރިޖީ އިމާމުގެ ކިޔަމަންތެރިކަމާ ދެކޮޅު އަރައިގެން ދަނީ ހަނގުރާމަކުރަން ޖެހޭކަމަށް އެބުރުން ދެކެއެވެ.

ސަޙާބީންގެ މެދުގައި ހިނގި ދެބަސްވުންތަކުގެ ވާހަކަ ނުދައްކާ ހިފެހެއްޓުމާއި، އުއްމަހާތުލް މުއުމިނީންގެ ޤަދަރު މަތިކުރުން

އަދި اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަސްޙާބުންގެ މެދުގައި އުފެދުނު ޚިލާފުތަކުން (އެއާމެދު ވާހަކަދައްކާ ހެދުމުން) ދުރުވެ އެއްކިބާވުން ޢަޤީދާކުރައްވައި، އަދި އެބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތް އަދި އުނިކަމެއް އަންނަނިވިފަދަ ވާހަކަތައް ދިފާޢުކުރުމުން ދުރުވެ ޖާހިރުކުރުން ޢަޤީދާކުރައްވަމުން ދަނީއެވެ.

އަދި އެހުރިހާ ބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް ދުޢާކޮށް، އެހުރިހާ ބޭކަލުންނަށް މުވާލާތްވުން ޢަޤީދާކުރައްވަމުން އެމީހުން ދަނީއެވެ.

އެގޮތުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ޤަދަރު މަތިވެރިކުރުން ޢަޤީދާކުރައްވައި، އެކަނބަލުންނަށް ދުޢާކޮށްދީ، އެކަނބަލުންގެ ހެޔޮކަން ދަނެ، އެކަނބަލުންނީ މުއުމިނުންގެ މަންމައިން ކަމުގައި އިޢުތިރާފުވުން ޢަޤީދާކުރައްވަމުން އެމީހުން ދަނީއެވެ.

﴿ އެއްވެސް މީހަކު ހިތްވަރު ހުރި ބަޔަކުއްޔަތުއަރިއަކުސް ޝުކުރުވެރިވާ ސިފަވުމާ ދުޝްމަނުކަމާއި، ﷲ ގެ ރަޙްމަތުގެ ތަޒްކިޔާކުރުން ލާޒިމު ޝުކުރުވެރިއަށް އެއްވެސް މީހަކު ނަފްސަކަށް ﴾

އަދިވެސް އެމީހުން ދެކެނީ: ބަލަދުވަހުގެ ހެޔޮވެރިންގެ ދީނުވެރިޔާސް، އަދި އާޔާތް ޤަބޫލުކުރި އެއްޗަ އިޚްލާޞްތެރި ޤަބޫލުކުރަންކަމުގައި އަދި އާޔާތް ހެޔޮކަންކަން އެއްޗަ ތަޤުވާކަންކަމުގައިވެރިސް، އަދި އުޅޭގޮތް ތަޤުވާގެ ދީނުވެރިޔާސް ބަލަހައްޓާ ބޭނުމެއް ޝަރުޢީ ދީނުގެ ޚާއްޞަ ސިފަކަމަށް ނުވާނެއެވެ. ﷲ ގެ ރަޙްމަތުގެ ބަރަކާތުން އެހީތެރިކަން ލިބިގެންނޭ ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތް ދެމޮއިމެވެ. އެގޮތުން ޝުކުރުގެ އާޔާތް ސާބިތުވެއްޖެ އެކަލާނގެ ތަޤުވާވެރިކަމުގެ ރަޙްމަތުން ލިބުނެވެ. އެހެން އާޔާ އެކަމަ ހުރި ބަޔަކުއް، ނަޞީބުވާ ރަޙްމަތް ﷲ އާޔާތް ރަޙްމަތުގެ ބަރަކާތުން ދެކޮޅު އާޔާތް އެކަންކަން ހެޔޮކަން ރަޙުމަތް ޝުކުރުވެރިންނަށް ނުދިނުމެވެ. ރަޙް އެކަލާނގެ އާޔާތް އެކަން ރަޙުމަތުން ނިޢުމަތަކީ، އަދި އާޔާތް ހިދާޔަތް ނިޢުމަތަކީ އާޔާތް ދެކޮޅުވެސް އެކަންކަން ހެޔޮކަން ތަޤުވާގެ ނުލިބޭނެއެވެ.

ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَآءُ ۗ﴾ [النور: 21]

މާނައީ: "އަދި ﷲ ގެ ފަޟްލުވެރިކަމާއި، އެކަލާނގެ ރަޙްމަތްތެރިކަން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ނުވީނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް، ދުވަހަކުވެސް ޠާހިރުކަމުން ޖެހިގެނެއް ސާފުނުވީހެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ﷲ، އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މީހަކު ޠާހިރު ކުރައްވައި، ސާފުކުރައްވަތެވެ."

އަންނަނިވެސް އެފަދަ އާޔަތްތަކެވެ.

ކޮންމެ މަޚްލޫޤަކަށް އަޖަލެއްވާކަމާއި، އަދި އެކަލާނގެ ކަނޑައެޅުއްވި އަޖަލުގައި މެނުވީ އެކަކުވެސް މަރުވާ ގޮތު ނުވާނޭކަން

އަދިވެސް އެމީހުން އިޢުތިޤާދުކޮށް ހިފަނީ: ﷲ عَزَّوَجَلَّ ކޮންމެ މަޚްލޫޤަކަށް އަޖަލެއް ކަނޑައަޅުއްވިކަމަށެވެ. އަދި ﷲ ގެ އިދުނަވަންތަކަމުން ކަނޑައެޅި ހުރިވަގުތާ އަޖަލެއްގައި މެނުވީ އެއްވެސް ނަފްސެއް މަރުނުވާނެކަމެވެ. މީހާގެ އަޖަލު ހަމަވެއްޖެނަމަ މަރުވުން ފަސްކުރެވޭނެ އެއްސާޢަތު ނުވާނެއެވެ. އަދި އެއިން ސަޢާތަކުވެސް ކުރިއަށް ގެނެސް ނުވާނެއެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ [الأعراف: 34]

މާނައީ: "ކޮންމެ އުއްމަތަކަށްމެ އަޖަލެއް ވެއެވެ. ފަހެ، އެއުރެންގެ އަޖަލު އައުމުން، އެއުރެން ހިނދުކޮޅަކަށްވެސް ފަސްކޮށްނުލެވޭނެއެވެ. އަދި އަވަސްވެސް ނުވާނެއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ كِتَـٰبًا مُّؤَجَّلًا ۗ﴾ [آل عمران: 145]

މާނައީ: "އަދި، ﷲ ގެ އިދުނަވަންތަކަމާ ނުލައިގެންމެނުވީ، މަރުވުމަކީ، އެއްވެސް ނަފްސަކަށް އަތުވެދާނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. (އެކަން އޮތީ) ވަގުތު ކަނޑައަޅުއްވައި ލިޔުއްވާފައެވެ."

އަދި އެމީހުން ހިފަނީ މަރުވުމާއި ނުވަތަ ޤަތުލުކުރެވުމާ މިހާ ވާނީ އޭނާ އެވަސް އޭނާގެ އަޖަލު ހަމަވުމުގައިކަމުގައެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿لَّوْ كُنتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۖ﴾ [آل عمران: 154]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެގެގައި ތިޔަބައިމީހުން ތިބިކަމުގައިވިޔަސް ޤަތުލު ވުން އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ލިޔުއްވިގެންވާ މީހުން، އެއުރެން ޤަތުލު ވެގެން ވެއްޓޭނޭ ތަންތަނަށް ނުކުމެހިނގާނެކަން ކަށަވަރެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿أَيْنَمَا تَكُونُوا۟ يُدْرِككُّمُ ٱلْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِى بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ﴾ [النساء: 78]

މާނައީ: "އުސްވެގެންވާ ގަދަފަދަ ކިއްލާތަކެއްގެ ތެރޭގައި ތިޔަބައިމީހުން ތިބިކަމުގައިވިޔަސް، ތިޔަބައިމީހުން ތިބި ކޮންމެ ތަނަކުން މަރު، ތިޔަބައިމީހުން އަތުވާނެއެވެ."

﴿ އިންސާނުންނަށް ވަސްވާސްދޭ ޝައިޠާނުން އުފައްދަވާ، އިންސާނުންގެ މެދުގައި އެޝައިޠާނުންނަށް ބާރުދެއްވީ އަދި ރައްކާތެރިކުރައްވަނީ ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ކަން ﴾

އަދި އެމީހުން އިއްތިފާޤުކުރަނީ: އާދަމުގެ ދަރިންނަށް ވަސްވާސްދީ، އަދި އެމީހުން މަގުކަސިހާރުކޮށްލަން އެވެ، އަދި އެމީހުންނަށް ޓަކައިލިބިގެން ދިނޭ ޝައިޠާނުން އުފެއްދެވިފަސް ހުސްޖާހިލުވެރިކަމެ ﷲ ކަމަށެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވާފައެވެ:

﴿وَإِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰٓ أَوۡلِيَآئِهِمۡ لِيُجَٰدِلُوكُمۡۖ وَإِنۡ أَطَعۡتُمُوهُمۡ إِنَّكُمۡ لَمُشۡرِكُونَ﴾ [الأنعام: 121]

މާނައީ: "އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ޝިރުކުވެރިމީހުންނާ ޖަދަލުކުރުމަށް ޝައިޠާނުން އެމީހުންގެ އެކުވެރި ވަލީވެރިންނަށް ވަސްވާސް ދެނީއެވެ. ޝިރުކުވެރިމީހުން، އެމީހުންނަށް ކިޔަމަންވެއްޖެނަމަ ހަމަކަށަވަރުން، ޝިރުކުވެރިމީހުންނެވެސް، މުޝްރިކުންކަން ކަށަވަރެވެ."

އަދި ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى އެކަލާނގެ އިރާދަކުރެއްވި މިންވަރަށް އެޝައިޠާނުން ފެރިކުރައްވާ، އަދި އެކަލާނގެ އިރާދަކުރެއްވި މިންވަރަކަށް އެޝައިޠާނުންގެ ބާރުވެރިކަމުގައި މަނާކުރަން ރައްކާތެރިކުރައްވައެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވާފައެވެ:

﴿وَٱسۡتَفۡزِزۡ مَنِ ٱسۡتَطَعۡتَ مِنۡهُم بِصَوۡتِكَ وَأَجۡلِبۡ عَلَيۡهِم بِخَيۡلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِ وَعِدۡهُمۡۚ وَمَا يَعِدُهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ٦٤ إِنَّ عِبَادِي لَيۡسَ لَكَ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٞۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلٗا﴾ [الإسراء: 64-65]

މާނައީ: "އަދި އެމީހުންގެ ތެރެއިން، ކަލެއަށް ކުޅަދާނަވާ ބަޔަކު، ކަލޭގެ އަޑުން ހެއްލުންތެރިކޮށްލާށެވެ! އަދި ކަލޭގެ ސަވާރުންނާއި، ފައިމަގުމަތިވާ މީހުންނާއެކު ދުވެލިވެރިކޮށް، އެމީހުންގެ މައްޗަށް ބާރުހިންގާށެވެ! އަދި މުދާތަކާއި، ދަރިފުޅުންގެތެރޭގައި އެމީހުންނާ ބައިވެރިވާށެވެ! އަދި އެމީހުންނަށް ވަޢުދު ކުރާށެވެ! ހެއްލުންތެރިކަމުގެމަތިން، ޝައިޠާނާ

އެއުރެންނަކަށް ވައުދެއް ނުކުރެވޭ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންއިލާހުގެ އަޅުންގެ މައްޗަށް ކަލޭގެއަކަށް ބާރެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ. ވަކީލަކު ކަމުގައި، ތިބާގެ ވެރި ރައްބު ފުދެއެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِنَّهُۥ لَيۡسَ لَهُۥ سُلۡطَٰنٌ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ٩٩ إِنَّمَا سُلۡطَٰنُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَوَلَّوۡنَهُۥ﴾ [النحل:99-100]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އީމާންވީ، އެއުރެންގެ ވެރިރައްބަށް ވަކީލު ކުރާމީހުންގެ މައްޗަށް އެއްވެސް ބާރެއް، އެ ޝައިޠާނާއަކަށް ނުވެއެވެ. އޭނާއަށް ބާރު ލިބިގެންވާކަން ކަނަވަރީ، އޭނާއާ އެކުވެރިވެ ވާގިވެރިކަން ލިބިގަންނަ މީހުންގެ މައްޗަށެވެ."

މިއާޔަތެވެ.

ސިޙުރަކީ ޙަޤީޤަތެއްވާ އެއްޗެއްކަމާއި، ސިޙުރުވެރިޔާގެ ޙުކުމް

އަދި ދުނިޔޭގައި ސިޙުރާއި ސިޙުރުވެރިން ވާކަމުގައި، އަދި ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ އިޛުނަކާ ނުލައިގެން މެނުވީ އެމީހުންނަށް އެއްވެސް މީހަކަށް ގެއްލުމެއް ނުދެވޭނެކަމަށް އީމާންވުން ގަބޫލުކުރުމެވެ.

﴿وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِۚ﴾ [البقرة: 102]

މާނައީ: "ﷲ ގެ އިޛުނަކާނުލައިގެން މެނުވީ، އެއްވެސް މީހަކަށް ގެއްލުންދެނިވި ބަޔަކު ކަމުގައި އެމީހުން ނުވެތެވެ."

އެމީހުންގެ ތެރެއިން ސިޙުރުހަދާ، އަދި ސިޙުރުގެ ޢަމަލުކުރާ، އަދި ﷲ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ގެ އިރާދަފުޅާ ނުލައި އެއިން ގެއްލުން ނުވަތަ ފައިދާވާކަމަށް ޢިއުތިޤާދުކޮށްފި މީހާ ފަހެ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ.

އެއިން ކާފަރުވާފަދަ ކަމެއް އޭނާ ބޭނުންކޮށްފިނަމަ އޭނާ ޤަތުލުކުރުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. ތައުބާ ނުވެއްޖެނަމަ ވެސް އޭނާގެ ކަނދުރާ ކަނޑާލެވޭނެއެވެ.

އެއިން ކާފަރު ނުވާކަމަށް ބޭނުންކޮށްފިނަމަ، ނުވަތަ އޮޅުވާލުމުގެ އެއްޗެހިތަކާއި ޙަރާމްކުރިނަމަ؛ އެކަން އޭނާއަށް މަނާކުރެވޭނެއެވެ. އެކަމަށް އަނބުރާ އިމާމުވެއްޖެނަމަ ތަޢުޒީރުކޮށް އަދަބުދެވޭނެއެވެ.

އެބަސް: "ސިޙުރަކީ ޙަރާމްކަމެއް ނޫން، އަދި ތިމަންނާ ތަޢުލީމުދެނީ އެކަން ހުއްދަވެގެންވާކަމެކޭ" ބުނެފިނަމަ؛ އެބަސް ތަޢުލީމުކޮށްގެން ޤަބޫލުކުރާނެއެވެ. އެހެނީ މުސްލިމުން އެކަމުގެ ޙަރާމްވެގެންވާކަމަށް އިޖުމާޢުވެގެންވާ ކަމެއް އެބަސް ހުއްދަކުރީއެވެ.

ވަސްވާސްތަކަކީ ބަރާބަރުގެންދާކަމެއް އިޢްތިޤާދުކުރުން

އަދި ބަދީތްގެ އަސްބާބުން: ބިދުޢަތުން ވަސްވާސްތަކަކީ ބަރާބަރުކުރެއެވެ. ދޫބިސްކަދުރުންވިޔަސް، ހިދާބިސްކަދުރުންވިޔަސް، ކަދުރުންވިޔަސް، ގާމިއްޔަރުވިޔަސް، ޖުމާޢަތްވިޔަސް، ނުވަތަ އެކުންނެވެސް އެއްކަމަކުން ނަފްސުއާއި ވަސްވާސް އެއްކަލިވެސްވެއެވެ. އެގޮ މަޢުލޫމާތު ޕިނަލުންވަރުވެސްވެއެވެ. އަދި އެއީ ނަފްސާނީކަމުގައި ހަދައެވެ. އަދި އެގޮ ސަވަބުން (އެކަމަ ވަސްވާސް އެއްކަލި ބެހެއްޓުމުގެ ސަވަބުން) ބައްދަލުވުން ވާޖިބުކުރެއެވެ.

ވަގްތުގެ އައްވަލުގައި ނަމާދުތަކަށް އަވަސްވުމާއި، ފާތިޙާ ކިޔުމާއި އަވަސްވާކަން

އަދި އެމީހުން ދެކެނީ: ނަމާދުތަކަށް އަދާކުރުމަށް އަވަސްވާންޖެހޭކަމަށާއި، ވަގުތުތަކުގެ ކުރީކޮޅުގައި ނަމާދުތަކަށް ދާއިމުކުރުން، ވަގުތުތަކުގެ ފަހުކޮޅަށް ލަސްކުރުމަށްވުރެ މަތިވެރިވެ ހެޔޮކަމެއްކަމަށެވެ.

އަދި ފާތިޙަތުލް ކިތާބު (ސޫރަތުލް ފާތިޙާ) އިމާމުގެ ފަހަތުގައި ކިޔުން ވާޖިބުކަމުގައެވެ.[55]

އަދި ކަނޑައެޅިގެން ރަކުޢަތްތަކުން ވާޖިބުވެއްޖެ ގޮތުގައި ސުޖޫދާއި ރުކޫޢު ފުރިހަމަކުރުމުން އެމީހުން އަމުރުކުރެއެވެ. އަދި ރުކޫޢު އާއި ސުޖޫދު ރަނގަޅަށް ހަމަޖެހުމާއި، އަދި ރުކޫޢުން ތެދުވުމާއި، ރުކޫޢުން ތެދުވެ ސީދާވުމާއި، އަދި ދެސަޖިދަދެމެދު ހަމަޖެހުމާއި، އެގޮތަށް ސުޖޫދުން ތެދުވުމާއި، ދެސުޖޫދުގެ ދެމެދު ހަމަޖެހުން އިސްތިޤާމަތް ކުރުމާ ހަމައަށް ސުޖޫދުން ތެދުވުމާއި ފުރިހަމަކުރުމުގެ ސުންނަތް ބޭނުންކުރުން އަދި ސަލާމް ދިނުމުގެ ނަމާދުގެ ރުކުންތަކަކީ ކަނޑައެޅިގެން ބޭނުންވާ ވާޖިބުތަކެކެވެ.[56]

---

[55] އަޖުރަކުރާން ފާތިޙާކިޔުމުގައި ސޫރަތުލް ފާތިޙާ ކިޔުމަކީ އިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި އަދި ބަޔާނާއިމެދު މެދުގައިވެސް އެބަ ޚިލާފުއޮވެއެވެ. ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ބުނެފައިވަނީ ޖަހްރީ ނަމާދުގައި ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ކިޔަން ޖެހޭނެ ކަމުގައެވެ. އަދި ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ކިޔަންވާނީ ސިއްރީ ނަމާދުގައި ކަމަށް ބުނެފައިވެއެވެ. އަދި ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ބުނެފައިވަނީ ސިއްރީ ނަމާދުގައި ކިޔަން ނުޖެހޭނެ ކަމަށެވެ. މިވާހަކަ ދައްކާ ފަދައިން، އަޖުރަކުރާ ކިޔުން ބޭނުންކުރަންވާނެ ކަމަށް ބުނެފައިވެއެވެ.

[56] **ނޯޓު:** މިތަނުގައި މުއައްލިފު ބަޔާންކުރައްވާ ނަމާދުގެ ރުކުންތަކާއި އިސްތިޤާމަތުގެ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނާ ހަމަޖެހި އެއްބައިވަންތަ ކަމުގެ ޢިބާދަތް އަހުލުވެރިންގެ މަޒްހަބަކީ ނަމާދު ގައިވާ ރުކުންތަކެވެ. ކަނޑައެޅިގެން ދެސަޖިދަ ދެމެދު ހަމަޖެހުމާއި ތެދުވުމާއި ފުރިހަމަ ކުރުމަކީ ވާޖިބެއް ކަމުގައި ވެއެވެ. އަދި ދެކޮޅުގެ ފަހަރެއް ހަމަޖެހުމާ ވާޖިބުވާކަމާއި ތިބޭ ހަމަޖެހުމާ ހަމަޖެހުމާއި ގުޅިގެން ދެކޮޅު ވާކަމެވެ. އަދި ރުކޫޢު ސުޖޫދުގެ ސުންނަތް ބޭނުންކުރާނީ ސިއްރީ ނަމާދުގައި ތެދުވުމާ ހަމައަށެވެ. އަދި ކުރުމަށް، އެއްބަސް ވާނެ ހިސާބަށް ދެކުނާ ފަދައިން ހަމަޖެހުމަކީ ފަރުޟުވާ ކަންތައް ސީދާކުރުމަށް އިސްތިޤާމަތު ކުރުމުގެ ޢަމަލެއްކަމުގައެވެ. އަދި ރުކޫޢާއި ސުޖޫދާއި އިސްތިޤާމަތު ދެމެދު ހަމަޖެހުން

ހަމަޖެހުމަކީ ނަމާދުގެ ރުކުނެއް ކަމުގައި އެމީހުން ނުދެކެއެވެ. އެހެންކަމުން ޝާފިޢީ ތަފްޞީލުތަކުގައި އިސްކޮޅުވާ
މިފަދަ އެތައް ކަމަކާ ހިލާފުވާ ތަފްޞީލުގެ އަދުލުވެރިންގެ ބަހުސް ކަންކަން މުޤައްލިދު ދިރާސާކުރެއްވިއެވެ.

(ޝާފިޢީ އަލްސުބްކީގެ ޠަބަޤާތާ އެތް)

މިވަނަގައި ވާޤިޢާ ޒިކުރުކުރައްވާ އިމާމުލްޙަރަމައިން ދެއްކެވި ވާހަކައެވެ:

«وَذكر إِمَامُ الحَرَمَيْنِ أَنَّ مَحْمُوْدَ بنَ سُبُكْتِكِيْن كَانَ حَنَفِيّاً يُحِبُّ الحَدِيْثَ، فَوَجَد كَثِيْراً مِنْهُ يُخَالِفُ مَذْهَبَهُ، فجمعَ الفُقَهَاء بِمَرْو، وَأَمر بِالبحثِ فِي أَيّمَا أَقوى مَذْهَبُ أَبِي حَنِيْفَةَ أَوِ الشَّافِعِيِّ. قَالَ: فَوَقَعَ الاتِّفَاق عَلَى أَنْ يصلوا ركعتين بن يَدَيْهِ عَلَى المَذْهبين. فَصَلَّى أَبُو بَكْرٍ القَفَّال بوُضوءٍ مُسْبِغٍ وَسُتْرَةٍ وَطَهَارَةٍ وَقِبْلَةٍ وَتَمَّامِ أَركَانٍ لَا يُجَوِّزُ الشَّافِعِيُّ دونهَا، ثُمَّ صَلَّى صَلَاةً على ما يجوزه أبي حَنِيْفَة، فَلَبِسَ جِلْد كلبٍ مَدبوَغاً قَدْ لُطِخَ رُبُعه بِنَجَاسَةٍ، وَتَوَضَّأَ بنَبِيْذ، فَاجْتَمَعَ عَلَيْهِ الذُّبَّان، وَكَانَ وُضوءاً مُنَكَّساً، ثُمَّ كبّر بِالفَارسيَّة، وَقرأَ بِالفَارسيَة،: دَوْبَرْكك سَبْز. وَنَقَر وَلَمْ يَطْمئِنَّ وَلَا رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ، وَتَشَهَّدَ، وَضَرَطَ بِلَا سَلَام. وقال: أيها السلطان، هذه صلاة أبي حنيفة ، فقال السلطان، لو لم تكن هذه الصلاة صلاة أبي حنيفة لقتلك، لأن مثل هذه الصلاة لا يجوزها ذو دين،فَأَنكرت الحَنَفِيَّةُ الصَّلَاةَ. فَأَمر القفال بإحضار كُتُبِهم، فَوُجِدَ كَذَلِكَ، فتحوَّل مَحْمُوْدٌ شَافِعِيّاً.»

(وفيات الأعيان: *5/180-181*، سير أعلام النبلاء: *17/486*، الوافي بالوفيات: *17/28*)

މާނައީ: "އިމާމުލް ޙަރަމައިން ދެންނެވިއެވެ: (ސުލްޠާން) މަޙްމޫދު ބިން ސުބުކްތިކީން ވީ ޙަނަފީ މަޛްހަބުގެ
އެކަމަކު ޙަދީޘްތަކަށް ލޯބިދެއްވާ ބޭފުޅެއްކަމުގައިވެއެވެ. ދެން އޭނާގެ މަޛްހަބާ ހިލާފުވާ އެތައް ޙަދީޘްތަކެއްވާކަން
ފެނިވަޑައިގަތެވެ. ދެން މަރްވު ގެ ފިޤުހުވެރިން އެއްކުރައްވާފައި، އެންމެ ވަރުގަދަވީ އަބޫ ޙަނީފާގެ މަޛްހަބުތޯ ނުވަތަ
އަލްޝާފިޢީގެ މަޛްހަބުތޯ ހޯދުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އިއްތިފާޤުވީ އެއްބަސްވުމަކީ ގޮތަކީ: އެއްބަސްވީ
ދެމަޛްހަބުގެ ތަރުތީބުގައި މަޛްހަބުތަކުގެ ތެރެއިން ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދެއް ކުރުމަށެވެ. ދެން އަބޫބަކުރު އަލްޤައްފާލް، ފުރިހަމަ
ވުޟޫއާއި ސުތުރާ ޠަހާރާތާއި ޤިބްލަ އާއި ރުކުނުތައް ފުރިހަމަ ކުރައްވައި، އަދި ރުކުންތަކާއި ފުރިހަމަކަމާއެކު
ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އެކަންކަން ނެތި ނަމާދުކުރުން އަލްޝާފިޢީ ހުއްދަނުކުރާ ކަންކަމެވެ. ދެން އެއަށްފަހުގައި
އަބޫ ޙަނީފާ ހުއްދަކުރާގޮތަށް ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އެގޮތުން ދިރޭއްޖެހި ޖިލްދު ފަހެއްގައި ޖެހިފައިވާ ކަނޑުގަނޑު
ޖަހައިގެން، އޭގެ ހަތަރުބައިކުޅަ އެއްބައިގައި ނަޖިސް އުނގުޅާ، ދެން ނަބީޛު (މަސްމޫޅާ ބޯއިމަކުން) ވުޟޫކުރެއްވިއެވެ.
ދެން މާއިމަށް އަށަގެ މަތަށް ޖަމާވިއެވެ. އަދި ކުރި ވުޟޫވެސް އަނބުރާ ގެންނެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ފާރިސީ
ބަހުން ތަކްބީރު ކިޔެވިއެ، ފާރިސީ ބަހުން ޤުރުއާން ކިޔެވިއެވެ: "ދަވުބަރުކަކު ސަބުޒު" އާ ކިޔެވެ. އަދި
ހަމަޖެހުމެއްނެތި (ކުކުޅަށްކަހަލަ ގޮތަކަށް ކޮށައިފައި) ކުރަށްވައިގެން، އަދި ރުކޫޢުން ނުތެދުވެ ތަޝައްހުދުކިޔެވެ.

އަދި އައްމަރުއްޙާމް ކިޔާފައި ސަލާމްދިނުމުގެ ނެތި ފުރަގަސްފަރާތުން ވަދެ ބޭނުކުރިއެވެ. އަދި ދެންނެވިއެވެ: "އޭ ސުފްޔާނެވެ! މިއީ އަބޫ ބަސީވާގެ ނަމާދެވެ."

ދެން ސުފްޔާނު ބުނެފިއެވެ: "ތިޔަ ނަމާދަކީ އަބޫ ބަސީވާ (ހުއްދަކުރާ) ނަމާދުކުރުމުގައި ނުވާނަމަ އަޅުގަނޑު ތިބާ ޤަބޫލުކުރެވޭނަމެވެ. އެހެނީ ތިޔަފަދަ ނަމާދަކީ ދީނުއްސުރެ މީހަކު ހުއްދަކުރާ ނަމާދެއް ނޫނެވެ!" ދެން ހަނަފީން ނަމާދަކަށް އިންކާރުކުރިއެވެ. ދެން ބަޞަރީންގެ ފޮތަކަށް ގެނައުމަކީ އަލިގަދައިގެ އަޅުގަނޑުކުރިއެވެ. އެހިނދު އެހެން ކަންތައް ކޮއްވާ ފުރުނަށް. ދެންފަހު މަސްދުތު (ސުބްޙާނިޔާނު) ޝާފިޢީއަކަށް ބަދަލުވިއެވެ." މިއެވެ.

ކޮންމެއަކަސް މިއަދުގައި މަޝްހޫރީ ޚަލީފާގެ އަހުލުވެރިންނީ ބިދުޢަތުގެ އަސްޙާބުންނާ އެތައްކަންކަމުގައި ޚިލާފުވެ، ދަލީލުތަކާ އިޖުމާޢާ އިދިކޮޅަށް އެތައްކަމެއްގައި ނުފެބޭތީ ކަމެވެ. އެހެންކަމުން އުޚުވަތްތެރިން ދީނަށް ސަލަފުން ބަސްމަގުތައް، އަހްލުސްސުންނާއި ސުންނަތުގެ މަތިކޮށްލުމެއް ނުބަޔަކަށް ނުވާނެއެވެ.

﴿ ހެޔޮ ރަނގަޅު ކަންކަމަށް އެކަކު އަނެކަކަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށް ހިތްވަރުދިނުން ﴾

އަދި ނިދުމަށްފަހު ރޭ އަޅުކަންކޮށް ނަމާދުކުރުމަށް ތެދުވުމާއި، ރަޙިމުގެ ގުޅުންތައް ދެމެހެއްޓުމާއި، ސަލާމް ފެތުރުމާއި، ކާންދިނުމާއި، ފަގީރުންނާއި މިސްކީނުންނާއި ޔަތީމުންނަށް ރަޙުމްކުރުމާއި، މުސްލިމުންގެ ކަންކަމަށް އަހައްމިއްޔަތުކަން ދިނުމާއި، ކެއުމާއި ބުއިމުގައި، އަދި ކައިވެނިކުރުމާއި ހެދުމާއި ޚަރަދުކުރުމުގައިވެސް ޢިއްފަތްތެރިވުމާއި، ހެޔޮކަމުގެ ކަންތައްތަކުގައި އުޅުމާއި، ހެޔޮކަމަށް އަމުރުކުރުމާއި، މުންކަރު ކަމުން ނަހީކުރުމާއި، ހެޔޮ ކަންކަމަށް އަވަސްވުމާއި، ދަހިވެތިވުމުގެ ނުބައި ނިމުމާއިން ބިރުވެތިވެ ދުރުވުމާއި މިކަންކަމަށް އެމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ވަޞިއްޔަތްކުރެއެވެ. އަދި އެމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ޙައްޤަށާއި، ކެތްތެރިވުމަށްވެސް ވަޞިއްޔަތްކުރެއެވެ.

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނީ ދީނަށްޓަކައި އެކަކު އަނެކަކަށް ލޯބިވާ، އަދި ބިދުޢަތާއި މަގުފުރެދުންތަކުގެ އަހުލުވެރިންނާ ބަރާއަތްވެރިވާ އެއްކިބާވާ ބައެއްކަން

އަދި އެމީހުން (އެބަހީ: ޙަދީޘްގެ އަސްޙާބުންކަމުގައިވާ އަހުލުއް ސުންނާ ވަލްޖަމާޢަތުގެ މީހުން) ދީނަށްޓަކައި އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު ދެކެ ލޯބިވެ، އަދި ދީނަށްޓަކައި އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާދެކެ ރުޅިވެސް އަރައެވެ. އަދި ﷲ އާދެކޮޅު ޢަދާވާތްތެރިވާމީހާ ދުރުބަސްވެ އަރައިރުންވުމުން އެމީހުން ދުރުވެ އެއްކިބާވެއެވެ. އަދި ބިދުޢަތާއި މަގުފުރެދުންތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން އެމީހުން އެއްފަރާތްވެ ދުރުވެއެވެ. އަދި އަމިއްލަ އެދުންތަކާއި ޚިޔާލުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނާ ބަރާއަތްވެރިވެ ދުރުހެލިވެއެވެ. އަދި އެމީހުން ނަބިއްޔާ ﷺ އަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންނަށް ތަބާވެއެވެ. އެބޭކަލުންނަކީ ކޮންމެ ބޭކަލަކު ތަބާވިޔަސް ތެދުމަގުގައި ހިދާޔަތު ލިބޭ ތަރިތަކެއްފަދަ ބޭކަލުންނެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެބޭކަލުންނާމެދު ބަޔާންކުރައްވަވުމުން ދިޔައީގޮތަށެވެ. އަދި އެމީހުން (ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން) ހޮވިގެންނާ ސަލަފުންގެ ބޭކަލުންނަށް، ދީނުގެ އިމާމުންނާއި މުސްލިމު އިލްމުވެރިންނަށް ތަބާވެއެވެ. އަދި ވަރުގަދަވެގެންވާ ދީން އަދި ބަޔާންވެގެންވާ ޙައްޤުން އެބޭކަލުން ހިފަހައްޓަވައިގެން ތިއްބެވި ކަންތައްތަކުގައި އެމީހުންވެސް ހިފަހައްޓައެވެ.

ބިދުޢަވެރިންނާމެދު ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން މުޢާމަލާތްކުރާ ގޮތް

އަދި ދީނުގައި ނުވާ ކަންތައްތައް ދީނުގެ ތެރެއަށް އުފެއްދި ބިދުޢަތްތަކުގެ އަހުލުވެރިންދެކެ އެމީހުން ރުޅިއާދެއެވެ. އެމީހުން އެބިދުޢަވެރިންދެކެ ޚުޞޫމަތްވެސް ހުރެއެވެ. އަދި އެވެރިންނާ އެކުގައިވެސް ނުހުރެއެވެ. އަދި އެވެރިންގެ ވާހަކަތައްވެސް އަޑުނާހައެވެ. އަދި އެވެރިންނާ އެކު އިށީނުގެ މަޖްލިސް ނުކުރެއެވެ. އަދި ދީނުގެ ކަންތައްތަކުގައި އެވެރިންނާ ޖަދަލުކޮށް، ބަޙުޘުކޮށް މުނާޤަޝާ ނުކުރެއެވެ. އަދި އެމީހުން ދެކޭނީ އެ ބިދުޢަވެރިންގެ ބާޠިލުތައް އަޑުއަހުމުން އެމީހުންގެ ކަންފަތްތަކަށް ތައްޓަލިދާނެކަމަށް ޖެހޭނެކަމަށެވެ. އެބާޠިލް ވާހަކަތަކާއި ކަންފަތްތަކަށް ހުރަސްކޮށްދެއްވި ދާއިރާ، އަދި ހިތްތަކަށް ޝައްކުވާހަކަ އެއިން ގެއްލުންވާ ބަސްތަކެވެ. އަދި ހިތްތަކަށް ވަސްވާސްތައް ވާސިލު ހިތާއިދުރުކަން އަންނަ އެއްޗެއް ގެނެސް ވާހަކަތައްވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ ބަސްފުޅު ބަލައިލައްވާށެވެ އެކަލާނގެ ވަޙީގައިވެ:

﴿وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِۦۚ﴾ [الأنعام: 68]

މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ އާޔަތްތަކާމެދު (އަމިއްލަ ބޭނުންތަކަށް) ވާހަކަދައްކަމުން ދާމީހުން ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ؛ އެމީހުން އެ ނޫން ވާހަކައެއް ދައްކަމުންދާންދެން އެމީހުންނާދުރަށް ފުރަގަސްދީ ދުރުވެ އަނބުރާލައްވާށެވެ."

﴿ ބިދުޢަތްވެރިންގެ އެންމެ ފާޅުކަންބޮޑު ޢަލާމާތަކީ އަހުލުއްސުންނާ އާއި އަހުލުލްޙަދީޘާ ޢަދާވާތްތެރިވުން ﴾

އަދި ބިދުޢަތަކުގެ ޢަލާމާތެއްކަމަށް އެއީ އަހުލުލްޙަދީޘްގެ ޢައިބުގައި ފާޑުވެ ހަމަލާދިނުމެވެ.

އެމީހުންގެ އަނގަ ފާޑުކިޔުންތަކާ އަޚްލާޤު އަދި ނިސްބަތްކުރި: ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘްތައް އުޅުއްވާ މީހުންނާގުޅޭ ޙަދީޘް ވަކިކަމަށް އަޙްލާޤްތައް ޢާއްމުކޮށްގެ. އަދި އެމީހުން ޙަޝްވިއްޔާ ނިސްބަތްކުރާ، އަދި އެމީހުންނަ (ޙަޝްވިއްޔާގެ އަޑުއަހާ) "ބަޝަވިއްޔަތުން"، ޖާހިލުންނެވެ، (ބާޠިލްވެރިން ބަލައިގެނެ) މުޝައްބިހާއިން (ﷲ އާއި މަޚްލޫޤުން ވައްތަރުކުރާ މީހުން) ކަމަށް ސަންގުޅުވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘްތަކާއި އިލްމުން އެކިކިތަން ދީނެ ހިފުންތަކާ އެއްޗެހިތަކާއި އިޙްތިޔާރުކަމާ ދެކޭތީ އެވެ. އަދި އިލްމުގައި ސަލަފީން އެމީހުންނަ ޖަހައިލާ، އެމީހުންގެ ބާޠިލު އާދި ވިސްނުންތަކާ އެހެން ޚިޔާލު ނަޒަރިއްޔާތަކާ، އެމީހުންގެ ޢަޤީދާ ޚާލިޤު ގޮތްތައް އެހެން ވަސްވާސްތަކާ، ގެންނަވަނީ ހުސްވެ ކަލާމުގެ ޝަރުޢީ މުޅީގެ ޤާނޫނުން އެހެން ޑޮގްމާ ތަކާ، ޒާހިރުތަކާ، އެމީހުން ދީނާ ބާޠިލު ޖައްލަބަދަލު -ކިޔެއްވަ ޝަރުޢަކަށް- ކަމުގައި ދެކިގެން ޙިލާފުކަމުގެންނެވެ.

﴿أُوْلَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰٓ أَبْصَـٰرَهُمْ﴾ [محمد: 23]

މާނައީ: "އެއުރެންނީ، އެއުރެންނަށް ﷲ ލަޢުނަތް ލެއްވި މީހުންނެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އެއުރެން ބީރުކުރައްވައި، އަދި އެއުރެންގެ ލޮލުގެ ކަނުކުރައްވައިފިއެވެ."

﴿وَمَن يُهِنِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّكْرِمٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ۩﴾ [الحج: 18]

މާނައީ: "އަދި ﷲ، ނިކަމެތިކުރައްވާމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެމީހަކަށް މާތްކަން މަތިކުރާނޭ މީހަކު ނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ﷲ، އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާކަމެއް ކުރައްވައެވެ."

އަލްޙާކިމް އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަލްޙާފިޡު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: އަބޫ ޢަލީ އަލްޙުސައިން ބިން ޢަލީ އަލްޙާފިޡު ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއިވިއެވެ: ޖަޢުފަރު ބިން އަޙްމަދު

ބިން ސިނާން އަލްވާސިޠީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހުރެން އަޙްމަދު ބިން ސިނާން އަލްޤައްޠާނު ވިދާޅުވާ އަޑުއިވިމެވެ:

«لَيْسَ فِي الدُّنْيَا مُبْتَدِعٌ إِلَّا وَهُوَ يُبْغِضُ أَهْلَ الْحَدِيثِ، فإِذَا ابْتَدَعَ الرَّجُلُ نُزِعَت حَلَاوَةُ الْحَدِيثِ مِنْ قَلْبِهِ»

މާނައީ: "ޙަދީޘުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ރުޅިއަރާ ބާވަތުގެ ނޫން ދުނިޔާގައި އެއްވެސް ބިދުޢަތުވެރިއެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ މީހާ ބިދުޢަތުވެރިވާ ހިސާބުން؛ އޭނާގެ ހިތުގައި ޙަދީޘަށް އޮންނަ ފޮނިމީރުކަން ނިގުޅައިގަނެވިގެންދެއެވެ."

އަދިވެސް އަލްޙާކިމު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަބުލް ޙުސައިން މުޙައްމަދު ބިން އަޙްމަދު އަލްޙަންޡަލީ ބަޣުދާދުގައި ހުންނަވާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލު އައްތިރްމިޛީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

«كُنْتُ أَنَا وَأَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ التِّرْمِذِيُّ عِنْدَ إمام الدين أَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ فَقَالَ لَهُ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، ذَكَرُوا لِابْنِ أَبِي قُتيلَةَ بِمَكَّةَ أَصْحَابَ الْحَدِيثِ، فَقَالَ: أَصْحَابُ الْحَدِيثِ قَوْمُ سُوءٍ، فَقَامَ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ وَهُوَ يَنْفُضُ ثَوْبَهُ، ويقول: زِنْدِيقٌ، زِنْدِيقٌ، زِنْدِيقٌ، حتى دَخَلَ الْبَيْتَ»

މާނައީ: "އަހުރެންނާއި އަޙްމަދު ބިނުލް ޙަސަން އައްތިރްމިޛީ، ދީނުގެ އިމާމު އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުގެ އަރިހުގައި ތިބީމެވެ. ދެން އަޙްމަދު ބިނުލް ޙަސަން އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާލިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޢަބްދު ﷲ އެވެ! އިބްނު އަބީ ޤުތައިލާގެ ގާތުގައި މައްކާގައި ޙަދީޘުގެ އަޞްޙާބުންގެ ވާހަކަ ނަންގަތުމުން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: "ޙަދީޘުގެ އަޞްޙާބުންނަކީ ނުބައިވެގެންވާ ބައެކެވެ." އެހިނދު އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލު އެކަލޭގެފާނުގެ ހެދުން ފޮޅަމުން މިހެން ވިދާޅުވަމުން ތެދުވެވަޑައިގަތެވެ: "ޒިންދީޤެކެވެ! ޒިންދީޤެކެވެ! ޒިންދީޤެކެވެ!" އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވުމަށް ދާންދެނެވެ."

އަދިވެސް އަލްޙާކިމު އަބޫ ޢަބްދު اللهُ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަބޫ ނަޞްރު އަޙްމަދު ބިން ސަހްލު އަލްފަޤީހު ބުޚާރާގައި ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަބޫ ނަޞްރު ބިން ސަލާމު އަލްފަޤީހު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ:

«لَيْسَ شَيْءٌ أَثْقَلَ عَلَى أَهْلِ الْإِلْحَادِ، وَلَا أَبْغَضُ إِلَيْهِمْ مِنْ سَمَاعِ الْحَدِيثِ وَرِوَايَتِهِ بِإِسْنَادِهِ»

މާނައީ: "ޙަދީޘް އަޑުއިވުން، ސަނަދާއެކު ރިވާޔަތްކުރުމަށްވުރެ އިލްޙާދުގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް ބުރަބޮޑުވާ، އަދި އެއަށްވުރެ ރުޅިއަންނަ ކަމެއް ނުވެއެވެ."

އަދިވެސް އަލްޙާކިމު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: ޝައިޚު އަބޫބަކުރު އަޙްމަދު ބިން އިސްޙާޤު ބިން އައްޔޫބު އަލްފަޤީހު މީހަކާ ބަޙުޘްކޮށް މުނާޒަރާކުރަނިކޮށް އަހުރެންނަށް އަޑުއިވިއެވެ. ދެން ޝައިޚު އަބޫބަކުރު ވިދާޅުވިއެވެ:

«حَدَّثَنَا فُلَانٌ، فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: دَعْنَا مِنْ حَدَّثَنَا، إِلَى مَتَى حَدَّثَنَا، فَقَالَ الشَّيْخُ له: قُمْ يَا كَافِرُ، فلَا يَحِلُّ لَكَ أَنْ تَدْخُلَ دَارِي بَعْدَ هَذَا أبدًا، ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيْنَا، وَقَالَ: مَا قُلْتُ لِأَحَدٍ قَطّ لَا تَدْخُلْ دَارِي إِلَّا لِهَذَا»

މާނައީ: "އަހަރުމެންނަށް މިވެނި އެވެނި މީހަކު ޙަދީޘްކުރިއެވެ." އެހިނދު އޭނާ ބުނެފިއެވެ: "ތިޔަ އަހަރުމެންނަށް ޙަދީޘްކުރީމައިން އަހަރުމެން ދޫކޮށްލަދީބަލާށެވެ! އަހަރުމެންނަށް މިވެނި އެވެނި ޙަދީޘްކުރި ކިޔާދިނީ ކޮންދުވަހަކުންހެއްޔެވެ!؟" އެހިނދު ޝައިޚު އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: "ތެދުވޭ ހޭ ކާފަރުކަލޭގެއެވެ! މިއަދުން ފެށިގެން ކަލޭގެ އަހަރެންގެ ގެއަށް ކަލޭ ވަދެގެން ނުވާނެއެވެ!" ދެން ޝައިޚު އަހަރުމެންނާ ދިމާލަށް އެނބުރިވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ: "މިކަމަށް ނޫނީ އަހަރެންގެ ގެއަށް ވަދެގެން ނުވާނޭ އެއްވެސް މީހަކަށް ދުވަހަކުވެސް ބުނެފައެއް ނުވަމެވެ."

އިލްމުވެރި ޒުހުދުވެރި ބޭފުޅެއްކަމުގައިވާ އުސްތާޛު އަބޫ މަންޞޫރު މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު اللهُ ޙައްޝާދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަބޫލް ޤާސިމު ޖަޢުފަރު ބިން އަޙްމަދު އަލްމުޤްރީއު އައްރާޒީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަހުރެން އަޑުއަހަން ހުއްޓާ އަބްދުއް ރަޙްމާނު ބިން އަބީ ޙާތިމު އައްރާޒީއަށް ކިޔައިދެވުނެވެ. އަހުރެންގެ ބައްޕަ -އެބަހީ: އުސްތާޛާގެ

ޢަޞްރުގެ އިމާމުންކަމުގައިވާ އަބޫޒުރުޢާއާއި އަބޫ ޙާތިމު މުޙައްމަދު ބިން އިދްރީސް
އައްރާޒީ- ވިދާޅުވެފައިވަނީ އަހުލުވެރިން ޢަޤީދާގައެވެ:

«فعلامة أهل البدعة الوقيعة في أهل الأثر. وعلامة الزنادقة تسميتهم أهل الأثر: حشوية، يريدون بذلك إبطال الآثار.وعلامة القدرية تسميتهم أهل السنة: مجبرة. وعلامة الجهمية تسميتهم أهل السنة: مشبهة. وعلامة الرافضة تسميتهم أهل الأثر: نابتة وناصبة. قلت: وكل ذلك عصبية ولا يلحق أهل السنة إلا اسم واحد: وهو أصحاب الحديث»

މާނައީ: "ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަލާމާތަކީ: އަޘަރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ވާހަކަދައްކާ އުއްސޮރިދޭކުމެވެ. އަދި ޒަނާދިޤާއިންގެ ޢަލާމާތަކީ: އަޘަރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ޙަޝަވިއްޔުން (އަގެއްނެތް ބޭކާރު އެއްޗެއްސާ ބަހައްޓާ) ނަންދިނުމެވެ. އެމީހުން އެއިން ބޭނުންވަނީ އަޘަރުތައް ބާޠިލުކޮށްލުމަށް ބޭނުން ކަނޑައެޅުމެވެ. އަދި ޤަދަރިއްޔާގެ ޢަލާމާތަކީ: ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް މުޖައްބިރާއިންނޭ (މަޖުބޫރުވެފައިވާކަމަށް ޖަބުރުކުރާ ބައެއްކަމަށް) ނަންދިނުމެވެ. އަދި ޖަހްމިއްޔާގެ ޢަލާމާތަކީ: ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް މުޝައްބިހާއިންނޭ (ﷲ އާއި މަޚްލޫޤުން ވައްތަރުކުރާ ބައެއް) ކިޔުމެވެ. ރާފިޟީންގެ ޢަލާމާތަކީ: އަޘަރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ނާބިތާއިންނޭ ނާޞިބީންނޭ (އަލިގަދަކޮށްހުރި އަހުލުބައިތުންނާ ޢަދާވާތްތެރިވާ ބައެއް) ކިޔުމެވެ. އަހުރެން ބުނަމެވެ: އެހެރީ އެއްކޮށްވެސް ޢަޞަބިއްޔަތެވެ. ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެއްވެސް ނަމެއް ގުޅިގެން ނުދެއެވެ. އެއީ އަޞްޙާބުލްޙަދީޘް (ޙަދީޘްގެ އަޞްޙާބުން) ނަމެވެ."

ބިދުޢަގެ އަހުލުވެރިން ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެކި ލަޤަބުތައްދީ އެކި ނަންތައް ގޮވުމުގައި ހިފީ މައްކާގެ މުޝްރިކުންގެ މަންހަޖު

އަހުރެން (ފޮތުގެ މުޞައްނިފު އައްޞާބޫނީ) ބުނަމެވެ: ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ބިދުޢަގެ އަހުލުވެރިން މިދިން ލަޤަބުތަކާއި ނަންތަކުގައި އަހުރެންނަށް ފެނެނީ: اللَّه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އާއިމެދު މުޝްރިކުން ހިފި ގޮތުގައި އެމީހުންވެސް ހިފިގަތެވެ. އެގޮތުން އެކަލޭގެފާނަށް އެމީހުން އެކި ބަސްތަކުން ބަސް ބުނެއެވެ: އޭގެ ތެރެއިން އެއްބަޔަކު އެކަލޭގެފާނަށް ސިޙުރުވެރިއެއްކަމަށް ނަންދިނެވެ. އަނެއްބަޔަކު ކާހިނެއްކަމަށް، އަނެއްބަޔަކު ޝާޢިރެއްކަމަށް، އަނެއްބަޔަކު އެކަލޭގެފާނަކީ މަޖުނޫނެއްކަމަށް، އަނެއްބަޔަކު އެއީ ފިތުނަވެރިވެގެންވާ މީހެއްކަމަށް، އަނެއްބަޔަކު އެކަލޭގެފާނަކީ ދޮގު ހަދާމީހެއް އުފައްދައިގެން ވަޙީ ކަމަށްބުނާމީހެއްކަމަށް ނަންދިނެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަރިހުގައި ބޭނުމަށް ދުރުވެގެންވާ ބާޠިލުއެވެ. އެއިން ރަސޫލުކަމަށް ނަބިއްޔާ ރަސޫލުކުރެއްވުމުގައި ގެނެސްދެއްވި ނުވެއެވެ. اللَّه عَزَّوَجَلَّ ވިދާޅުވެއެވެ:

﴿ٱنظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا۟ لَكَ ٱلْأَمْثَالَ فَضَلُّوا۟ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ [الفرقان: 9]

މާނައީ: "ކަލޭގެފާނަށް އެމީހުން މިސާލު ޖެހި، ކޮންފަދައަކުންކަން ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ އެމީހުން މަގުފުރެދިގެން ދިޔައެވެ. ދެން އެއްވެސް މަގަކަށް، އެމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވެވޭނެކަމެއް ނުވެއެވެ."

އެހެންކަމުން ބިދުޢަވެރިންވެސް -اللَّه އެމީހުން ނިކަމެތިކުރައްވާށި- އެކަލޭގެފާނުގެ ޚަބަރުތައް އުފުލާ މީހުންނަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޘަރުތައް ނަޤުލުކުރާއިރު ބަޔާންކުރާމީހުންނަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ޙަދީޘްތައް ރިވާޔަތްކުރާ ބަޔާންކުރާމީހުންނަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތަށް ތަބާވެގެންވާ މީހުންނަށާއި؛ ތަފާތު އެކި ބަސްބަސް ގޮވައިގަނެތެވެ. އެގޮތުން ބަޔަކު މީހުން އެމީހުންނަށް ޙަޝްވިއްޔުން (އަގެއްނެތް ތަކެތިތަކުގެ މީހުން) ކަމުގައި، އަނެއްބައިމީހުން މުޝައްބިހާއިން (اللَّه އާއި މަޚްލޫޤުން ވައްތަރުކުރާ) މީހުން ކަމުގައި، އަނެއްބައިމީހުން ނާބިތާއިން (ވަންކޮޅު ނުފެނިގެން ނުބައި ގޮސްފައި) ކަމުގައި، އަނެއްބަޔަކު ނާޞިބީން (އަހުލުބައިތުންނާ ދުޝްމަންވާ) މީހުން ކަމުގައި، އަނެއްބަޔަކު ޖަބްރީން (އަމިއްލަ އިޚްތިޔާރެއްނެތި މަޖުބޫރުވެގެންވާ) މީހުން ކަމުގައި ނަންދިނެވެ.

ބަދްރީގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންނާއި މުހާޖިރީންނާއި އަންޞާރީންނާއި، ސަލަފުންގެ، ތަރުތީބުގައިވާގޮތަށް ބައިޢަތުގެ ރިޟްވާނުގެ ބައިވެރިން. މާތް ﷲ ސުބުޙާނަހޫ ރުހިވޮޑިގެންވާ ސަޙާބީންނާއި، ސަޙާބީންގެ ދަރަޖަތަކާއި، ވަރަށްގިނަ ގޮތްތަކުން ފަދަ އަޚްލާޤީ ހަނދާންތައް ދަށުން ނުވެއެވެ. ﷲ جَلَّجَلَالُهُ އަށްޓަކައި ލޯބިވާނީ، އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ ގެ ސުންނަތަށް ތަބާވުމުގައި އަހުލުސްސުންނަ ވަނީ އެއްބަސްވެފައެވެ. އެއީ އެކަލާގެފާނުގެ އަހުލުބައިތު، އަދި މުއުމިނުންގެ މަންމަފުޅުން، އެކަލާގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ފަދަ ބޭކަލުންނާއި ލޯބިވުމެވެ. އަދި އެކަލާގެފާނުގެ ސަޙާބީންނަށް ހިތްވަރުދިނުމެވެ، އެކަލާގެފާނުގެ ސުންނަތް ތަބާވާ ގޮތުގެ ތެރެއިން ހުރިހާ ކަމެއްގައި އެހީތެރިވުން ގެނެސްދޭ ކަމެކެވެ، އަދި އެކަލާގެފާނުގެ ލޯބިވާ ބޭކަލުން، އެކަލާގެފާނުގެ ޝަރީޢަތުގެ އިލްމުވެރިންނަށް ލޯބިވުމެވެ، އެކަލާގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ އިލްމުވެރިންނަށް ލޯބިވުމަކީ އެކަލާގެ ހިތުގެ ހިތްވަރާއި ތަޤްވާ ސާބިތުކޮށްދިނުމެވެ.

އަދި ބަލާށެ މީހަކު ލޯބިވެއްޖެ މީހާގެ ތެރޭގައި ހިނގާއިރު އެކުގައި ހުންނާނެއެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅުގެ ބުނުއްވުމެވެ:

«الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ» (57)

މާނައީ: "މީހާވާނީ އޭނާ ލޯބިވާ ބަޔަކާ އެކުގައެވެ."

(57) صحيح البخاري: 6168، ومسلم: 2641

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ އެންމެ ފާޅުކަން ބޮޑު އެއް ޢަލާމާތަކީ: ސުންނަތު ޢަޤީދާގެ ޢިލްމުވެރިންނާއި އިމާމުންދެކެ ލޯބިވުމާއި، އެއާ ޚިލާފުވާ ބިދުޢާގެ އިމާމުންދެކެ ރުޅިއައުން

އަދި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަލާމާތްތަކުގެ ތެރެއިން އެއްކަމަކީ: ސުންނަތުގެ އިމާމުންނާއި ސުންނަތުގެ ޢިލްމުވެރިންނާއި، އެއަށް ނަސްރުދޭ މީހުންނާއި އެކުވެރިންދެކެ ލޯބިވުމެވެ. އަދި ނަރަކައަށް ދަޢުވަތުދޭ، އަދި ހަލާކުގެ ގޮވެއްޔަކަށް އެމީހުންގެ އަސްޙާބުންނަށް މަގުދައްކާ ބިދުޢާގެ އިމާމުންދެކެ ރުޅިއައުމެވެ.

اللّٰه تَبَارَكَ وَتَعَالَى ވަނީ ސުންނަތުގެ ޢިލްމުވެރިންދެކެ އޮންނަ ލޯބި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ހިތްތައް ޖީނަސްޓެރިކުރައްވާފައެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ جَلَّ جَلَالُهُ ގެ ރަޙްމަތުންނާ ފަޟްލުވަންތަކަމާއި މިންނަތުންނެވެ.

އަހަރުމެންނަށް އަލްއިމާމު އަބޫ ޢަބްދުﷲ އަލްޢުކްބަރީ -ﷲ އެކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލައްވައި ސުވަރުގެ ދެއްވާށި- ނަޤަލުކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން އިބްރާހީމު ބިން ސަޢީދު އަލްބޫޝަންޖީ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ސަލަމާ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ރަޖާ ޤުތައިބާ ބިން ސަޢީދު އެކަލޭގެފާނުގެ ކިތާބުން ޚާއްސަ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ؛ އޭގެ ފަހުން ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ:

«فإذا رأيت الرجل يحب سفيان الثوري، ومالك بن أنس، والأوزاعي، وشعبة، وابن المبارك، وأبا الأحوص، وشريك، ووكيع، ويحي بن سعيد، وعبد الرحمن بن مهدي، فاعلم أنه صاحب سنة.»

މާނައީ: "މީހަކު ސުފްޔާނުއް ޘައުރީއާއި، މާލިކު ބިން އަނަސްއާއި، އަލްއައުޒާޢީއާއި، ޝުޢުބާއާއި، އިބްނުލް މުބާރަކާއި، އަބުލް އަޙްވަޞްއާއި، ޝަރީކާއި، ވަކީޢުއާއި، ޔަޙްޔާ ބިން ސަޢީދާއި، ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަހްދީއާ ލޯބިވާކަން ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ؛ ފަހެ އޭނާއީ ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ."

އަޙްމަދު ބިން ސަލަމާ ވިދާޅުވިއެވެ:

«فألحقت بخطي تحته، ويحي بن يحي، وأحمد بن حنبل، وإسحاق بن راهويه، فلما انتهى إلى هذا الموضع، نظر إلينا أهل نيسابور، وقال: هؤلاء القوم يتعصبون يحي بن يحي، فقلنا له: يا أبا رجاء! ما يحي بن يحي؟ قال: رجل صالح إمام المسلمين، وإسحاق بن إبراهيم إمام، وأحمد بن حنبل أكبر من سميتهم كلهم»

މާނައީ: "ދެން އަހުރެންގެ އަތުލިޔުމުން އޭގެ ދަށުގައި ގުޅުވާލީމެވެ: އަދި ޔަޙްޔާ ބިން ޔަޙްޔާއާއި، އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުއާއި، އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހިދެކެއެވެ." ދެން މިހިސާބަށް އުޅުނުއިރުން ހިއާ ނިޝާޕޫރުގެ އަހުލުވެރިން -ނައިސާބޫރުގެ އަހުލުވެރިންނާ- ތިމާމެން ބައްލަވާލައި ވެލައިބާ ވިދާޅުވިއެވެ: "މިއިބަ މީހުންނަކީ ޔަޙްޔާ ބިން ޔަޙްޔާއާއަށް ތަޢައްޞުބުވާ[58] ބައެކެވެ." ދެން އަހަރުމެން އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވީމެވެ: "އޭ އަބޫ ރަޖާއެވެ! ޔަޙްޔާ ބިން ޔަޙްޔާއަކީ ކާކުތޯއެވެ؟" ވިދާޅުވިއެވެ: "ޞާލިޙު ބޭކަލެކެވެ. މުސްލިމުންގެ އިމާމުކެވެ. އަދި އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމުއަކީވެސް އިމާމުކެވެ. އަދި އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުއަކީ އަހުރެން މިނަންދީ އެންމެހާ ބޭކަލުންނަށްވުރެވެސް ބޮޑުވެގެންވާ ބޭކަލެކެވެ."

(58) މިޤިއްޞާގެ އެހެން ނުސްޚާއެއްގައިވަނީ: "ޔަޙްޔާ ބިން ޔަޙްޔާއަކީ ޞާލިޙު އިންސާނަ ބައެކެވެ."

ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިން އެބޭފުޅުންނަށް ޤުދުވަތުވެރިވާ ސަލަފުންގެ އިމާމުންގެ ބައެއް ބޭފުޅުންގެ ނަންތައް ޒިކުރުކުރުން

އަދި އަހަރެން (އެބަހީ: ފޮތުގެ މުއައްލިފު އައްޞާބޫނީ) ވެސް ދުޢާކުރަނީ މި ނުކުތާތަކުގައިވާ -އެބޭފުޅުންދެކެ ލޯބިވެއްޖެ މިޔަށް ވަރަށް ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިޔަކަށްވުމުގައިވާ، އަދި އެބޭފުޅުންނަށް މަޙައްބަތާ، އަދި އެބޭފުޅުންގެ ހިތްހަމަޖެހުން ހުރި، އަދި އެބޭފުޅުންގެ ޖަމާޢަތަށް އެބޭފުޅުންނަށް ތަބާވާ މީހުންގެ ތެރެއިން ހިމެނޭ، އަދި އެބޭފުޅުންގެ އަޘަރުތަކަށް ތަބާވެގެން ގެންދާ މަސްއޫލިއްޔަތާ ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން- އެހެން ޖަމާޢަތްތަކުން ގޮވާލާކަމުގައެވެ:

އެބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން: އިސްވެގެންވާ އިމާމު، މަތިވެރިވެގެންވާ ސައްޙާބީން، އިސްލާމްދީނާއި ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެބޭފުޅުންގެ މިންވަރު ބާރުވެގެންވާ، ތަޢުލީމުދެއްވުމާއި ޚުލަފާއުއްރާޝިދުންވެގެންވާ، ސިއްދީޤުންވެގެންވާ (ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމް) ޢަމަލުކުރެއްވިގެންވާ ޕާކުވެގެންވާ، އަދި އެބޭފުޅުންގެ ޖަމާޢަތުގެ އިލްމުވެރިންނާއި އެއީ ޚާއްޞަ ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ބޭފުޅުންތަކެއް ނަބިއްޔަކީވެސް ﷲ ގެ ރަސޫލާ އެބޭފުޅުންގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތަށް ނަޞޭޙަތްދެއްވުމުގައި އަދި އެމީހުންގެ މުޖުތަމަޢުގެ މަސައްކަތްތަކުގައި މުޙައްމަދު ބިން އިދްރީސް އައްޝާފިޢީ އަލްމުއްޠަލިބީ ފަދައެވެ.

އަދިވެސް އެބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން: އައްތާބިޢީންގެ ކިބާރު ބޭފުޅުން: ސަޢީދު ބިން ޖުބައިރުއާއި، އައްޒުހްރީއާއި، އައްޝަޢުބީއާއި، އައްތައިމީފަދަ ބޭފުޅުންނެވެ.

އަދި އެބޭފުޅުންގެ ފަހުން: އައްލައިޘު ބިން ސަޢުދުއާއި، އަލްއައުޒާޢީއާއި، އައްޘައުރީއާއި، ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ އަލްހިލާލީއާއި، ޙައްމާދު ބިން ސަލަމާއާއި، ޙައްމާދު ބިން ޒައިދުއާއި، ޔޫނުސް ބިން ޢުބައިދުއާއި، އައްޔޫބުއާއި، އިބްނު ޢައުނުއާއި، އެފަދަ ބޭފުޅުންނެވެ.

އަދި އެބޭފުޅުންގެ ފަހުން: ޔަޒީދު ބިން ހާރޫނުއާއި، ޢަބްދުއްރައްޒާޤުއާއި، ޖަރީރު ބިން ޢަބްދުލްޙަމީދު ފަދަ ބޭފުޅުންނެވެ.

އަދި އެބޭފުޅުންގެ ފަހުން: މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ އައްޛުހްލީއާއި، މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލު އަލްބުޚާރީއާއި، މުސްލިމު ބިން ޙައްޖާޖު އަލްޤުޝައިރީއާއި، އަބޫ ދާވޫދު

އައްސިޖިސްތާނީއާއި، އަބޫ ޖަޢުފަރު އައްޠަޙާވީއާއި، އަބޫ ޙާތިމުއާއި، އެކަށައިގެންވާ ދަރިކޮޅުންނާއި، މުޙައްމަދު ބިން މުސްލިމު ބިން ވާރާ އާއި، މުޙައްމަދު ބިން އަސްލަމު އައްޠޫސީއާއި، ޢުސްމާން ބިން ސަޢީދު އައްދާރިމީއާއި، އެބޭކަލުންގެ އިމާމުންގެ ތަރުބިއްޔަތު ކަމަށްގެންވާ، -އަދި އަހުލުސުންނާގެ އިމާމުންނަށް ބޭނުމެވެ: ހަމަ ތަރީޚަގައިވާ އެކަށައިގެންވާ ޖަމާޢަތް ދުވަސްވަރުގެ އިމާމުންގެ އިމާމެވެ.- މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާޤު ބިން ޚުޒައިމާއާއި، އަބޫ ޔަޢުޤޫބު އިސްޙާޤު ބިން އިސްމާޢީލު އަލްބުސްތީއާއި، އަހުލުސުންނާގެ ބައްޔަތާއި ކަންމަ ފުރާޅުގެ ދާ ނާރާކަމުގައިވާ: އަބޫ ސަޢީދު ޙަރްމާ ބިން މަންޞޫރު އައްޒަޢްފަރާނީއާއި، އަޙްމަދު ބިން ސައްޔާރު އައްއްޝާފިޢީއާއި، އެބޭކަލުންގެ ދެމެހެއްޓުމާއެއްކޮށް ސުންނަތުގެ ދިޔަނިޔާކުރުމެވެ: އަދި އަޙްމަދު ﷲ އައްޝާފިޢީ އަދި އަދި އަޙްމަދު ޢަބްދުއްލާ އައްޝާފިޢީއާއި އެއްޝަރީޢަތް ސުންނަތުގައި ހިފެހެއްޓެވިގެން ތިއްބެވި، އެސުންނަތަށް ނަސްރުދެއްވި، އެއަށް ގޮވާލެއްވި، އެއަށް މަގުދެއްކެވި ސުންނަތުގެ އިމާމުން ބޭކަލުންނެވެ.

﴿ ސަލަފުންގެ އިމާމުން އިތުބާރުވީ މިއަޤީދާއަށްކަމާއި، އެއާއެކު މިއާ ޚިލާފުވި ބިދުއަތްވެރިން ކަނޑާލައްވާފާ ގުޅުންކަނޑާލުމުގެ މައްޗަށްވެސް އެއްބަސްވުން އިޖްމާޢުވިކަމާއި އެދީ އަޖުރުރާ ކަލާނގެއަށްކަން ﴾

މި ބާބުގައި އަހުލުން މިޤާބިތުކުރި ކަންތައްތަކީ އެހެރީ ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައި އިމާމުންގެ. އަދި ތަބާވުން އެއްބަސްވެފައިވާ މިކަންތަކުގައި ހިފަހައްޓާ ސުލްޠާނުން. އަދި ޚިލާފުވި، އެހެރީ ކަމަކަށް އިޖްމާޢުވެއްޖެ. އަދި އެއާއެކު އެހެރީ ބަޔާންކޮށްފައި އިއްޒަތްތެރި: ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިން ނިކަމެތިކުރުމާ، ދަނދުކުރުމާ، ދުރުކުރުމާ، ވައްޓާލާ، އަދި އެމީހުން ދުރުހެލިވުމާ ޖައްސާލާ، އަދި އެމީހުންނާވެސް ދުރުވެ އެއްކިބާވެ، އެމީހުންނާ އެކުގައި އުޅުމުންވެސް އެއްކިބާވުމުގެ މައްޗަށާއި، އަދި އެމީހުންނާ އެއްކިބާވެ ދުރުހެލިވުމުން ހެޔޮއަޅުކަންވުމަކީ ﷲ عَزَّوَجَلَّ އާ ގާތްވުމުގެ ކަމެއްކަމެވެ.

﴿ ސަލަފުންގެ އަޤީދާތަކަށް ތަބާވުމާއި، އެބަޔަކުންގެ ބަސްތަކަށް ދުރުވުން އެއުން މީހުންގެ ބަސްތަކާގައި ނުހުރުމަށް މަޢުރިފަތު ވަޢުޒުވެރިކަމާ، އަދި ބިދުޢަތްތެރިންނާދުރު އަހުލުލްބިދުޢަތުގެ އާދަތާ ނުވެގެންނުވާނެ ގުޅުމަކުން ގޮސްނުވުމުގެ ﴾

-ޝައިޚުލްއިސްލާމް (އަބޫ ޢުޘްމާން އައްޞާބޫނީ) ވިދާޅުވިއެވެ:- [59] އަދި ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ ދީނުގައި ހުރި ތަފާސީލުތަކާއި ސުންނަތުން ބޭރުވެފައިވާ ބިދުޢަތްތެރިންގެ އަޤީދާތަކަކީ ތަބާކަމާ، ބިދުޢަތްތެރިންގެ ސުންނަތަށް އަދިކަން ހުޅަނގު މިހެނެވެ. އަދި ބިދުޢަތްތެރިންގެ އެކުވެރިކަމާއި އެކުވެރިންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވާނެއެވެ: ބިދުޢަތްތެރިންގެ އަޚުލާޤު މުސްލިމުން ލާދީނީކަމުގެ ބޭނުންވެއްޖެނަމަ،[60] ބިދުޢަތްތެރިން ބަޔަކުގެ ފިކުރަށް ދެކޮޅު މުސްލިމުން ޤަބޫލުކުރުމުގެ ޢައްމު، މުސްލިމުންގެ ފިކުރުގައި މީހަކު ފިތުނައިގެ ގޮތެއް ޢިލްމުގެ ހާއްސަ ފިކުރެއް އުފެއްދުމުގެ މީހަކު ބިދުޢަތްތެރިކަމަށް ގޮވާލައިފިނަމަ. އެ މުސްލިމުންގެ ދީނުގެ ފަސާދަކުރުގައި އުޅުން މީހުންގެ ދުޢާތަކުން މީހަކު ބިދުޢަތްތެރިކަން ކަމެއް ހިނގައިދިޔަކަމަ؛ ބިދުޢަތްތެރިން އެމީހަކާ ގުޅުންހުއްޓުވާލުމާ، އެމީހަކު ބިދުޢަތްތެރިކަމާ، ދުރުކުރެވުމަށްވެއެވެ. އަދި ކޮންމެ ނުބައިކަމާއި ނުރުހުންތަކުގެ އެމީހަކަށް ޖެހިގެނެވެ.

---

(59) މިއީ ކުރިންވެސް ބަޔާންކުރެވުނު ގޮތަށް، ފޮތުގެ ކޮޓަރިގެ ޖާޒާ ފިލުގެ މަޢުޟޫޢު އާދިހަތް ވިހި ކޮޅުމާ ބޭސް އެޅުމަކީ ކެޔާބޭނިއިން.

(60) ފޮތުގެ އެހެން ތަނެއްގައި މިފަދައިން އަސްސަސިފު ޝާފިޢީފަދަ ބުޚާރީގެ ބަޔާންކުރެވިފައި: "ބިދުޢަތްތެރިންގެ ސަލަފީއިން ޖަމާޢަތު އެހެން އަހުލުސުންނަތުގެ ބަހައްޓާކަމަށް..."

ސަލަފުންގެ މަންހަޖާއި ބަސްފުޅުތައް ދޫކޮށް ބިދުޢަތަށް ވެއްޓިފައިވާ މީހުން ގިނަވުމަކީ ޤިޔާމަތުގެ ޢަލާމާތެއްކަމާއި، އެކަމާއެކު ނެއްޓިގެން ނުދިޔުމާއި، ސުންނަތުގައި ތާބިޢުވާ މީހާގެ މަތިވެރި އަޖުރު

އަދި އޭ އަހުލުންގެ އަޚުންނޭވެ –اللَّه ތިޔައަޚުން ރަޙްމަތްކުރައްވާތި– ބިދުޢަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ގިނަކަމާއި، އެމީހުން ޢަދަދުގައި ބޮޑުވަމުންދާކަމުގެ ސަބަބުން ގިނަކަމުގައި ވެސް ނުބެލޭ ހެއްޔެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ޤިޔާމަތުގެ ގާތްވުމުގެ ޢަލާމާތްތަކުގެ ތެރެއިންވެއެވެ. އެހެނީ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ ވަޙީކޮށްދެއްވިއެވެ:

«إِنَّ مِنْ عَلَامَاتِ السَّاعَةِ واقْتِرَابِهَا أَنْ يَقِلّ الْعِلْمُ، وَيَكْثر الْجَهْلُ»[61]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަސް އަދި އެދުވަސް ގާތްވުން އަންނަކަމުގެ ޢަލާމާތްތަކުގެ ތެރޭގައި: ޢިލްމު މަދުވެ، ޖާހިލުކަން ގިނަވުމެވެ."

ޢިލްމަކީ ސުންނަތެވެ. އަދި ޖާހިލުކަމަކީ ބިދުޢައެވެ.

މިއަދު اللَّه ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ ގެ ސުންނަތުގައި ހިފަހައްޓާ، އަދި އެއަށް ޢަމަލުކޮށް، އޭގެ މަތީގައި ސާބިތުވެ ތިބުމެވެ، އަދި ސުންނަތުން (އެބަހީ: ސުންނަތުގައިވާ ގޮތުން ސުންނަތުގެ މަންހަޖުން) އެއަށް ދަޢުވަތުދޭމީހާ ގޮވާލައިދިނުމުން؛ ހަމަ ބިދުޢަތުގެ (އަހުލުބިދުޢަތުގެ ސުންނަތުގެ އަސާސްތަކުގެ) ޖުމްލަތަކުގެ މެދުގައި އިސްލާމްދީނާއި މުޖްތަމަޢުގެ ހަމަވާތަކުގައި މުޅިންނަށްވުރެ ބޮޑު އަޖުރު މާތްވެ ލިބިގެންވެއެވެ. އެހެނީ އިޔާލުވުމަށްފަހު ރަސޫލާ ކައިދުގޮން ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ:

«لَه أَجْرِ خَمْسِينَ. فقِيلَ: خَمْسِينَ مِنْهُمْ؟ قَالَ: بَلْ مِنْكُمْ»[62]

---

[61] صحيح البخاري: *5231*، ومسلم: *2671*

[62] سنن أبي داود: *4341*، والترمذي: *3058*، وابن ماجه: *4014*

މާނައީ: "އެކަމަނާ ފަންސާސް ޙިދުންގެ އަޖުރު ހުއްޖެވެ." ދަންނަވުނުވެ: "އެމީހުންގެ ތެރެއިންތާ ފަންސާސްމީހުންގެ އަޖުރުތޯއެވެ؟" ނަބިއްޔާކުރުއްވިއެވެ: "ނޫނެކޭ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ." (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ފަންސާސް ޞަޙާބީންގެ އަޖުރު އެމީހަކަށް ލިބޭނެއެވެ.)

އަހުލުއްސުންނަތް އުވަދިން ނަބިއްޔާކުރެއްވިކަން ކަރުވަދި: އަހުލުއްސުންނަތުގެ ފުރުޞަތު ފަސާދަވެ ނުބައިވެގެންދާނިސްބަތުން އަހުލުއްސުންނަތުގެ ސުންނަތަށް ޢަމަލުކުރާ މީހާއަށްދެވޭއިރެވެ.

އަހުލުންގެ ކާފު: އަލްއިމާމު އައްޝާފިޢީ އަބޫ ޢަބްދު ﷲ މުޙައްމަދު ބިން އިދްރީސް ބިން ޝާފިޢު އައްސާއިބީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ ފަރާތުން އަހުލުއްސުންނަތަށް ފަރުމާވޭ: އަހުލުއްސުންނަތަށް އަބަދު އިލްމުކަން އަލްޙަދީޘް ޙަދީޘް ސުލޫކުން ދެކެވަޑައިގެންނެވިއެވެ: އާދަ އަލްޙަދީޘް ޙަދީޘް ބުނޭ އެވަނަކަމުން ނަބީކަމެއް ބޫޓް ސޫފީކަމުން ރިވާޔަތްކުރުއްވިއެވެ: އަހުލުއްސުންނަތުން ޓިކަލް ޙަދީޘް ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހުލުއްސުންނަތުން ގެންގުޅުއްވި ޙަދީޘް ސުލޫކު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އިލްމު ބިދާޢަތް އަހުލުއްސުންނަތަށް ވިދާޅުވިނިކަން އަހުލުން އަޑުއިވިއެވެ:

«تَعليمُ سنَّة أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ مِائَتي سَنَةٍ»

މާނައީ: "ސުންނަތެއް އުނގަންނައިދިނުން، ދަސްކޮށްދިނުން، ދުއިސައްތަ އަހަރު އަޅުކަންކުރުމަށްވުރެ ހެޔޮ ފަޟީލަތްބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

﴿ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ޙަދީޘެއް އަޑުއިވުމުން އެކަމާވެސް އިޢުތިރާޟުކުރުން ގަބޫލުނުކުރާ އަޅުވާލުން ޚާއްޞަކޮށް ބޭން ދީނާކުޅެނިވެރިން ޒިންދީޤުންނާއި، އެފަދައިން ކަލާމީ ފިރުޤާތަކުގެ ހަރަކާތްތަކުގެ މީހުން ﴾

އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޒަކަރިއްޔާ އައްޝައިބާނީ ޙަދީޘްކޮށްދިނެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ޢައްބާސް މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްދަޣޫލީ ޙަދީޘްކޮށްދިނެވެ: މުޙައްމަދު ބިން ޚާޒިމު އަބޫމުޢާވިޔަތުއްޟަރީރު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރެން އަޑުއިވިމެވެ: އަޢުމަޝު ބިން މުޙައްމަދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރެން އަޑުއިވިމެވެ:

«كان أبو معاوية الضَّريرُ يُحدِّث هارونَ الرَّشيد بحديثِ أبي هُرَيرةَ: احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى، فقال عيسى بن جعفر: كيف هذا وبين آدم وموسى ما بينهما؟ قالَ: فوثب به هارون وقال: يُحدِّثكَ عن الرسول صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وتعارضُه بكيف! قال: فما زال يقول حتى سكن عنه.»

މާނައީ: "އަބޫ މުޢާވިޔާ އައްޟަރީރު (ކަނުލާ) ހާރޫނުއް ރަޝީދުއަށް ބަރީޤާއިހާރާއާގެ ކަލޭގެފާނުގެ. ދެން އާދަމުގެފާނާއި މޫސާގެފާނު ޖަދަލުކުރެއްވިކަމުގެ އައިސްފައިވާ ޙަދީޘް ހާޒިރުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ޢީސާ ބިން ޖަޢުފަރު ބުނެފިއެވެ: "މިއަދި ކިހިނެއްވާނެހެއްޔެވެ!؟ އާދަމުގެފާނާއި މޫސާގެފާނާ ދެމެދު އޮތް މުއްދަތަކީ މާދުރުކަމެއްވެ." (ރާވީ) ވިދާޅުވިއެވެ: އެހިނދު ހާރޫނު އެނާގެ މައްޗަށް ފުންމައިގަނެފައި ވިދާޅުވިއެވެ: "އެކަލޭގެފާނު ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ޙަދީޘްކޮށްދެނީ ކަލޭ ހިފަހައްޓާ ޙާލުގައި އެއާ ދިމާކުރަނީހެއްޔެވެ!؟" (ރާވީ) ވިދާޅުވިއެވެ: އެކަލޭގެފާނު ހިމޭނުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން އެހެން ޙާލަތުގައި ދެމިހުންނެވިއެވެ."

މިފަދައިން، މިޢާ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޙަދީޘްތަކަށް ދެކޮޅުވެރިވާ މާނަކުރުމާ، އަދި އެޙަދީޘްތައް ގަބޫލުކުރުން ޙާލަތެއްގެ ވުޖޫދުވެވުން ކުރިމަތިވެގެން ދެއެވެ. އަދި މިންވަރާ ގުޅޭ އެ ޙަދީޘްތަކީ މީހުން ވަކިވެގެން ވަރަށް އިންކާރުކުރާ މަޢު ހިފުން ދެއެވެ. އެއީ އަޑުއިވުން ސަމާލު ހަދީޘަށް -އިންކާރުކުރުމާ އެކަން ގަބޫލުނުވާ ގޮތަށް ދޫކުރުމުގެ ގޮތަށް- ކިޔަނުހުރި ޙާލަތުގައި އިޢުތިރާޟުކުރުން، އަދި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ވާރިދުވެގެން

އަންނަ ހުރިހާ ޒަބަރުތަކާގެދު ކަންތައް ހުރަސް ވީހާ ގޮތަށް ފަދުދުކުރުމާގެން އެއަށް ކުރިމަތިންވާ މިހާރާގަދު ހާޒުރުން ޙަރީޞުދު ނުނުގެމި ދަގެވެ.

ބަސްއަޖުރާ އާގެ އެންމެ ގާތް ބަސްތަކަށް ތަބާއަވެ، ދުނިޔޭގައި ދިރިއުޅުއްވާ މުއްދަތުގައި ޤާއިމްކޮށް ސުންނަތުގައި ހިފެހެއްޓުމަށް ތައުފީޤުދެއްވައި الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އަށް ދުޢާކުރަމެވެ. އަދި މަގުފުރެއްދަވާނީ އަދި އެދުރުންނާ، ފިތުނަތަކުން ރައްކާތެރިކޮށް، ނިކަމެތިކަމާއި ކަންތައްތަކުން އަރިހުން ދުރުކުރައްވަމެވެ. އެކަލާނގެ ވަރުގަދަ ކަންތައްތަކާއި މިންނަތްތަކެވެ.

آخره، الحمد لله وحده، وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

ފިހުރިސްތު

